

05
2-733

Handwritten initials and a stamp with the number 733.

ს ის ა რ ტ ყ ე ლ ა

ყოველ-თვიური ჟურნალი

1-20823

- ბოეზია ☆☆☆☆
- გელეტრისტიკა
- დრამა ☆☆☆☆
- კრიტიკა ☆☆☆
- გიგლიოგრაფია

№ 7
თ ვ ე ი ს ი
1920

3 M 0 9 1 5

6. ԿՆՈՅՅԱԾԾ

ԿՆՈՅՅԱԾԾ

Օրդ վնակներով պնդեցի որ զգրոյ գծերն
լուսին Երբորս քննեմք իմ անձնս
Երբ որ անգամս իմ ծնունդս լուսնակներով
բաժնի լինի իմ ուր Կնես, զգրո- Երբորս...

Երբ որ իմ զգրոյ շտապովս Երբորս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս

Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս

Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս

Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս

Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս

Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս
Երբ որ իմ ծնունդս Երբորս իմ անձնս

6. Կնես

6. ჩხიკვაძე

ამონაქვენსი

რას გადმეკიდე, რა გინდა,
 რას მერჩი, ბედო ტიალო,
 ათასჯერ მომკალ და კიდევ
 რათა ვსურს გამატიალო?
 გული არ მერჩის, ნუგეში,
 სული წამებით მკვდარია,
 ჩემი ყოფნა და ცხოვრება.
 მუდმივი გლოვა-ზარია.
 სადაც-კი ბუდე ჩავიდგხ,
 ყოველგან კუბო დამხურე,
 ნაღველი ღვინოთ შემასვი
 და ცრემლზე სისხლი მაპკურე;
 ვიშრომე—უქმათ გამიქრე,
 ვილოცე—ცოდვა მარგუნე,
 სადაც-კი წაველ-წამოველ
 ყველგან უკულმა მაბრუნე.
 რჯულ-ძალლო! მე თუნდ დამახრჩვე,
 შემრთე უფსკრულის ტალღებსა,
 ჩანგს ვინ ჩამოკრას ბრძოლისა,
 ვინ უპატრონოს ბაღღებსა?!
 გინდა ყაჩაღათ მაქციო?
 ეს ხომ დაცემულთ სენია,
 თორემ ცეცხლისა დანთება
 მე შენზე უკეთ მშვენია!
 გვერდს არ აგიხვევ ბრძოლაში,—
 ჩემი გზა პირდაპირია:
 როდესაც გაუქირდება,
 პატარა ქიაც გმირია!..
 მაშ რა ვქნა? ქმუნვით დამწვარი
 გული ნაღველმა დალია,
 შიმშილი, ტანჯვა, დაცემა,
 გალია, მხოლოდ გალია!..
 —ზიზლი შენ გაუტანელო,
 ბედო შავ-პირო ტიალო!
 —ზიზლი მე, თუ ეს მახვილი
 შენვე არ დაგიტრიალო!

ელენე დარახველიძე

უსახლ ღამე

რკინის ოთახში ჩაეკეტე, როგორც ტუსალი,
 და შენზე ფიქრი... მწუხარება, შავი ცრემლები.
 ო, ვერ დაეთვალე მოსაწყენი ღამე უსახო,
 და საოცრების აჩრდილები მე თავს მევლება.
 გაივლის ხსოვნა და წამების ბოროტი კვალი,
 მხოლოდ დარჩება ჩემს ფიქრებში გლოვა წარსულზე.
 გულში მიწყვია, როგორც სევდა, მე შენი თვალი.
 ო, ღვთის წინაშე დანაპირი ვერ ავასრულე.
 ჩემი იღბალი საცეცხლურის კვაშლში ტარდება.
 ეხლა დრო არის, რომ ტაძარში ღოცვა ავანთო...
 ო, მეგობარო, შენი ნახვა გამეხარდება,
 როცა არ ვიცი ჩემი ფიქრი მე ვის გაფანდო...

იასამანი

მ მ რ ა

მწუხრზე მწვანე შთათ მოსწყდება ჩრდილი.
გავარდნილ ტეხურს მოიმწყვდევს ხევი.
გადაიშლება იქით მარტვილი,
აქ ძველისძველი ნოქალაქევი.

ჩაიფლვის ფიქრი მდინარის ხმებში.
სივრცეს გადასჭრის მახვილი მზერა—
და დაეინახავ—ცეცხლის ღრუბლებში
ვით იტანჯება ბებერი ძერა.

ცდილობს ამაყად გამართოს ფრთები.
ვარჯიშობს მთებში დიდიხანია,
მაგრამ წარმტაცი ზეცის სიზმრები
ქვეყნად არვისთვის მოუტანია.

იმდენი სდევდეს შიში ძლიერი,
და ღრმად საფანტი გულში ეტაროს,
რამდენიც უშნო და კადნიერი
ფრინველთა მეფეს ვერ შეედაროს.

ოზონი მუზა

ს ა ჟ ლ ა ვ თ ი ა ნ

ისევ აქ მოველ ბნელი ფიქრებით
გრძნობა-დამწვარი და ნაწამები.
უძილო ღამის შავი ჩსრებით
შხამად გარდმექნა ყოფნის წამები..

მოველ და ვეძებ მისი თვალების
სხივად-ანთებულს ალერსს, სიყვარულს:
ვეღარ გავუძელ ქუჩის ბრკყალებში
ობლად ხეტიალს, ობლად სიარულს...

ფრთებსა შლის ქარი ნელი შრიალით—
და სადღაც შორს, შორს მივეჩქარები.
იელვებს სახე ნაზი ციალით,
მივსდევ და ახლოს ვერ ვეკარები.

გაიხსნა კარი... და ბნელ ქაოსში
ციმციმებს იგი მიუწლომელი:
დამტკნარი ყოფნის სასაფლაოში
სევდაა მხოლოდ განუზომელი!

აღარ მეღირსა მისი ალერსი
და ობოლ საფლავს ცრემლად ვეფრქვევი.
დაიწვის გრძნობა ტანჯვით ნაკვესი
და მხოლოდ შემდეგ გამოვერკვევი.

გაუჩინარდა... უბსკრულ ქაოსში
აღარ ციმციმებს მიუწლომელი!
დამტკნარი ყოფნის სასაფლაოში
სევდაა მხოლოდ განუზომელი!

გ. ქუჩიშვილი

ნაადრევი პარსკვლავი

ღრამატიული კოემა

მღვნად დ. თუზდღვსპირელს

თავი პირველი

მოქმედება სწარმოებს უხსოვარ დროში. წარუვალნი ღამეა. შორით მოსჩანს ქალაქის ღარიბ-ღატაკთა უბანი, რომლის ქონხახებიდანაც ობოლ ციციანთელასავით გამოკრთის ოღნავი შუქი სიჩუმით მოცულ მკვდარ მიდამოში დრო გამოშვებით გაისმის გრძელი და გულის სიღრმიდან აღმოხეთქილი ადამიანთა ყრუ გმინვა, რომელსაც აჯოჯოხეთებს ღამის ფრინველთა შემზარავი კვილი, კრიჭინების ერთნაირი, სასოწარმკვეთი კრიჭინი, ბაყაყების გაბმული ყიყინი და უბედურობის მომასწავებელი ძაღლთა ყმუილი. ერთს პატარა ფერდობზე შეუმჩნეველ ღანდევით მოსჩანს ღრმად ჩაფიქრებული მგოსანი ივერი.

მ გ ო ს ა ნ ი

ეჰ, ხალხო, ხალხო,
საბრალო ხალხო!
თვით ძიღშიაც კი
ვერ ჰგრძობ მშვიდობას...

სიჩუმე. ცისკენ ხელებ აპყრობილი, გრძნობიერი ხმით.

ოჰ, ღმერთო, ღმერთო, --
რა გამოენახო,
რით, რით უწამლო
ქვეყნის კრილობას?

დასუსტებული, მოწყვეტილი კუნძზე დაეშვება და იდაყვ დაყრდნობილი გაპყურებს სამარადეთამო ღამით ჩამქრალ ცის სივრცეს. ისმის სასოწარკვეთილების აღმძვრელი ნელი მუსიკა

ოჰ, ეს მუსიკა...
თითქოს იმ ხმებში
სტიროდეს ჩემი
ბედ-შავი ხალხი;
თითქოს, აი, იქ,
იმ ქონხახებში
ისმის დედათა
ვაი, ვავლახი...

(ჰ ა უ 'ხ ა)

ჩემო ქვეყანავ...
მაგ შენმა ზარმა
მეც დამამწყობრა,
მეც დამაოსა,

და საუკუნო
ბინდის ზეწარმა
ოცნება ჩემი
ძაძით შეჰმოსა...

სამარისებური სიჩუმე. მცირე ხნის
შემდეგ მოისმის ცის შორეული, უც-
ნაური გუგუნნი და... ლეცარი ქუხილი.
ელდა დაცემული მგოსანი ზეზე წამო-
ვარდება.

დიდო ღმერთებო!
რას მირისხდებით,
რა დავაშავე
ან რა შევცოდეთ?
ნუ თუ იგი, რომ
ქვეყნის სახსნელად
ქვეყნის მპყრობელებს
არ მოგიწოდეთ?!

ქუხილი ჩადგება. მყუდრობა დამყარ-
დება. სიბნელე გაირღვევა და ნათელ
ღრუბლებში გამოჩნდება თეთრად მო-
სილი მოხუცი აჩრდილი.

მ გ ო ს ა ნ ი

(გაკვირვებული)

ვინ ხარ, მოხუცო!
კეთილი სული,
თუ ბელზებელი.
ჯოჯოხეთისა?
თუ სამაცდუროდ
იყო მოსული,
ვაჰქრი უკუნში,
უკუნეთისავე!

აჩრდილი

ივერ... ოხ, ივერ...

მგოსანი

(გაოცებული)

ჩემი სახელი!

აჩრდილი

მისმინე, შვილო...

მგოსანი

მამავ! მამილო! ..

აჩრდილი

მამა არა ვარ...

მგოსანი

მაშ; ვინ ხარ, ვინა,
მსგავსო მამისავე,
ჩემდა წინამძღვრად
ვინ მოგავლინა?

აჩრდილი

შენმა და ქვეყნის
დიდმა ვაებამ...

მგოსანი

როგორ, ისმინა
განა ღვთაებამ?!

აჩრდილი

შენ შეიქმნები
ხალხის რჩეული,
შენვე გახდები
ნაადრევე გმირად,
და ხალხისგანვე
გმობილ-წყეული,
სიცოცხლეს მისცემ
მათ შესაწირად.

აჩრდილი გაჰქრება. ცა ისევ ისე ჩა-
მოიქუშება. უცნაური გუგუნის შემდეგ
ისევ სამარისებური სიჩუმე მკვიდრდება.

თავი მეორე

გაყუჩებულ ღამის სიწყნარეში ქარი ამოიჭრება და ფრთების ქნევით მიმოჰფანტავს სამარადისო ნისლს, რომელიც დასწოლია ქვეყანას. შორეულ ცის სიღრმეში ვარსკვლავები კენტკენტად აენტებიან. ტვირთ-მძიმეთა ქალაქი თანდათან იღვიძებს. აქა-იქ მობარბაცე სანათის შუქს აქრობენ. ზედიზედ მიყრილ ბნელ ქოხმახებიდან რიგრიგობით გამოდიან დაბრანძულ ტანისამოუსი გახვეულნი, გაყვითლებული სახის პატრონი მდაბიო მოქალაქენი: ყველანი ჩუმად მიდიან. ზოგი ამთქნარებს, ზოგი თვალებს იფშვნეტს, ზოგიც ოხრავს. ეტყობათ სამუშაოდ მიემართებიან. ყველაზე ბოლოს მობარბაცებს ქუჩაში ღამე ნათევი ღოთი.

ლ ო თ ი

(მოამდევრის)

ეჰ, ღვინოვ,
ღვინოვ,
კახურო ღვინოვ;
ჩემო სილაღევ,
ჩემო სალხინოვ!

თავს მალლა აიღებს. ცხვირს დააცემინებს. დაინახავს შორით მოციმციმე ობოლ ვარსკვლავებს და გაოცებული, გაქანდაკებული შეაშტერდება ზეცას. შემოდინ მუშები.

პირველი მუშა

(აჭხედაჭხედავს ღოთის).

ეი, ძმობილო!
აქ რას აკეთებ,

რას დაგილია
ლოქაფი ხახა!

მეორე მუშა

ხა, ხა, ხა, ხა, ხა!

მესამე მუშა

მშიერი თუა.

პირველი მუშა

და ალბათ ცაში
შემწვარი გოჭი გამოგსახა.

ყველა მუშები

ხა, ხა, ხა, ხა, ხა!

მეორე მუშა

არა, ბიჭებო,—
ასტრონომია.

პირველი მუშა

... და პლანეტები
თუ დაინახა!

ყველა მუშები

პლანეტებიო?!—
ხა, ხა, ხა, ხა, ხა!—
ხა, ხა, ხა, ხა, ხა!!!

ლ ო თ ი

ხალხო! შეხედეთ,
შეხედეთ ცასა,
რა რიგ ბრწყინვალებს,
რა რიგ კაშკაშებს!
აბა, გაჰხედეთ
დედამიწასა
ვარსკვლავთა წყება
ვით დასთამაშებს!

ყველანი შეჰხედავენ ცას და გახარებულინი მოუწოდებენ სხვებსაც.

პირველი მუშა

(ქედის ქნევით)

ხალხო! ეი, ხალხო!
წამოდით აქეთ!

ხმა იღუმალი

წყვდიადის მდგმურნო,
ბედ-უბედურნო,
მოდით, მოგროვდით,
სინათლე აქეთ!

ხალხი თანდათან გროვდება. ყველას
სახეზე გაკვირვება გამოიხატება. წელი
ნაბიჯით მოემართება მგოსანი. შორი-
დან ისმის უსიტყვო საგალობელი.

მ გ ო ს ა ნ ი

(ხელეპ აწვდილია)

დიდება შენდა,
ცაო, ნათელო,
დიდება შენ და
შენს მოვლინებას!
დიდება შენდა,
დიდ-სანატრელო,
დიდება შენ და
შენს მეუფებას!

პირველი მუშა

ის ვილა არის?

მეორე მუშა

აღბად ოცნებობს
ფიქრ-სხივოსანი.

მგოსანი

(ხალხისაკენ მამავალია)

ხალხო! ჰხედავთ ცის
შვენიერებას! —
ის მოგანიკებთ
ბედნიერებას!

პირველი მუშა

გვითხარი, ივერ,
გვითხარ სიმართლე, —
რას მოასწავებს
ცისა სინათლე?

მგოსანი

იმას, რომ სადღაც,
შორს, ძალიან შორს,
არსებობს სრული ბედნიერება;
რომ საოცნებო
იქ, იმ მხარეში
ნათელს სიბნელე არ ეფარება,
და ცით მოვლენილ
ქეშმარიტებას
უმსგავსთა ხელი არ ეკარება!

მეორე მუშა

თუ მართალს ამბობ და ქეშმარიტად
ბედნიერება არსებობს სადმე,
რატომ ჩვენს ყოფას კი არ მოჰხედა
და არ შესცვალა უკეთეს რადმე?

მგოსანი

მისთვის, რომ ჩვენში
სუფევს უკუნი,
უკუნი ვრცელი
და შმორიანი,
რომ ჰაერს სწამლავს
ქაობის სუნი,
რომ უღირსია
ადამიანი!!!

მესამე მუშა

მერე და რისთვის,
რა დავაშავეთ?

პლატონი

მსწავლული, მეცნიერების მნათობი,
წელში მოხრილი, ჯოხით ხელში შე-
მოდის. თავისთვის მოლაპარაკობს:
საოცარია! ჩემს სიცოცხლეში
პირველად ვხედავ ამდენ ვარსკვლავებს!

ხალხი

გზას აძლევს. კრძალვით ქუდს უბ-
დის და თავს მდაბლათ უკრავს:
სალამი,
ერის ამპარტავენებს!

პლატონი

აზროვნობით გატაცებული, თავ-და-
ლუნული მიდის და ისევ ისე მოლა-
პარაკობს:

საოცარია! ჩემს სიცოცხლეში
პირველად ვხედავ ამდენ ვარსკვლავებს!

მგოსანი

ცაო, მოჰხედე
კაცთ ნათესავებს!

ხალხი

ღმერთო, გვიშველე
ბედ-კრულ, ბედ-შავეებს!

მგოსანი

(თავ-დაფიქვებული აღმაფრენით)

ვიშ, აღტაცებავ!
ახ, რა კარგია
იმ გაბრწყინვებულ სივრცეში ფრენა!
როდის იქნება,
რომ ყველგან იყოს
სამარადისო შვება და ღებნა!

ხმა შორეული

გვიან!..

ხმა იჭვინული

არასდროს!..

მგოსანი

ვაი საწუთროს!..

თავი მესამე

იგივე ჟინელიანი, გაუთავებელი ლა-
მე. დამპალი ნისლი ადის ჭაობებიდან
და ჰაერსა ჰშხამავს. ისმის ბაყაყების
გაბმული ყიყინი, ჭოტის კივილი, ჭრი-
ჭინების გულ-დამამძიმებელი ჭრიჭინი
და შიშის მომგვრელი ძაღლთა ყმუილი.
ყველაფერს სიკვდილის იერი დაჰკრავს.

მგოსანი

(სისოწარკვეთილებით)

ისევ სიბნელე,
ისევ სიშმორე,
ისევ ვაება
და კაეშანი...
ვაი, ამ სოფელს,
ვაი, ამ ღამეს,—
ნესტმა და ხავსმა
დამიღპეს ფრთანი...

პირველი მუშა

ნეტავ რა იქნენ
ცის ვარსკვლავები,
სად გადიკარგნენ,
სად გადიმალნენ?

პლატონი

არსად. ღრუბელნი გადაეფარნენ.

მეორე მუშა

გამოჩნდებიან ოდესმე კიდევ?

პლატონი

გამოჩნდებიან მხოლოდ ხანდისხან.

მესამე მუშა

როდის?

პლატონი

როცა ნისლს გაჰფანტავს ქარი.

მგოსანი

ოჰ, ნისლი, ნისლი!—

აი, ეგ არის,

ეგ არის ჩვენ რომ გვიხუთავს სულსა.

პლატონი

მეცნიერება ამტკიცებს, შეილო,
რომ შორეული ვარსკვლავთა გუნდი,
ნელ-ნელა, მაგრამ გაუჩერებლივ
გვიახლოვდება, და მეც დაერწმუნდი,
რომ რამდენიმე ასი წლის შემდეგ
განახლებული ჩვენი ქვეყანა
ნათელ ედემად გარდაიქცევა.

მუშები

ჩვენი ქვეყანა?

პლატონი

დიახ, შეილებო, ჩვენი ქვეყანა.

მგოსანი

(ხაღხს)

ჰა, ჰა, ჰა, ჰა, ჰა!—

არ გჯერათ განა?!

(მეტნიერად)

იციტ რას გეტყვით:

მაგ იმედებით

თქვენ ინუგეშეთ,

გულ-მოწყალენო,

ხალხს კი ნუ ჰბოჰავთ,

ჩამოეცალეთ,

გზა, გზა მიეციტ.

აზრთა ზღუდენო!

პლატონი.

ძვირფასო ყრმაო!

აბა, მითხარი:

ვის არ აწუხებს

ეგ შენი სევდა;

ხალხის ვაებით,

ხალხის ცრემლებით,

ვინ იყო, ცრემლებს

რომ არ აფრქვევდა?!

არავენ...

მგოსანი

არავენ! დიახ, არავენ!—

მაგრამ...

მომავლის იმედს ვინლა აძლევდ?

პლატონი

ყველანი, ყრმაო,—

ყველა ჩვენგანი

სკლის ამ ცხოვრების

მწარე ფიალას,

ხოლო არ ვიცით, როგორ უშველოთ;

როგორ უწამლოთ ქვეყნის იარას.

მგოსანი

როგორ და ზრუნვით,

მუდმივი შრომით,

უმეცრებასთან

გონებრივ ომით!

თქვენ უნდა თქვენი მეცნიერება

ხალხს განუმარტოთ,

ხალხს შეასწავლოთ

და იქ, აი, იმ ბნელ ქონხახებში

აღანთოთ რწმენა და იდეალი,

რომ სწრაფვა ციურ ვარსკვლავებისკენ

არის სიცოცხლე და სამლოთო ვალი!

პლატონი.

მოვა დრო, ხალხი თვითვე შეიგნებს
იმ დამტკიცებულ ჭეშმარიტებას,
რასაც თვით დიდი მეცნიერები
აღევდნენ თავის ჭკუა-გონებას!

მგოსანი

მერე და, როდის?!

პლატონი

შორეულ დროში

მგოსანი.

(მწარე ღიმილით)

შორეულ დროში! —

როცა საფლავში

ჩვენი ძვლებიც კი

მტვრად იქცევიან!

პლატონი

სხვა გზა არ არის.

მგოსანი

აი, ნუგეშიც ამასა ჰქვიან!

პლატონი

დიახ, ნუგეში, —

რადგანაც მჯერა,

რომ არ არსებობს

სხვა გზა და შეველა.

მგოსანი

არსებობს, ბრძენო!

და ეს გზა არის,

გზა მიმავალი ახალ ქვეყნისკენ!

გზა სახიფათო,

ჯერ გაუვალი,

გზა უზენაეს ვარსკვლავებისკენ!

პლატონი

ეგ ოცნებაა,

სხვა არაფერი.

მგოსანი.

(აღტაცებული)

დიახ, ოცნება!

ჩემი ოცნება! —

შენ კარგათა სთქვი, მოხუცო ბრძენო!

ჩემი ოცნება დღეს ფრთას შეისხავს,

ფრთასა ორბისას,

მძლავრ არწივისას

და, წავა, წავა მაღლობისაკენ,

რომ იქნებ ერთი ვარსკვლავი მაინც

მოვსტაცო ათას თვალთან ცასა

და მისი შუქი, ელვარებანი,

მიმოვაფრქვიო დედამიწასა!

პლატონი

ეგ შეუძლოა,

სულელო ყრმაო!

მგოსანი

მე კი არა, თქვენ, —

თქვენ ასულელებთ

თქვენზე დაყრდნობილ უმეცარ ხალხსა!

მე ვსთქვი და მევე მოვიტან კიდევ

ახალ ცხოვრების

ახალ ვარსკვლავსა!

პლატონი

მოსაწონია სურვილი შენი.

მგოსანი

არა, მოხუცო!

მე ჩემს სურვილებს

ისევ სურვილად კი არა ვტოვებ,

არამედ, საქმით ვანხორციელებ,

და, რასაც ვცდებ, უთუოდ ვჰპოვებ!

პლატონი

დედამიწის და ვარსკვლავებ შორის

ქაოსია და უფსკრული შავი.

კარგად დაფიქრდი. მაგ გატაცებით
არ დაიღუპო უბრალოდ თავი.

მგოსანი

დიდათა გმადლობთ ბრძნულ რჩევისათ-
[ვის,
მაგრამ ეგ სიბრძნე გაბრმავებთ თქვენა!

პლატონი

(გულ-მოსუელი)

როგორ!.. შენ... შენა?!.

მგოსანი

(დარცხვნილი)

გებოდიშებით, თუ უნებლიეთ.
მოგაყენევით, მსწავლულო, წყენა.

პლატონი

(ატახტახებული)

სულელი! ბრიყვი!

(გაჭაფრებული გადის)

მგოსანი

(შიმაჯალ შეტნიკის)

ნუ გეშინიანთ, ნუ, მეცნიერნო!
თქვენ არ მოგმართავეთ,
თქვენ არ მოგიხმობთ!

(ხალხისკენ)

თქვენ, მე თქვენ გიწვევთ, ახალგაზრ-
[დებო!

თქვენ მოგიწოდებთ, მამაცნო გულით!
თქვენ, ვინც ჯერ კიდევ არ დაცემულ-
[ხართ

ნათელ, მშვენიერ, ჯაბუკურ სულით!
(სიჩუმე ჩამოვარდება. მგოსანი უტ-
დის პასუხს, გამოხმაურებას. სამ ჯგუ-
ფად დაყოფილი ხალხი ყოყმანობს).

პირველი ჯგუფი

ჩვენ სიხარულით წამოვიდოდით,
რომ არ გებორკავდეს ცოლ-შვილთა ვა-
[ლი.

მეორე ჯგუფი

ჩვენც მოგყვებოდით, მაგრამ რა უყოთ,
ჩვენა ვართ ჩვენი მშობლების თვალი..

მგოსანი

(დაცინვით)

მაშ, კარგი, ხალხო!

მე მარტო წავალ!

წავალ და ვივლი

ვიდრე მაქვს ძალი!

არც დედ-მამა მყავს.

და არც ცოლ-შვილი,

ვარ ფრინველივით თავისუფალი.

მესამე ჯგუფი

სალამი შენდა,

მგოსანო ივერ!

ჩვენ გამოგყვებით!

გაგვიძებ წინა!

მოხუცებულნი

გაფრთხილდით, შვილნო!

ტყუილ-უბრალოდ

არ დაიღუპნეთ

უფსკრულსა შინა!

მესამე ჯგუფი

ივერ, რას უტდი?

გაგვიძებ წინა!

მგოსანი

(სახე გაბწყინებული. ატაცებით)
მაშ, თუ ეგრეა, გაშალეთ ფრთები
თქვენ, შევარდენნო ჩემი ქვეყნისა!

მესამე ჯგუფი

აბა, წავიდეთ! წავიდეთ, ივერ!

გაგვიძებ ვითა სიმბოლო ხსნისა!

და წავიდნენ ბნელით მოკულ სივრ-
ცისაკენ. ელვის სისწრაფით მოსწყდნენ

ს
ს
ს
ს
ს

მაყურებელ ხილხის თვალთაგან და მი-
იკარგენენ საშიშარ წყვილადში.

თავი მეოთხე

დრო მიდიოდა. არაფერი ისმოდა
ვარსკვლავების მოსატანად წასულ მა-
მაცთა ყრმათა. დედებმა გამოიტირეს
უდროოდ და უმიზნოდ დაღუპული ურ-
ჩი შვილები. კვლავ ჩვეულებრივ მიმ-
დინარეობდა ცხოვრება.

დედები

ვაი, შვილებო,
შვილებო!
უაზროდ
დაღუპილებო!

მამები

ვაი, ჩვენს ყოფას,
შვილებო,
ვაი, თქვენს მოხუც
მამებსა,
ვაი, ამ ჟამის
მოსწრებას,
სიცოცხლეს განაწამებსა;
სადა ხართ, სიყმის შვილებო,
ნეტავ რად დაიგვიანეთ?—
ვაი, თუ რამე შეგემთხვავთ
და თავი დაიზიანეთ...

შორს, დედამიწის განაპირა ბნელ ცა-
ზე ციციანთელასავით გამოკრთა კრია-
ტი შუქი მომავალი ვარსკვლავისა. ხალხი
ათოთქოლდა, ხარბად დააკვირდა ცის
სიღრმეს და დაინახა ოდნავ მოციმციმე
რაღაც წერტილი. უცნობმა სიხარულის
ჭრუანტელმა დაუარა ყველას და გაის-

მს იმედიანი ძახილი აღფრთოვანებული
ხალხისა:

ვარსკვლავი მოდის!
ვარსკვლავი, ხალხო!
აწ ბედმა ჩვენმა
გამოიბრწყინა!

მგოსანი ნელ-ნელა ახლოვდება და
მისი ვარსკვლავის ელვარებაც თან-და-
თან ჰფანტავს ქვეყნად გაწოლილ ნისლ-
ბურუსს.

ერთი ვინმე

ივერი, ხალხო!
ავერ, ივერიც!
ჰხედავთ, რა მადლი
გარდაეფინა!

რამდენიმე ხმა

მადლი შემოქმედს!
მადლობა გმირებს!
რასაც ვნატრობდით
ძლივს მოგვევლინა!

ყველანი

რალას უყურებთ!
წავიდეთ, ხალხო,
და მივეგებოთ
წინამძღოლს წინა!

მშობლები

გვეშველა!..

ხალხი

აბა, წავიდეთ!
წავიდეთ ყველა!

...და დაიძრა ხალხი ჟრიამულითა: და
სიმღერით მგოსნის შესახვედრად.

ხალხი

სალამი ივერს!
ვაშა, ჩვენს მგოსანს!

ქებათა-ქება

ვარსკვლავის მომტანს!

შეთხელებული ნისლი სავსებით გაი-
ბნევა და მომალლო მთაზე მარმარილოს
ქანდაკებასავით შედგება შარავანდებით
მოსილი მგოსანი, ვარსკვლავით ხელში.

ხალხი

(უფრო მეტი აღტაცებითი ძახილით)

დიდება ივერს!

დიდება მგოსანს!

დიდება ხალხში.

სინათლის მომტანს!

მშობლები

ივერ, რა იქნენ

ჩვენი შვილები?

მგოსანი

(მწუხარედ თავდახრილი, მოქვეითი ხმით)
ეჰ, დაიღუპნენ გზაში ყველანი,
მთელი ქვეყნისთვის გასწირეს თავი;
და იქ, უკაცურ ორმთა ხევხუვში,
დასჩხავით კლდიდან ყორანი შავი...

(საერთო მწუხარება. ღრმა გმინვა
ყველანი ქუდებს იხდიან და იჩოქებენ.
ისმის დედების მოთქმა-ტირილი და
სამგლოვიარო საგალობელი).

თავი მეხუთე

დღე დღესა სცვლიდა. სრულის ცხო-
ველმყოფელობით კაშკაშებდა ვარსკვ-
ლავი. მისი თვალის მომჭრელი გამო-
ნაშუქი სცხრილავდა ჯანყს, აღნობდა
ნისლს და ნათელ არშიათ ეფინებოდა
ჰყანტობიან მიწის გულს კვლავინდებუ-
რად არა მხიარულობდა მხოლოდ ხალ-
ხი. ყველანი სახე მოქუშულში და თავ-

დაღუნულნი დადიოდნენ. როდესაც
ისინი ვარსკვლავის მახლობლად გაივ-
ლიდნენ და ივერს შეჰხედავდნენ, მათი
თვალეები სითახსირითა და მძულვარე-
ბით ელავდნენ. სახეზე ზიზღი და ბო-
როტება ეხატებოდათ. წინათ თუ ქება-
დიდებით იხსენიებდნენ სინათლის მომ-
ტანს ივერს და ვარდ-ყვავილებით უფენ-
დნენ გზას, დღეს უტიფარი ლანძღვი-
თა და ტალახის სროლით იკლებდნენ.

და მოისმა შორიდან უკმაყოფილო
ხალხის წყრომის ხმა:

ხალხი

ძირს! ძირს, ვარსკვლავი!

პლატონი

ხალხო!..

ხალხი

არ გვინდა, არა!

პლატონი

მისმინეთ!..

ხალხი

კმარა!!!

შეშფოთებული; ფერ-გაცრეცილი
მგოსანი მალი ნაბიჯით შემოდის ქალა-
ქის შუაგულ მოედანზე და მედიდუ-
რად დგება მალლობ ადგილას, რომლის
მალლა აწვდილ ხელშიაც კიანთობს ვარ-
სკვლავი. მას თან მოჰყვება ელდანაკ-
რავი მეცნიერი, რომელიც ემუდარება
მგოსანს.

პლატონი

თავს, თავს უშველე,

ჰაბუკო ივერ!

შენს წინააღმდეგ

მღელვარებს ხალხი!
 ამბობენ, თითქოს
 მშვიდობის ნაცვლად
 შენ მოგეტანოს
 შფოთი, ვაგლახი!

მგოსანი ყურს არ უგდებს. მღელვა-
 რებით გაიყურება იმ მხარესაკენ, საი-
 დანაც მოისმის ხალხის მუქარის ხმაუ-
 რობა.

პლატონი

მგოსანო ივერ!
 ოჰ, რომ იციოდე,
 თუ რა უაზროდ
 მოიქეც შენა!

მგოსანი

როგორ! მე...

პლატონი

როგორ და ერთმა მოიწადინე,
 რომ შეგეცვალნა ცხოვრების დენა.

მგოსანი

მერე?

პლატონი

მერე და, აბა, ასე უეცრივ
 ვის გარდუქმნია ძველი ქვეყანა?
 იგი ნელ-ნელა ვითარდებოდა
 და ახლდებოდა სულ თანდათანა.

შენ კი, აჩქარდი,—
 არ გსურდა მოცდა
 და, აჰა, ჰხედავ,
 ხალხში რა მოხდა?

მგოსანი

აბა, რა მოხდა!

პლატონი

რა და, აჯანყდა!

მგოსანი

დევ, აჯანყდეს!—
 ჩემს სინათლეზე
 ხომ დაინახა ღუბჭირი სახე,
 ხომ დაინახა
 თვისი ქვეყანა
 ჩამპალ ჭაობში ყრუდ მოვაგლახე?!—
 ესეცა კმარა!
 დღეიდან იგი
 აუცილებლად
 დაიწყებს ზრუნვას,
 რომ დედამიწას ხელი შეუწყოს
 ვარსკვლავებისკენ სვლასა და ბრუნვას!

ბრბო

ძირს! ძირს; სინათლე!
 ძირს, ყრმა წყეული!
 მან დაგვირღვია მყუდრო ცხოვრება,
 მან მოგვიტანა ჩვენ მღელვარება!

პლატონი

(შეძინებული)

გესმის, მუქარა!
 გესმის, ხმაური?
 შენსკენ მოდიან!—
 გაიქეც, ძმაო!
 ჩქარა! გაიქეც!—
 თორემ, მერწმუნე,
 არ დაგინდობენ,
 ძვირფასო ყრმაო!

თავ აშვებული ბრბო დამკლავებული
 ხელებითა და მუშტების ქნევით შემო-
 ვარდება. დამფრთხალი მეცნიერი სად-
 ლაც გაჰქრება.

ვიგინდარა

ლონჯ შემოყრილი წარსდგება მგოს-

ნის შორი-ახლოს და თავხედურად შეს-
ძახებს:

შენ აქა გლიხარ?
გასწი! გაგვშორდი!
გაგვშორდი! მოგვწყდი,
ეხლავ თავიდან,
თორემ იცოდე,
რომ ღმერთებიც კი,
ველარ გიხსნიან
ჩვენი მკლავიდან!

სალახანა

განა ღირსია საუბარისა?!
ღროს რაზე ჰკარგავთ მაგდენ სიტყვე-
[ბით!
ძირს დაითრიეთ ეგ არამზადა
და როგორც ძალლი ჩაჰქოლეთ ქვებით!

არამზადა

ძირს ეგ სულძალლი!
ძირს ჩამოაგდეთ!

გამხეცებული ბრბო გაიწეეს მგოსნი-
საკენ, მაგრამ ვარსკვლავის ელვარები-
საგან თვალ-მოქრილი უკანვე იხევს.
გაფიქრებულ მგოსნის სახეს მწარე ღი-
მილი დასთამაშებს.

მაწანწაღა

(სხვების წასიქეუბლად)

ჰხედავთ, პასუხის ღირსადაც არ გთვლით
და ვით სულელებს, დაგცინით მწარედ!

ბრბო

(გაცოფებული)

ძირს დაითრიეთ!
ძირს! ძირს, თავხედი!
ძირს!—გულზე ფეხით გადაუარეთ!

მგოსანი

ხალხო!..

ბრბო

არ გვინდა, არა!
ძირს! ძირს, სინათლე!
ჩვენ გვირჩევნია მიწის წყვდიადი!
იგი ისევე ღვთაებრივია,
ვით ცის ვარსკვლავი და განთიადი!

მგოსანი

უგუნურებო! ნუ თუ გგონიათ,
რომ თუ მე ვარსკვლავს ძირს გადავაგდებ
ამით მშვიდობა დაგიბრუნდებათ?!
არა! სიმშვიდე თქვენს ხრწნილ ქვეყანას
ღიღხანს და ღიღხანს არ ეღირსება,—
არ ეღირსება, ვიდრე ცხოვრება
ძირ-ბუღიანათ არ შეიცვლება,
ვიდრე მთელი ცა ვარსკვლავებისა
დედამიწაზე არ დაეშვება
და ეს ჭაობი, ხავსი და შმორი
სულ ერთიანად არ ამოშრება!!!

(ზაყისა)

აი, ეს იყო ჩემი მიზანი,
ეს იყო ჩემი ყრმობის ოცნება,
მაგრამ მოვტყუვდი,— განზრახვა ჩემი,
ვაი, რომ ისევ განზრახვად რჩება!

ბრბო

ძირს! ძირს, ვარსკვლავი!
ძირს წყეული ყრმა!
ჩააკმენდინეთ მაგ ძალლის ლეკვს ხმა!

მგოსანი

დამშვიდდით, ხალხო!
ჩემს სიცოცხლესთან
ჩემი ვარსკვლავიც იწვის და ჰქრება,—
მხოლოდ, გახსოვდეთ, რომ ჩემ შემდგომ
[მაც
თქვენ შორის იგი კვლავ აენთება!

(მდეღვარებისგან სუსტდება, ხმა უკანკალებს)

მე... და... ვა... სრუ... ლე...
მშვი... დო... ბით... ძმე... ბო...

(მუხლთ ეკუცება. ძირს ეშვება)

იღუმალი ხმები

ივერ! წამოდი!
წამოდი, ჩვენსკენ!

მგოსანი

ზეზე წამოიჭრება, შეშლილივით მია-
შტერდება საიდუმლოებით მოცულ ლა-
მის სიღრმეს:

ვინა ხართ, ვინა!
ოხ, ერთხელ კიდევ
გაიხმაურეთ, ციურნო ხმებო!

იღუმალი ხმები

ჩვენა ვართ, ჩვენა!
შენი ერთგულნი!
დალუპულ ძმათა
კეთილნი სულნი!

მგოსანი

იცნობს გზაში დალუპულ თავის
თანამგზავრ მოძმეთა ხმას და ზე-ქვეყ-
ნიური ცეცხლით აგიზგიზებული გასდა-
ხებს სივრცეს:

ძმებო! მოვდივარ!
მოვჭკრივარ, ძმებო!
მომიცათ, სულის
სწორ-მეგობრებო!!!

(დააპირებს გაქცევას, მაგრამ მუხლ-
მოკვეთილი იქვე დაეცემა გულ-აღმა და
გაციებულ ხელიდან გავარდნილი ვარ-
სკლავიც ჰქრება. ისმის ხალხის გაურ-
კვეველი, რაღაც არა ადამიანური ხმათა
გუგუნნი. ჩაწყვდიადებულ ღამის საშო-
ში ხარხარებს ბორბოტი სული, რომელ-
საც უერთდება ჭოტების კვილი, ბა-
ყაყთა ყიყინი, კრიკინების კრიკინი და
ძაღვების საზარელი ყმუილი.

1915 წ.

ბელესტრისტიკა

პასილ ბარნოვი

განასკვილი სიში

— ბურუსი დასწოლია შენს გულს შენივთებული, ჯანლი რამ მძიმე; ცვარად აკრემლებული ნისლი გეხვევა გარს, უგემურად აჭრიალებს შენს გუნებასა, მთელს შენ არსებას.

— ბოროტი ბნელი მიმოსავს ყოფას, მიხშობს გრძნობასა, თვით ჰაზრთა დენას...

— გაეცალე შენს თავს, მიჰარიდე ერთს წამს ცნობიერებას შემძიმებულსა. მთლად კი არ მოსცილდე კაცთა სავანეს: დაგიმარტოვებს იგი წყვდიადი სამარის ფერი, მთლადაც ჩაიხვევს შენს სულის ციავს; შეგაზარებს არსებობას ლალს; მწვირით გაჟღენთილ სიბოროტედ მოგაჩვენებს სიცოცხლეს ლამაზს.

— აუტანელ ყოფად დახრწნილად.

— განიმარტოვე თავი! მთლად კი არ განშორდე კაცთ სავანეებს, ადამიანთა ტალღებს, წლთიერ ყოფის ბილიკებზედ მიმომავალებს. იარე იქ, სად აბნეულ ხმაურობით სავსეა არე და მაინც სიჩუმეა შენთვის, უხმო დუმილი; სად აღსავსეა მიდამო ხლართულ მოძრაობით დაუდგრომელით და მაინც უძრავია შენთვის, გარინდებული; სად მრავალთაგან გარემოცულ ხარ და მაინცა ხარ მარტოებული. იარე იქ, ხალხით აღსავსე უხმო უდაბნოში!

— დასახლებულს ადგილს უკაცოს, შეუცნობელ ხმათა მიერ სავსე მდუმარებაში...

— იყავ იქ, იარებოდე, ჰაზრთა ნამსხვრევებით სავსევე, მაინც უაზროვ, განათებულ ფიქრთ უქონელო; გრძნობათა ნაფლეთებით აპირთავებულო, მაინც ელვარედ ასახულ გრძნობათაგან მთლად ცალიერო; სურვილთა სიმრავლით შემძიმებულო, მაინც სამოქმედოდ დაკვართულ ვნებათაგან უარყოფილო.

— სამოქმედო მილტოლეისგან ხელცალიერო...

— არ გახვიდე ყაბახზედ! არ აქსელო შარა, სად უცნობი ნაცნობები დაგეხირებიან ყოველს ჟამს, გულყანდი მეგობრები. ვაჰ თუ ზაგეზედ უქროდესთ ღიმილი ყალბი და შეგამძიმონ; იქნებ აშკმულ მათ პირში თვალი მოჰკრა სისხლთან ეშვს აღესილს, სულდგმულთ მუსვრაში ხელოვნებულსა, და შეგაღონოს, მთლადც აგაკენესოს.

— ეშვსა ალესილს, კბილს ცოცხალთ მკვეთელს...

— თუ არა, უფრო დაუმძიმდება შენს სულს ტვირთი თვისი მძიმე, ბოროტების ნაკადად გადმოჩქეფდება ჯანლი იგი გახშირებული, შენს გულს რომ დაუფლებია, საწყალობელო. წადი იქ, სად არვინ გიცნობს: არც მიმომსვლელნი, არც ის აჩრდილნი, მრავლად რომ ჰფრენენ არეებში, გარდასრულ ხალხთა იგი ლანდები.

— ყოფილ ცხოვრების მოჩვენებანი... ვიცნობ მათ ყველას.

— შენ ვერა გცნობენ! არც ერთი მათგანი არ შეაყენებს შენს გაწამებულ არსებაზედ თვის ხედვის ისარს სივრცედ მიმართულს, თუ შენ თითონ არ უხმე მათ. იქ წადი მეთქი!

*
* *
*

ამისთანა მძიმე მდგომარეობაში მე ისნის ვიწრო ქუჩები მირჩევნია, ქუჩაბანდები, ძველ ნანგრევებზედ შიგადაშიგ დაშენებული ახალი ქოხები; თუნდა ხარფუხის ქუჩა-ბილიკნი, სადაც სხვის ეზო თავის ზესვლაში თავს წასდგომია სხვა სახლის ბანსა, სარდაფი დასწორებია სართულს მეორეს. არ გინდა ისნი, აღარც ხარფუხში, თუნდ ჩულურეთში? მაშ ანჩხატისკენ, ან გარეთუბნის ვიწრო ქუჩებში, თუნდ მთაწმინდაზედ, ოღონდ სულ ზევით, განაპირებში...

ნალარ-ნალეწი სავალი ძნელი, მიყრილ-მოყრილი ბუნაგ-ბინები, კაცთა საჯგუფი რამ ყორები... ყველა თაობას სორო მიუდგამს წინაპართ სადგომისათვის, ყუდე რამ მიუშენებია წარსულთ ბუნაგზედ. იქ ყველა შუკა თუ ქუჩა-ბანდი სავსეა ხალხით, კაცთ ნალექის სიმრავლით უამრავით; გარდასრულ ხალხითაც აღსავსეა ძველის-ძველითა. ვის არ შეჰხვდები! ოღონდ კი თვალნი გესხდეს ხედვად სხვებისა, ხილვადც აჩრდილთა; ყურნი გქონდეს ხმათა სასმენლად; შორეულ სიტყვათაც სულ უწინდელთა. რამდენ გარდასრულს მოსწყენია ბნელ აკლდამაში ყოფნა განმარტოებული და გამოსულა თავის სახლისა თუ ქუჩა-უბნის დასახედავად!..

— ვერა მხედავენ იგინი: თვალნი სივრცისკენ აქვსთ მიქცეულნი.

— მისთვის ხარ მარტო კაცთაგან სავსე არემარეში; მისთვის დუმილად გესახება ხმათა სიმრავლე. და თუ მოგსურდეს, მოუწოდე მათ, გაეხმაურე. შედგებიან, მოგხედავენ, აჩქამდებიან.

— მეტყვიან რასმე?! ახალს, ძველებურს...

— არ დაჰვიწყებიათ საუბარი. კიდევ გიმღერებენ. ოღონდ კი თავისად გიცნან შენ, უკვე უცხო სახით მოვლინებულო, მათთვის მთლად უცხო მოხაზულობით.

— მათთვის უჩვევი მოხატულობით...

— დინჯად გაიარე. დაკვირვებით მოავლე თვალი მოყვარული. ყური მიუპყარ ქირთაც სმენად გამზადებული. ლმობიერების ნავტივით შეცურდი მათ შუქ არსებობის ტბორში, მორევში. გაგიტაცებენ: გაგალიმებენ, ჩაგაკასკასებენ; დაგალონებენ, აგაქვითინებენ; ალილინდებიან, აგამლერებენ; გაამბობენ, ლამაზ სიტყვას გათქმევინებენ.

— მომხედავენ? შევბას მომცემენ? სულს მეფონება?!. უკუნშია ჩანთქმული ჰაზრთა არე ჩემი; შავი მცურავი თუ შემოჰხვევია ჩემს გულს შეხუთულს და სწურავს იმას თვის ცივ ხლართებში; არარაობა ფოლადის ჯაჭვად დაჰხვევია ჩემს ნებისყოფას და შეუბორკავს, მოძრაობა აურთმევია ტყვექმნილისათვის.

— შეჰბედე, შეჰმართე, გაიბრძოლე!

— ვცადე შემართება, გავიბრძოლე რამდენჯერმე. ამაოდ! გარს შემომრტყმოდა უხსნელი ღვედი, უწყვეტ საბელად შემომხვევოდა. რა იყო მიზეზი? არაფერი! ყველაფერი! თუ მივანებდი გარკვეულ მიზეზს, გამოდგებოდა სევდის სარღვევად; თუნდ ბრინჯაოსი ყოფილიყო იგი შემძიმებული კაეშანი, ოღონდ კი დამენახა მისი უსახო სახე, მიმეგნო მის მასაზრდოებელ ძალისთვის.

*
* *

გაძნელდა სუნთქვა. ველარ გავძელ ოთახში. დავეშვი ქვევით. ისე სწრაფად გავიარე დიდებული ქუჩა შეფერილი, თითქო უკან მომდევდა პირამკმული სიბოროტე ვეშაპის სახით. გონებას რომ მოვეგე, ავლაბრის ხიდის ყურზედ დავინახე ჩემი თავი.

სჩქეფდა უფსრკულში მძლავი მდინარე, ქაფდებოდა ურყევ სალთაგან შეზღუდვილი, იწროებული; გული უდულდა გამძინვარებულს. განწირვით ეხეთქებოდა კლდეებს, შოლტავდა, ზედ ასკდებოდა, ღრღნიდა ბოროტად პირქაფებული; წამს განშორდებოდა, ჩაიხნიქებოდა; წამს ახლტებოდა, აფრინდებოდა, ზედ ემტვრეოდა, ელენწებოდა. ამაოდ მძინვარებდა! ყრუ სალს ურყევებს ვერა სწვდებოდა ვერც მისი ბრდღინვა, ვერც თუ ქუხილი.

— საშინელია! რღმა იქნება აქ?

— ძლიერად მოგხვევს მკლავს. დაგკოცნის ისე, ველარ ისუნთქო. კლდეს დაემზღვრევა აღბორგებული, შენც ზედ დაგაწყვეტს.

— ზედ დამახეთქებს შესამუსრავად?

— ჩაგნთქამს, მოსწმედავს კვალსაც სისხლისა.

— რა ცივი იქნება სასტიკი!

— ხარბია, გაუმაძღარი. ნაჩვევიც არის აქ მდინარე შესაწირავსა, ადრინდელ დროდან შეჩვეულა.

— ძველ დროიდგანვე?!

— უწინდელ დროში საწამებელი ადგილი იყო ეს. შეხედე ზევით ციხის საძირკველს: კლდის ქიმი რომ არის გადმოზნექილი, ადგაფებულს რომ დაჰმზერს უფსრკულ წამდგარი...

— ვხედავ იმ კონცხსაც, ქვეშ მჩქეფარესაც...

— იქიდან გადმოამზღვრედნენ შეუნდობელს, რომ დასთხოდა წყალიდან ოდნავ ამოჩენილ წვერებს სალისას და ჩაენთქა უფსრკულს იგი იმ წამსვე, მოეწმიდ-მოერეცხა კვალიც მისი არსებობისა.

— ნიშანიც კი მისის ყოფისა...

— საწყალი უშანგ!

— ხმალი ღვთის გულისათვის!.. წარმკვეთეთ თავი!.. იძახდა სასო-მიხდილი, როს მიათრევდნენ უფსრკულისაკენ.

— ცოდვაა ხმალი მოლალატისთვის!

— მიშველეთ!.. გაისმა კვილი

და მოეფინა საზარი ხმა ისნის აღმართებს, მთელ კალა ქალაქს, ნარიყალასაც.

— მიაბზე!

— მერმე, შემდეგში...

— აბოს ძვლებიც ამ უფსრკულს ჩაანთქმევიწეს, წმიდა აბოსი. უამა თურმე გულჩხვეულსა: აციაგდა მორვეი.

— აშუქდა?!

— თურმე შენათდა...

— იყუჩე, ბესიკ! ჰბედავ, უმღერო ბატონიშვილსა?! მალლა შეჰმზერი, უჰ, ძლიერ მალლა! შეჰმართავ მხესა ღია თვალებით... დაგბუგავს თვალებს, წაგართმევს ხედვას და... და გადმოგამზღვრევს ამ ფრიალოდან. ჰბედავ შეჰხედო ზე-ამაღლებულს!

მოვშორდი ხიდსა: ისნისკენ წაველ. სანთელი დავუნთე წმიდანის აჩრდილს მიყუყულ ნიშში: ციაგად მოვევლინა წამებულს, ერთს წამს გაუნათებს ყოფას შავეთში.

*
* * *

წავსდგი რამდენიმე ბიჯი. მომესმა ქიანურის ხმა. ფეხი დავაწყნარე. გავარჯიშებული ხელი ხმარობდა ხემსა¹⁾. სევდიანი ბგერანი მწყობრად დარაზმულნი ამო-

¹⁾ ეს სიტყვა კარგარეთელმა მომაწოდა იამ.

დიოდნენ საკრავის მკერდიდან, მიმოფრინავდნენ. უფრო ვუკელ სვლას, თითქმის შევსდექი. მსუბუქ ფრთებზედ მოფრინავდნენ ხმანი, ნარნარი რხევით. მთლად დავდექი. ბგერათა შორის ერთი ნამზნევი მოსჩანდა: რყევით მოსდევდა: ვერ გავიგე მიზეზი. უსიამოვნო რამ აჩრდილმა გამკრა ფრთა. მივბრუნდი, მიუახლოვდი დამკვრელს; დავაკვირდი.

ბერიკაცი იჯდა მოკეცილი. ქიანური დაებჯინა და უკრავდა. ტყავის წოწოლა ქული თვალებზედ ჩამოეთხატნა. ტანზედაც ტყავი ეცვა ყავარ-ყავარ დახეთქილი. ჯამი ედგა წინ; ფული რამ ეყარა შიგ, შესაწირავი.

ამოვიღე ქისა. ვსხნიდი, თან ნჯღრეულ ბგერის მიზეზს ვათვალიერებდი. მივაგენ! განაპირა სიმი იღებდა იმ ნამტკინ ხმას: გაწყვეტილიყო; გლახაკს გაენასკვა ის და ისევ ვაება საკრავზედ. ეს ვნებული სიმი იყო, რომ მსუბუქად ველარ აყოლებდა ხმას თანამომღერლებს, თვის ამხანაგებს; ველარ ეხმატკბილებოდა მათ.

ალარ მივეცი გასაკითხი. გამოვტრიალდი. ისევ გამოველ ხიდს. მოედნის პირში რომ მალაზიას, იქ მეგულეობდა სიმი. ვიშოვე. ვიყიდე.

— აი, ბიძია, სიმი: ალბათ ეს გირჩევნია ეხლა პურის ფულს.

— სიმი?! აბა!

მივაწოდე. გასინჯა. პირი გაუნათდა. ქული გადაიწია თვალებიდან და შე მომხედა.

— დაილოცოს შენი მადლიანი თვალი! შეჭნიშნე საწყალი სიმი განასკვილი. ვიმსახურე, ვტანჯე; გაწყდა წელში, მაინც ალარ ვეშვებოდი. გული კი ცრემლვით მივსებოდა მისი ცოდვით. სად ვიშოვიდი ეხლა ახლის ფასს?! ამაღამ ვაება ამ სიმს.

გლახაკმა ისევ ჩამოიფხატა ქული და გაუსვა ქიანურს ხეში. იქვე ვიდექ ვაქვე ვებული. ერთს ხანს ენა ალარ მემორჩილებოდა.

— სოსიკო?!

გლახაკმა ისევ გადიწია ქული და დაკვირვებით დამაცქერდა.

— დათიკოჯან?!

— შე!

— დახე ჩემს ყოფას უბედურს!..

— სადა სცხოვრობ?

— არსად!

— მაკრინე?

— ნულარ იტყვი! ნულარ კითხულობ ჩვენს ამბავს: მკედარი ვარ! შენდობა მითხარი, კარგო კაცო, და წადი შენს გზაზედ, მითხრა გლახაკმა და დაღუნა თავი: სევდამ მიწამდინ დაჰხარა მისი ანაოკებული ქელი.

* *

ისევ ამოვიღე ქისა, მაგრამ გადავიფიქრე: ადრინდელი მეგობარი იყო ჩემი, იმთავითვე ჩემი ტოლ-სწორი და მისთვის დამამცირებლად მივიჩნე. ფული გადა-
მეგდო, მით მომეხანა მოვალეობა.

— როგორ თუ ვერ გაუბედე?! ვინ გლახაკი, სად თავმოყვარება!

— ნუ იტყვი! ნივთიერად დაკნინებულს განა აუცილებელია სულიც. ლაფა-
ნივითა ჰქონდეს მოღვედილ-მოშვებული, მიწამდის დაწეული, მწვირში თუ ტა-
ლახში ამოვლებული.

ხმა აღარ გავეცი, გავტრიალდი. იქვე ახლო რომ მიკიტნის დუქანია, იქ შა-
ვედი. ღვინო მოვითხოვე, მცირე სამხარი: მინდოდა თანჯრიდან მეთვალიერებინა
გლახაკი და თან ავეყოლოდი მას, როცა დაიძვრებოდა ის თავის ადგილიდან. ნელ-
ნელა შევექცეოდი. ვფიქრობდი: გარდასრული სურათები მითამაშებდნენ თვალ
წინ.

ნაცნობი იყო ეს არე ჩემთვისაც, სვიმონისთვისაც, --იმ გლახაკისათვის, აგერ
რომ მიჰყრდნობია ზურგით კლდეს და უკრავს სიმძიმის დროს იმავე თარს,
რომელსაც ლაღობის დროს ახმატკბილებდა ბეჩავ, ბიჭო! ბევრჯერ გამოგვივლია
ამ ქუჩებზედ თავმომწონედ .. მაულის კაბა ყურთმაჯებიანი, აბრეშუმის სარტყელი
ფოჩ გადმოშვებული, კალმუხის ქუდი; საათის ძეწკვი ოქროსი; შრიალა ახალუხი
ფარჩისა. კეწკეწი შალვარი ყაფალიან წაღებში ჩატანილი. შავი უღვაშები მოპარ-
სულ პირზედ. აბრეშუმის ხელსახოცი სანოვაგით სავსე, ჯიბეში ფული. ტუჩზედ
ლიმილი...

მიუხაროდა შინ ბედნიერსა: მაკრინე დაჰხვდებოდა ოჯახში, სუფთად ჩაცმუ-
ლი კერის ანგელოზი, თვისი მეუღლე თანც საყვარელი; მარად სატრფობი მაკინე,
ეშხზედ მომყვანი.

— სად მიდიხარ, დათიკოჯან?

— არ სად! ისე გამოვისეირნე: კარგი საღამოა. მოდიხარ კიდევ დუქნიდან?

— ეს არის აუგდე დარაბები; დახურულ ბაზარში, იცი შენ, ადრე ბნელდება.

— ნახვამდისინ!

— ერთად ვივახშმოთ! ჩემთვის ხომ ვახშამია, .. რაც არის: სადილს დუქანში
ვსკამ მარტოდ-მარტო, უსახლობოთ კი შე მად...

— შენგან არ მიკვირს! ცოლი თუ არ გიზის გვერდზედ, რა მადა გექნება,
ან რა ლუკმა ჩავლის ყელში?!

— ყელში იხირება საქმელი, თუნდაც კახური დაასხა ზევიდან დალოცვილს.
დუქანში შენ მარტოდ-მარტო ყარყუმივით; იქ, სახლში, შენი ახალი სული...

— მურაზით სავსე სული ახალი...

— წავიდეთ! მაკრინესაც გაეხარდება: უყვარხარ ნათლია.

— მეც დიდ პატივსა ვსცემ. უცხო ხომ არა ვარ: მეჯვარე ვარ თქვენი.

მივდიოდით პირმხიარულნი მწვანილ-ბოლოკი; მოთალი; თევზ-ხიზილალა; ტკბილი ლულუნი; თარზედ ლილინი. მარჯვე დიასახლისა მოსიყვარულე... სხვებიც შეგვესწრებოდნენ ხანდისხან. სამხარი ვახშმად გადაგვექცეოდა, ჩუმი შექცევა ახმაურებულ მხიარულებად. მეტადრე, თუ აშულ მიქელა შემოგვესწრებოდა. რა თქმები, რა ზმები! საარშიყო ლექსები. ძველებური ამბები...

— იქით კვირა ჩემთან! ჩვენი კერის ანგელოზიც ვასიამოვნოთ. ნათლიედ, თქვენც წამობრძანდით: ჩემს ფეფოკოს გაეხარდება: დასავით უყვარხარ. მიქელ! ხარაბ პეპიაც დამიპატიჟე: ახალი ლექსები აქვსო გამოლ...

— ეჰა! დაძრულა სვიმონ თავის ადგილიდან. როგორ მოხრილი მოდის! წელში გაუტეხია ცხოვრების სიმძიმეს. ბევრით კი არ არის ჩემზედ დიდი. ზედ ზურგზედ დაუცია უბედურობას.

გავუსწორდი მარკოზას. გამოვედ. მივეწიე.

*
**

— შინათკენ?

— მივდივარ. განა შენც აქათა სცხოვრობ? არ შემხვედრიხარ აქამდისინ.

— ვერაზედა ვცხოვრობ. განძრახ ვიცდიდი ლუქანში: მინდა შინ წამოგყვე.

— შინა? სადა მაქვს ბინა?! სალორეში ვყრივართ. არა! ნუ მოხვ...

— მაინც უნდა წამოვიდე: ვერ მოვისვენებ. მაკრინე?

— საწყალი მაკინე!.. მაინც ვერ დაგინახავს: დაბრმავდა ორივე თვალით, სრულებით ველარასა ჰხედავს.

— დაბრმავდა?!

— ჰო! მოტეხილს მოსტეხიანო...

— წამოვალ!

ვიცოდი ამ კაცის უბედურობა. გაკოტრდა. კიდევ იბრძოდა. გატყდა. მორცხვად სთხოვდა ნაცნობებს შემწეობას. დავკარგე თვალთავან. ეხლა მთლად დაგლახაკებულს შევხვდი, მაგრამ თუ მეტი საცოდავობის მზიდავი იყო უბედური, ის კი აღარ მეგონა.

— დაიცა ემანდ! ვუთხარი,

როდესაც დაუსწორდით სარდაფს, ჩავიბრინე. მოვითხოვე სანოვაგე, სასმელი, თეთრი პური: ფულს აღარ დავხედე.

— წადი, დათიკოჯან, თუ ღმერთი გწამს! არ მინდა ჩემ ბუნავში მიგიყვანო: ერთხელ მეც ხომ კაცი ვიყ...

— გცხვენოდეს, სვიმონ! მე მეუბნები მაგას?! უსათუოდ უნდა ვნახო ბეჩავი მაკრინე!

ხმა აღარ ამოიღო: ალბათ დამთანხმდა. ავათავეთ აღმართი. მარცხნივ შევეუბვიეთ, ვიწრო ქუჩისაკენ. მინგრეულ-მონგრეული სახლები რომ არის, იქ შესდგა გლახაკი.

— აქ?

— აქ! მაგრამ ..

— გამიძელ!

— მაკრინემ არ იცის, რომ ვმათხოვრობ, არ წამოგცდეს!

რალაცა ჯურღმულში ჩასავალი თავქვე იყო. ჩავდგი ფეხი. ჩავედით.

— სალამო მშვიდობისა, ქალო! ქრაქში კიდევ არის ნავთი? ასანთი მომაწოდე ერთი, მუხლ ქვეშ გექნება.

გაპკრა წუმწუმა. ააშუქა. აგურის იატაკი ჰქონდა ბუნაგს. ამოცვივნილიყო. ბუხრის ნანგრევი მოჩანდა. ტახტზედ, რალაცა ფიჩვზედ, იჯდა მოხუცი. თვალეები ახილული ჰქონდა. არც ლიბრი ჰქონდა გადაკრული. ექვი შემეპარა სვიმონის სიტყვებში.

— ვინ შემოგყვა? ფეხის ხმა გავიგე; სუნთქვაც მესმის.

— გამოიცან!

— ვაი, რომ ველარვის ვიცნობ! ვინა ხარ, შვილო? მე ხომ ღმერთმა თვალეები დამიყენა...

— მე ვარ! დათიკო ვარ მამზერალიძე.

— აღარ განსოვს, შე საწყალო, ნათლია დათიკო, სოლომონის შვილი?

— უი ქა! სად მიპოვნე ქვეყნისაგან ხელ აღებული, სიკვდილისაგანაც დავიწყებული?!

— სვიმონა დავინახე თარით ხელში და გამოგყევი: ძალიან მომინდა ამისი თარის ხმა და სიმღერა კიდევ მომესმინა, უწინდელი ჰანგები ლამაზლამაზი.

— რა კარგია! მაინც არ ივიწყებენ სვიმონს ძველი ნაცნობები: ქორწილი, ნათლობა, ახალგაზრდების ქეიფი უმაგისოდ არ იქნება. თარით შოულობს საწყალი საზრდოს და მეც მაცხოვრებს, ესეთს საბყარსა. თუ თარს არ ეშველნა ამ უბედურობაში, დავილუპებოდით.

— შენ კი, ჩემო მაკინე, ახალგაზრდობისას სულ იმას მაყვედრიდო, გადაპყევი მაგ თარს თუ სიმღერას, ქეიფში საქმე დაგავიწყდაო.

— მართალი ვიყავი, ჩემო კარგო ნათლიაჯან, მაგ ქეიფში არ დაილუპა კაცი და ძვირფასი მალაზია დაკეტა? ეს თვალდახუჭული მღეროდა ეშხზედ მოსულის ბულბულივით, მტაცებელი კი მიეპარა და დაანელა...

— ალბათ ესე ეწერა შუბლზედ. გულს ნუ გაიტეხ: იქნება შენ ისევ გეშველოს. ექიმს არ ეჩვენე?

— ორჯერ-სამჯერ წამიყვანა სვიმონამ ექიმთან, მაგრამ იმან ხელი არ დასდვა ავადმყოფობას: შავი წყალიაო მოურჩენელი. შინაური წამლებიცა ვსცადე, მაგრამ ტყუილად: აღარ გამინათდა.

* * *

შევაყოლეთ საუბარი: ერთი კბილის ხალხნი ვიყავით და ძველ ამბებს ვიგონებდით.

— ბარემ ვახშამი გავშალოთ, მიჰმართა სვიმონამ მაკრინეს.

— უკაცრად კი ვართ სტუმართან...

— ნურას ბოდიშობ! ყველაფერი არის ღვთის მოწყალეობა: დათიკომ იყიდა ყოველივე.

— დათიკომ?!

— არა უშავს რა: ძველი ნაცნობია, თანაც ნათლია.

— მოვდიოდით. მამეწონა დუქანში ეშხიანად დაწყობილი სასმელ-საქმელი და... ვივანშმებთ მეთქი ერთად, ძველ დროს ვავიხსენებთ, ვიფიქრე.

დედაკაცმა ხმა აღარ ამოიღო. ადგა, სუფრა გაშალა, ჭურჭელი გადმოაწყო თაროდან. სვიმონა ჰშველოდა. ნელ-ნელა იძროდა ბრმა, მოზომილად; ძლიერ ფრთხილობდა. გამოთვლილი ჰქონდა თვითთელი ნაბიჯი; ფეხის გადადგმა. მაყალიც გაჩაღებულყო, ჩამოიტანა სვიმონამ: წელანვე მივეცი ნახშირის ფული, მოიტანე მეთქი. სითბო დადგა გაყინულ ბინაში; ნესტის სუნი კი აუშვა: უცეცხლოდ ჩაჟღენთილიყვნენ იატაკი თუ კედლები უმზეო ბუნაგში. რა უშავდა?!

— შესჩვეულხარ სიბნელეში მიდგომ-მოდგომას.

— შევეჩვიე. რას არ შეეჩვევა ადამიანი! ეზოშიც შემძლიან ასვლა. ქუჩაშიც გავდივარ, მაგრამ სახლს ვერა ვცილდები: მეშინიან. დართვას და წინდის ქსოვას კიდევ ვახერხებ, თუ ხელში მომცეს საქმე ველარასა ვშველი სვიმონას. ჰაი, თუ ჩემი თვალეები მექნებოდა ეხლა!.. ბნელეთის წერა ვყოფილვარ მე საწყალი...

გავთბით. შევნაყრდით. დედაკაცი ცდილობდა, ნახად ეკამა, მაგრამ მაინც ეტყობოდა, დამშეულიყო, დანატრებულიყო სასმელ-საქმელსა. გუნებაზედ მოვიდნენ. მაკრინე თავისებურად გასწორდა წელში, ყელი მოიღერა, ჩამხმარ-ჩანაოქებული ყელ-ყური. სვიმონა დახელოვნებულიყო დედაკაცის მოვლაში: მარჯვედ აწვდიდა საჭირო ჭურჭელს, საქმელს თუ სასმელს. ისე ესმოდა დედაკაცს ყოველივე მოძრაობა, თითქო ჰხედავსო. ისევ ისეთი სუფთა მაკრინე, ბედშავობაშიც ლამაზად მქცევი.

— ჩემი ბიჭის უბედურობაზედ კი დამემართა ეს ავადმყოფობა: ცრემლ თუ ველარ გაუძღეს საწყალმა თვალებმა. ჯერ ისე შავი რამ ფარდა მელანდებოდა, ბნელის ნაგლეჯი. თანდათან ძირს ჩამოიწვია წყვილიაღმა და გაფართოვდა. ერთს დღეს მთლად ჩამომეფარა თვალებზედ. ბისტი კი წინადაც არსადა სჩანდა. მეუბნებიან, თვალებს არც ეხლა აქვსო ლიბრი გადაკრული.

— სუფთა თვალები გაქვს, წინანდებურად მოკრიალებული.

სვიმონასაც თანდათან გული ესხნებოდა. ცალი თვალი ჭიანჭურისაკენ ეჭირა. მისწვდა საკრავს, გააბა ახალი სიმი, მომართა. ააქვითინა სიმები. გრძნობათა ნაყოფი გვადინა თვალთაგან. მაკრინეც აღელდა, სიამის ცრემლი გადმოადგა ჩაბნელებულ თვალებზედ.

— ახალი სიმი?!

— დათიკომ მიყიდა.

— რა მადლობელი ვარ! აწამებდა საწყალ კაცს ნამზნევი სიმი, გაკვანძილი მეც სმენას მიქანჯავდა. ვერ ყიდულობდა სხვას: ამბობენ, დიდი სიძვირე ჩამოვარდაო ყველაფრისა.

— მართალია!

— წინადაც კი ყოფილა შიმშილობა: ერთი ცულის ყუა ხორბალი მინალთუნად გადიოდაო.

— გახსოვს, სვიმონ, ქეიფს რომ შევაყოლებდით ნელ-ნელა?

— პატარა სუფრა. ტკბილი ღიღინი. თაფლივით სიტყვა.

— სველი ხელადა. მწვადის შიშხინი, მადის ამშლელ კვამლში რომ ეხვევი სუნნელოვანში.

— გათენებისას საარი გამყივარი, პირველი სხივები ამომავალი მზისა რომ ცისკენ აზეულ ზურნის ტუჩში ჩაიმტვრევიან...

— ზი თქვე ეშმაკებო! მე კი თვალ-ჩაუხუჭავი ველოდდი ჩემს ვაჟკაცს; მეშინოდა, ხიფათი რამე ხომ არ წაეკიდა მეთქი.

— ახ, დრონო, დრონო, წარსულნო დრონო! ჩაიღიღინა სვიმონამ და მწყობრად დააპკურა ზედ ვერცხლებრივი ბგერანი ჭიანჭურისა.

დამავიწყდა, სად ვიყავი, რა უბედურების სავანეში. თითონ ბედშავთაც გადაავიწყდათ ეს: სახე გაბრწყინებული სვიმონა ასაუბრებდა თარს; მაკრინე თვალს აყოლებდა მიმომფრენ ხმებსა. იქნება კიდევ ჰხედავდა უხილავებს თვის გონების თვალთა არეში. შეწყდა ხმა მწყობრი: თარმა უკანასკნელად ამოიკვნესა და ჩაჩუმდა.

* * *

— გმადლობთ, ნათლია ჩემო, ამ სიმისათვისაც: კვანძიანი სიმის ხმა ყურთა სმენას მიგმირავდა, კოყიყივით მექდეოდა ზედ გულის კანზედ.

— არაფერს! მეც ვისიამოვნე. რათა ხანია, აღარ გამიგონია ეს ძველი სიმღერები. რამდენი სიმღერა იცოდი შენ, მაკრინე, და ლექს-ზღაპრები! კიდევ გახსოვს?

— მამა განთქმული მელექსე ჰყვანდა და ამბის მთქმელი. ზღაპრების გუდას ეძახდნენ.

— ყველაფერი დამასწავლა მამამ, სუყველაფერი მახსოვს.

— ეგ კარგია, მეხსიერება რომ შეგჩინია.

— რაც თვალეები დამევსო, ის უწინდელი ლექსები თუ ზღაპარსიტყვაობა უფრო მკაფიონი შეიქმნენ ჩემთვის. რომ ვიგონებ, თითქო ვხედავო. ვხედავ კიდევ: საკვირვლად აციაგებულ სიტყვებს; დარაზმულნი მოდიან მწყობრად, მოუბნობენ, მოიმღერიან. იგინი ეხლა ჩემთვის ცოცხლები არიან.

— ჰხედავ? მოძრაობენ, ცოცხლები არიან?!

— ახ! საწყალი ჩემი თვალეები ალბათ შიგნით ჩაბრუნდნენ, შინისკენ მიიქცნენ და იქ ანათებენ ძველისძველ ამბებს, ქამხა-ატლასივით მძიმედ დაკეცილ ძვირფას სათქმელებს.

— გვიამბობ, ჩემო მაკრინე, ყველა იმ ამბებს.

— გეტყვით, მოგიტხრობთ, თუ გიხარიათ.

— მოვალ ხოლმე და გაამბობინებ კარგი?

— კარგი, გენაცვა, ძალიან კარგი! განა კიდევ მოხვალ ჩვენსა, კეთილო? სხვამ ყველამ დაგვივიწყა, თითქო დაგვმარხეს.

— უთუოთ გნახამთ, ჩემო კარგებო!

დავდივარ სვიმონანთას. თვეში ერთხელ მივდივარ, ოცის შემდეგ ჯამაგირის მიღების მერმე. საკვირველია! იმ საცოდავ ბუნავში, აყროლებული ჭრაქი სოდნავ მბუტუტავ შუქზედ კაშკაშდებიან ძველი სახეები, იდერიან, ცოცხლდებიან; თვალწინ მეორდებიან უწინდელი ამბები.

— გარდასრულნი თუ მოდიან იქ თქვენ სანახავად, დროს სატარებლად?

— ნამდვილ მოდიან, შავეთიდან გვევლინებიან. რას არ გვიამბობენ! უფროკი სევდიანს მოგვითხრობენ, გვიმღერიან, გვეუბნებიან. ხან მთლად უჩუმრადა სხედან იგი აჩრდილნი წარსულისა. ჩვენ კი მაინც ვხედავთ მათ, გვესმის მათი სიტყვა, მეტადრე მაკრინეს: ის ჩვენზედ კარგადა ჰხედავს იმათ, ჩვენზედ მახვილად ესმის მათი უხმო ხმა როცა ამოვდივარ იმ ჯურღმულიდან, მგონია, ბურანში ვიყავი და გამოვფხიზლდი. მანამ მეორედ მათთან მისვლის დრო მოვა, ეჭვიც კი მუპარება მათ არსებობაში.

კოჭია გამსახურდია

რ მ მ უ ი

(გუძღვს ჩემს ტკბილად მოსკოვნარ დედას)

1920 წ. პირველ იანვარს ბათუმის ბნელსა და ვიწრო ქუჩებში შევხვდი. ახალი წლის დასახვედრად ინგლისელებმა ნავთსადგურში გემები ააყვირეს. ქალაქიდან მაშხალებს უშვებენ. ეს მაშხალები ნერვებს მიშლის. მაგონდება 1918 წლის გაზაფხულის ღამე, ასე ელავდენ ფორტებიდან გამოსროლილი ყუმბარები. იმ საბედისწერო ღამეს გაუდრკა მუხლი ქართველ ჯარს... საშინელების მოლოდინში სახლების ფანჯრები ზანზარებენ. . ეს არასოდეს არ დამავიწყდება... არც ქართველ ხალხს დაავიწყდება ეს საბედისწერო ღამე... ამალამაც მოწყენილი ვეგებები ახალ წელს. „ხვალ საქართველოდან მივიღვარ“. მერე ფიქრი შორეულ გზაზე, შორეულ ფერზე, ფიქრი ჩემ მოხუც დედაზე; ნაზი სუბტროპიკული სათუთი ღამე, ჩუმი მელანქოლია .. სამშობლოდან წასვლამ ასე იცის.

ხვალ ახალი წელია, 1920 წ. ნავთსადგურში ელექტრონით გაჩაღებული ინგლისელთა კრეისერი სადღესასწაულოთ გაჩირაღდანებული შობის ხეს მომაგონებს... ყვირიან გემები, ყვირიან ბუქსირები, როგორც მონადირისაგან გზა აკვლეული ირმის ჯოგი, და ეს საშინელი ღრიანცელი ამ ბნელ ღამეში აუტანელია. მივყვები ყრუ ნაპირს ზღვისას, ზღვაში ლაპლაპებს ყვითელ ზოლი. ნავთსადგურის კანდელისა და გემების სანათურების ანარეკლი.

ქალაქიდან კანტი-კუნტი თოფის ხმა ისმის... მაშხალები ცეცხლის გველებით მიიკლანებიან ცისაკენ და სახლების ბნელ სახურავებზე ეშვებიან ისევ .. ასე იყო იმ ღამესაც. .

ოო, ჩვენ გულზე ეს ტკივილი არც ასე ადვილად მოშუშდება, ჩვენო ბათუმო!

მეორე დღეს გემზე გადავედი.

— რა ჰქვია ამ გემს? — ვეკითხები დაბალ, ყვითელ ლილებიან სათვალეებიან კაცს — „ფერენც იოსებ კვირალი“.

ოო ..

თბილი მზიანი დღე, ბათუმიდან გამოყოლილი მეთოლიები წივილით მოსდევნენ გემის ნაკვალევს. ვინ იცის, ეგებ ეს მეთოლიები იტალიამდის თან გამოჰყვენ ჩვენ გემს, რომ გზა და გზა ცივილიზაციის ნასუფრალით შეიქცინონ თავი. გაშლილი ზღვა... ბაქანზე ვზივარ... გავყურებ დაუსრულებელ ზღვას, რომლის კიდესედაც თეთრად შესუდრული კავკასიონი სთვლემს... ო, ზღვაო, ზღვაო მარადისობის სიმბოლოვ, როგორ მამშვიდებს შენი დაუსრულებელი ლივლივი...

სადაფის ეტრატე წამს ქაფად იქცევა, ნელ-თბილი სხივები შუბლს გელერსება, ირხევა, იფრქვევა, მდინარებს, ყუყუნებს, და გული გაყრისა ცრემლებით გვესება.

... „და გული გაყრისა ცრემლებით გვესება“!..

ხომ ბუნებრივია ჩვენი გულ-ჩვილი სიყვარული უსაზღვროებისადმი. რა კარგი არის ერთ წამში სივრცისა და დროის ფარგლებიდან გამოსვლა... მთლად ჰერეტად, მთლად ზმანებად, მთლად ოცნებად ქცევა. ირღვევა არსება, იბნიდება აზროვნება და უსაზღვროებითა მარადისობით მთვრალი შენც ამ დიდებული სტიქიონის ერთ ტალღად იქცევი.

არცა ნდომა, არცა ზრახვა, არცა ფიქრი, არცა ურჭ...

მე არ შემძლია არც შავსა და არც ხმელთა შუა ზღვაზე უპომეოდ მოგზაურობა. ჩემი ბიდეკერი სულ არ გამხსენებია აქ. განა ოდისეი ბიდეკერზე უკეთესი გზის მაჩვენებელი არ არის ამ მიდამოებში. ამიტომაც მუხლზე მიდევს იგი.

აჰა ძველი საბერძნეთის გავერანებული ნაპირები კორინთის კანალში რომ შევედით, ჩვენ გემს ბუქსირი გაუძღვა წინ. აღმა-გამოდმა სულ ორიოდ მეტრის სიახლოვეზე ჩნდა ნაპირები. გემს ფეხშიშველა, ძონძებიანი ბერძნის ბავშვები მოსდევნენ და იტალიანურად გაჰყვირიან: სთხოვენ მოაჯირებზე გადმოყრდნობილ მგზავრებს.

ეს საცოდავი მუთხოვარ ბავშვების ბრბო, ნუ თუ ესენი არიან ძველი ჰელენების მემკვიდრეები? ჰოი უკუდმართო წუთი-სოფელო! ეს ჩამოგლეჯილ, ჩამოწეწილი ბაღლები, მათხოვარა ბავშვები პლატონისა და პერიკლეს მიწაზე, ესენი ვნახე მე პირველად საბერძნეთში ვავლხსას.

„და დაიქცევა ძველი ტროა“!

კორინთის კანალს რომ გავსცილდით მე. ისევ ჩემს ოდისეის მიუბრუნდი. აქ არის ძველი ჰელას ცოცხლად შენახული. ძველი საბერძნეთის მიწაზე ნანგრევები ღაა დარჩენილი. საბერძნეთის მშვენიერ მიდამოებზე გამხდარი თხები სძოვენ. ხრიოკი, ნანგრევი, აქა-იქ სახელდახელოდ გაკეთებული სახლები, მწირი სანახები და მწირი მიდამო. აი მოდერნული, ბერძნული სანახი!

ჩაიხედეთ ოდისეიში... აქ ცოცხლად შენახულა დემოსთენის სიმჭევრე, პლა-

კონის ტკბილსიტყვაობა, პერიკლესის სიბრძნე, პორფირი და მშვენება ბერძენთა მეფეების სასახლეებისა, უთვალავი სიმდიდრენი, რომელნიც მეფე ოდისეისასაც კი, რომელსაც მთელი მაშინდელი „ქვეყანა“ მოვლილი ჰქონდა, განცვიფრებაში მოიყვანდა ხოლმე.

ახლანდელ საბერძნეთზე იგივე ითქმის, რასაც ოდისეი ამბობდა თავის სამშობლო იტაკაზე: „იტაკა, ეს თხების ქვეყანაა, მწირი თხების ქვეყანა“.

ვათვალთ იერებ, ვფურცლავ ჩემ საყვარელ ოდისეის.

სრულიად შემთხვევით წააწყდა თვალი „ლანდების სამყაროს“.

„აქა მოვიდნენ ერეგოსიდან აწ გადაცვლილთა სულები“.

განა დღეს მთელი ბერძენთა ერის პირით არ ითქმის იგივე რასაც ელპენორი ეუბნება ოდისეის:

„ძევ ზევესისავ, ლაერტის შვილო, ჰკუა მახვილო, ჰოი ოდისეუს, ზედმა და დემონმა დამლუპეს მე“...

8 იანვარს ღამის 11 საათზე ტარანტოს მივედი.

„იტალიავ, იტალიავ, მიწავ რენესანსის“..

ასე მღეროდა ამ რამდენიმე წლის წინად ერთი ფრანგის პოეტი.

რა მშვენიერია იტალია სწრაფი მატარებლის ფანჯრიდან.

სოფლები მთების კირჩხიბებზეა შეხიზნული.

ჯერ რომაელი მეისტორიენი მოგვითხრობენ, რომ იტალიის სოფლებს ასეთივე მდებარეობა ჰქონიათ ამორჩეული პირველ საუკუნეებშიაც. ეს ალბად სტრატეგიული მოსახრებით ხდებოდა. გორაკებზე შეკუმშული თეთრ-სახლებიანი სოფლები საუცხოვო სანახაობას წარმოადგენენ.

11 იანვარს, დილის 7 საათზე გამოჩნდა რომის ძველი გალავანი და სახელგანთქმული წყალსადენის კედლები... ტიტანების ნაკეთები უნდა იყოს ეს... მთელი ღამე არ მძინებია სიხარულისაგან. რომი, ჩემი ოცნების საგანი.

ქუდი მოიხადე, მოგზაურო!

ესეც პიაცა დელ პოპოლო, (სახალხო მოედანი); რომელზედაც აღმართულია ობელისკი, ჰელიოპოლოსის მზის ტაძარს რო ამშვენებდა ოდესმე. იგივე ობელისკი ერთ დროს აუგუსტუსის ბრძანების თანახმად ცირკუსს მაქსიმუსსში დასდგეს. პაპა პიუს მეხუთემ აქ აღამართვია იგი.

უცხო, ქვის მგზავსი ფარაონების ქვეყნიდან, რა განმარტოებულად დგას იგი ამ მოედანზე და გარინდებული მისჩერებია იტალიის ფირუზის ცასა და მისს გარ-

შემო მდებარე სრა-სასახლეებს. აქვე მახლობლად იმყოფება „სანტა მარია დელ პოპოლოს“ ეკლესია, სანსოვინო, რაფაელ პინტურიჩიო მოგესალმებათ აქ. საფლავების რელიეფები: სკულპტურები, ფრესკები, მარმარილო, ფერადები, მშვენება, სასოება, მოჭარბებული ენერგია და მზიან თვალის ჩინი.

ამბობენ აქ დაუბნევიათ ტირანი—პოეტის ნერონის ფერფლი
„ნერონ, ნერონ, შენ შეგიძლია ადამიანები დაჰხოცო რამდენიც გინდა, მაგრამ ლექსებით რაღას გვერჩი“...

შესძახა ნერონს საყვედურით ერთმა თანამედროვემ...

ამფერ ძველნო რომაელნო, რომ ცუდ შაირობას არც იმპერატორს შეარჩენდით ვაგლახად!

მე მოვეყვები ძველ კორზოს. რამდენი სისხლი დანთხეულა აქ საუკუნეთა განმავლობაში... აქავე ყოფილ ვია ლატათი და მისს გარშემო მდებარე მარსის მინდვრებით შემოდრიოდნენ ჩრდილოეთიდან დაბრუნებული ლეგიონები ნადავლით და ნაცარცვით დატვირთულნი.

კიდევ ერთი სურათი სდგება ჩემს ხსოვნაში. ქარიშხალიან ღამეში მოჰქროდა ამ გზაზე ორიოდე მხედრის სილუეტი... ერთი მათგანი გახლდათ სიკვდილით დაშინებული კეისარი, ნერონი. მერე პაონის სახლში ტრალი-კომიკური სურათი: ის ვინც ასიათასთა სიკვდილს გულ აუთროლებლად უყურებდა ნააზატებს ეხვეწება, რომ გულში მახვილი ჩასცეს...

კეისარი და ჯამბაზი, ჯამბაზი სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდის უკანასკნელ სიტყვებს უმატებს თავის მსოფლიო ისტორიულ ანგარიშებს: „ქუალის არტიფექს მორიორ“.

კიდევ რამდენი სისხლი დაქცეულა ამ მიდამოებში ანტიკიდან რენესანსამდის!

ჩემი გონების თვალწინ მიმოდინა ბარბაროსი გერმანთა ბრბოები, ფრიდრიხ ბარბაროსის გერმანელი ლანდსკნებები; ცეცხლს უნთებენ სასახლეებსა და ტაძრებს რობერტ გუისკარდის ველური ჯარები, თვალსა და ხსოვნას ელანდება სისხლის ღვარი, ცხედრები, ცხედრები და კიდევ ცხედრები. ომები, ბრძოლები უფლებებისათვის, სარწმუნოებისათვის, კეისარის გვირგვინისათვის და პაპის წმინდა ტახტისათვის.

განა მარტო სისხლის ღვრა ახსოვს კორზოს... აქ იმართებოდა ძველი რომაელთა საყვარელი კარნავალები, ქაბუკნი და ქალწულნი ვით მტევენებით შუბლდამშვენებული მენადები და ბაკსანტები მოეფინებოდნენ. ქუჩებს სიყვარულითა და ღვინით მთვრალნი, წრეს გადასულნი და აღტყინებულნი. დაუსრულებელი წყებები ნილაბოსანთა: დისკოს სროლა და მარულა... შემოღამდება და კორზოს მოედება

ჩირალდნები, ყვითელი ჩირალდნების სინათლე და გრძელი, გრძელი შავი ლანდები და მხიარული ყიჟინა.

„სია ამმაცატო“ ...

საღლა არიან მოცეკვავე მენადები, საღლა არიან კარნეველ გადახდილი რომელი ქალწულები და ქაბუკები! კვლავ მაგონდება ოდისეის „მკვდრების სამყარო“, „ვანიტას კანიტატუტუმ“.

სალამოს ათი საათის შემდეგ აქ ღამის კოკოტკები დასეირნობენ და ყოველ გამვლელს აბეზარის ტიკტიკით ეკვიატებიან.

კორზოს გზით შეხვდებით ძველის-ძველ ეკლესიას: „სან ლიბენცო ინ ლუჩინა“-ს საუცხოვო რომაული სტილის სამრეკლოთი, კარის პქეებს ორი მარმალილოს ლომი სდარაჯობს.

აჰა მოსჩანს „პიაკა კოლონა“. აქ არის ცენტრი დღევანდელი ახალი რომის. კარეტები, დეკოლტიანი ქალები, ელეგანტური კავალრები, ეტლები, ავტომობილები. რომში თვით პატრიციის ქალებიც გამოცვლილან, ახალი პატრიციელები ავტომობილებით დასეირნობენ იქ სადაც ძველ პატრიციებს ტახტრევანით ატარებდნენ აფრიკელები. ცნობილ ტროიანის სვეტზე გვირგვინოსანი წმინდა პეტრე აღმართულა, ეს ბრინჯაოს მოციქული. სვეტის გარშემო ეხლაც თვალსაჩინოა ეპიზოდები ტროიანის ცხოვრებიდან. მისი ნადირობანი, მისი ტრიუმფები, მისი სიქველე და დიდება, მთელი საუკუნის ცხოვრების სურათები. გადაგეშლებათ თვალწინ.

პიაკა კოლონას მარჯვნივ მთელი ისტორიული ლაბირინთია, აქ მგზავრმა კარგად უნდა განიახლოს თავისი ისტორიული ტრადიცია, რამოდენიმე ნაბიჯზე მოსჩანს ნეფტუნის ტაძრის უშველდებელი ფასადი... მარცხნივ ძველი ღმერთის სამახსოვრო ძეგლია: „ფონტანა ტრევი“. ამ შადრევანის ცენტრში მოსჩანს ლოკოკინას ეტლში თვით მისი უდიდებულესობა ღმერთი ოკეანის, მას გარს ახვევია ნიქსები და ტრიტონები. იფრქვევა ანკარა წყალი, რომლითაც ძველ რომაელებსაც კი ეგზომ მოჰქონდათ თავი. ჩემი გვიდი (გზის მაჩვენებელი) მიამბობს, რომ ამ შადრევანის აუზში უთუოდ უნდა ჩააგდო ერთი ჩენტეზიმა (ფულის ნიშანია იტალ.) თორემ რომში მეორეჯერ ვეღარ მოხვალაო. თურმე იმ ფულებს, რომელსაც მგზავრები შესწირავენ ხოლმე ღმერთს ოკეანოსს, ნუ იტყვივთ აუზის ამომწმენდელები ჩაიდებენ ჯიბეში. ეს ასე ყოფილა მუდამ, რასაც მორწმუნენი ღმერთებს სწირავენ, იგი ღვთის მსახურთა ხვედრია მუდამ.

კორზოდან პატარა შუკით წამიყვანა ჩემმა გვიდმა წნ. იგნაციოს (იგნაციუს ლოიოდას) ეკლესიაში. კედელზე საუცხოვო ფრესკი გვაჩვენებს იგნაციუს ლოიო-

ლას, რომელიც ტრიუმფით შედის სამოთხეში. პატარა ნიშს ქვეშ ვნახე ლოიო-ლას ოქროს კუბო.

ლოიოლას ეკლესიიდან რომ გამოვდით, გვიდის უნდოდა იეზიუტების რეზიდენციაში წავეყვანე, მაგრამ მე დაჟინებით მოვითხოვე, რომ „პიატა ვენეციაზე“ (ვენეციის მოედანი) გავსულიყავით.

ესეც პიატა ვენეცია თავისი დიდებული სასახლეებით. მარჯვნივ მიჩვენებს იგი ავსტრიის ყოფილ საელჩოს, რომელიც ახლა ისევ იტალიის სამეფომ მიითვისა.

პირდაპირ მოსჩანს ვიქტორ ემანუელ II-ს ძეგლი, მოხუცი მეფე ცხენზე... ძეგლი მოაქრული ბრინჯაოთია გაკეთებული. მთელი ძეგლი გადაჭარბებული აღმაფრენის ილიუსტრაციაა. ძეგლის პიედესტალი და გარემო დამშვენებულია საუცხოვო ახალი მოზაიკით. თუმცა გაბრიელე დანუნციომ იწინასწარმეტყველა: „ამ ძეგლის აშენებამდის ანგელოზების პოზაუნენი წარღვნას გვამცნობსო“, მაგრამ ძეგლი როგორც ჩანს მალე დასრულდება, თუმცა ღვთის წინაშე არც ქვეყნის და კერძოთ ვეროპის წარღვნაც არ უნდა იყოს მაინც და მაინც შორს.

მე განზე ვტოვებ არაკოელის ეკლესიას, რომელიც ცნობილია თავისი ციდან ჩამოვარდნილი ხის დედოფალათი ბაებინო სანტო.

ვერც კი მოვასწარი კაპიტოლიისაკენ ამავალი კიბის დათავება, მარცხნივ თვალი მოჰხვდა ორ პატარა გვირაბებში მომწყვდეულ ძუ მგელს, ეს გახლავთ მემკვიდრე იმ მგლისა, რომელიც თანახმად ძველი ლეგენდისა რომულუსა და რემას ძუძუს აწოვებდა. ამ ომიანობის დროს ისე დამშეულა ეს საცოდავი პირუტყვი, რომ არა მგონია მან ნაყოფიერი ძუძუს წოვება აწიც შეიძლოს. იქვე უშველებელ გალიაში მომწყვდეულია ორი არწივი, ცოცხალი ღერბი ძველი რომის საკეისროსი.

აჰა კაპიტოლიც. წინ შემომეგება ბრინჯაოს ცხენოსანი ანტიკურ ქვეყნიდან მომავალი და ეს მას ზედ ეტყობა, მოშვებული წვერი, მთელი მისი მშვიდი, წყნარი, ნაზი და კეთილშობილი სახე ანტიკურის სისადავითაა აღსავსე, იგი თითქოს გულ-გამთბარის ღიმილით ეგებება მგზავრს, კაპიტოლის კიბიდან ამოსულს, მარჯვენა ხელით იგი უჩვენებს მარჯვნივთვე მდგარ კაპიტოლიის მუხეუმისაკენ პატერ პატრია.—მარკუს აურელიუს!“

ხომ ძლიერ ვიწროა და პატარა თანამედროვე მასშტაბით კაპიტოლის მოედანი, მაგრამ რამდენ რამეს ეუბნება იგი მგზავრის გულს! დაუნჯებული და გულჩათხრობილი გამოიყურება კაპიტოლი, კარ-ჩაკტილი და პირ-მოქუშული დგას სენატორების დარბაზი მრავალ საუკუნეთა ქარიშხალის გადამტანელი, სე-

ნატორების სასახლეს ამშვენებს მიქელ ანჯელოს მიერ აშენებულ მოაჯირებითა და კიბეთი. იქვე შადრევანები ნილოსისა და ტიბრის ძეგლები სდარაჯობენ მათ, რომ წყალი არ გაიფანტოს. მოდერნულ ადამიანს ვერც კი გაუგია ძველ რომაელთა უზომო სიყვარული და მიდრეკილება წყლისადმი, ნილოსი და ტიბრი, ეს ორი ძუძუ ორი დიდი ერისა და კულტურის გამზრდელი და მასაზრდოვებელი!

მარცხნით და მარჯვნივ ორი მშვენიერი რენესანსის დროის სრა-სასახლეები: მარჯვნივ კონსერვატორთა სასახლე, მარცხნით კაპიტოლის მუზეუმი.

პინაკ-ტეკის მეორე სართულში თვალი მოვჰკარი რუბენსის „რომულუს და რემუს“-ს. იქვე გვიდო რენეს მშვენიერი სენტ სებასტიან.

კაპიტოლიის მუზეუმში სადარბაზო ბარათი უნდა შეუგზავნო ქალბატონ ვენერას, მისი თეთრი მშვენება, მისი ტკბილი თვალთ-შადრევანი ნექტარივით ტკბილია

იქვე პერსებინე: მინდა მარადის მთვრალი ვიყო მე შენის ეშხით, მინდა მარადის შენს თეთრ ხელებს მხვევდე კისერზე.

აქ მინდა ცოტა შევჩერდე, რადგან ვენერაზე დასვენებული თვალის სხვა საგანზე გადატანა უხერხულია. აქ სიტყვა ფრთას კეცავს, გულში სისხლის ტალღის ხმაური ისმის. სიტყვას ბანზე ავაგდებ, მკითხველო, რაკი ჯერ კიდევ კაპიტოლის მუზეუმში ვართ მე და ჩემი გვიდი, (რომელიც სხვათა შორის ხელს მიშლის გულადამჯდარ და აუჩქარებელ ჰვრეტისა და ტკობის დროს, თავისი უგუნური შენიშვნებით და კომენტარიებით, რადგანაც გვიდის ჰგონია ყოველი უცხოელი მასავით პროფანია ისტორიაში).

ანტიკური მუზეუმი და საერთოდ ყოველი მუზეუმი, როგორც მრავალი სხვა თანამედროვე კულტურული ინსტიტუტი არა ბუნებრივი კომბინაციაა. ის რაც მთელ ერს, მთელ თაობას, მთელ საუკუნეს შეუქმნია ხშირად ერთ სახლშია დანომრილი და დალაგებული. ჩვენი ცივილიზაციის წყველა გახლავთ ეს საშინელი დანომრვა ყველაფრისა და პუნქტუალური სისტემატიზაცია. შეიძლება ეს ყაზარმაში კარგი იყოს, მაგრამ ესთეთიური ჰვრეტისა და ტკობის ობიექტების საკვირაოთ გამომცხვარ თორნის პურებივით ცოტა უხერხულია.

აქ თვალი და გულის ყური იფანტება, გონების ერთ საგანზე კონცენტრაცია, ერთი საგნის მრავალთაგან გამოთიშვა და გულ დასმული ანალიზი ძნელია. ქუცმაცდება ყურადღება, ნაწილდება ინტერესი და დაკვირების ჯამიც ცალმხრივ ხდება. ანტიკურ ქვეყანაში თუმცა სამუზეუმო ბევრი არა ჰქონდათ რა, (რადგანაც ანტიკური ქვეყანა მარტო თავის თავს იცნობდა და თავის კულტურას აფასებდა მხოლოდ). რომაელები მაინც არ იცნობდენ ჩვენებურ დანომრილ მუზეუმებსა და საწყობების მზგავსს ხელოვნების სალაროებს. ბერძნული კულტურისა და ხელოვნ-

ნების საუნჯენი პატრიციების სასახლეებში იყო განაწილებული. დასდგით ვენერა ერთ დარბაზში, დარჩით მასთან მარტო, დეე თვალსა და გულის ყურს ნუ უშლიან სატირები და დემოვნები, ვაზები და ბიუსტები, თქვენ გაცილებით უკეთ დასტკბებით მისი მშვენებით, რადგან ესთეთიური ქვრეტისათვის მთავარი პირობაა მქვრეტელისა და ქვრეტის ობიექტის პირის პირ ყოფნა, ერთ გვარი ორთა მარტო ყოფნა.

პირველ სართულში თქვენ ნახავთ საუკეთესო რომაულ სარკ-ფაგებს; აქ ბრძოლაა რომაელთა, ამაზონელთა და ბერძენთა, პრომეთეოს კაცის ქმნად განმზადილი, იქვე მენადები და ნიმფები ყრმა ღვინის ღმერთს უძიძავებენ პირველ სართულში ნამდვილი მასკარადია ანტიკური რომისა. ღმერთები, გმირები და კეისრები, ფილოსოფოსები და სატირები. ლოთი სილენი ყურძნის წვენით ითრობა, იქვე დიონისე, პატრიარქალური წვერებით. მშვენიერ ჭაბუკს ქალწულის ნაზი თავი გადაუხრია და როგორც სილენი ყურძნის მტევანს, ნეტარებით თვალ დახუჭული ტუჩებს უწუწვნის თავის მშვენიერ ნახევარს. ეს გახლავთ ტკბილად შეყვარებულნი ამორ და ჰსიქე.

გაშორდებით იმ ხეივანს, სადაც შეყვარებული ამორ და ჰსიქე ერთი მეორეს გადაჰხვევიან და თქვენ შეეფეთებით მომაკვდავ გალიელს. მას წყლულიდან სისხლი მოსდის, მაგრამ პირდაპირ რო შეხედავთ თქვენ წარბ შეუხრელ, თავ ჩაქინდრულ ვაჟკაცს, დაღრეჯილობას ვერ შეამჩნევთ, ეს გახლავთ ბარბაროსი ერის ფოლადის ნების ყოფის განხორციელება, მაგრამ დაკუცქდით მომაკვდავის წინ, ახედეთ ზევით მის მოზნეკილ თავს და პირის სახეს და სურათი იცვლება. ვაგლახ ხორციელ ტკივილს თავი უჩენია, დაჭრილი გალიელის სახე და ტუჩის კუთხეები ტკივილს ოდნავ დაუღმეჭია.

და სწორედ კაპიტოლის მუხეუმში უნებურად თვალსაჩინო ხდება ბერძენთა და რომაელთა შორის არსებული განსხვავება. რომაელი მწერლებიც კი აღნიშნავენ, რომ რომაელები მდევით მოსული ვაჟკაცები იყვნენ. ასე რომ ერთი რომაელი ათას ბერძენში ისე განირჩეოდა, როგორც მუხა თხემლნარში. ხელოვნებაშიაც რომაელი ძალზე პათეთიურია, გადაჭარბებისა და განდიდების მოყვარული.

ხოლო ბერძენი ბრძნულად იტყოდა: „არც ხედმეტი, არც ნაკლები“. ეს ჰარმონიული ზომიერება, ეს სიმეტრია, რომელიც ყველა ერებში ბერძენებს ჰქონდათ უკეთ შეგნებული, ყოველ ბერძნულ ქმნილებას ზედ ეტყობა. კაპიტოლში მრავალი ძეგლია უსახელო ხელოვანთა, როგორც ბერძენთა ისე რომაელთა ხელით გაკეთებული. გამოცდილი თვალი უწარწეროდაც გაარჩევს ბერძნის ოსტატის ნამუშევარს რომაელის ეპიგანურ ხელისაგან.

მარჯვნივ გაუხვიეთ გრძელ დარბაზისაკენ. აქ მთელი პარადია ბერძენთა და რომაელთა მეფეების, სახელმწიფო მოღვაწეების, პოეტების, ფილოსოფოსების.

შეადარეთ კარაკალას, ან რომელიმე სენატორის ჭკვიანი თავი, პერიკლესს ან დემოსთენესს. რომაელი მკაცრი, შუბლ შეკრული დესპოტი, სჯულის მდებელი, ყოველი ძარღვი, ყოველი ნაოქი მისი სახისა გამომდგარ ხასიათს მოასწავებს

ბერძნის სახეს სათნოების, სიყვარულის, შუბლ გახსნილობის იერი ატყვია. თვალი ესალმება პლატონს, სოკრატესს, დემოსთენესს, დიოგენესს, სციპიო აფრიკანს, კატონს და კეისრების მთელ პლეიადას. მომზენისა და რანკეს ორჯერ გადაკითხვას ვგონებ ამ ტიპების გალერეის ერთხელ თვალის გადავლება სჯობია.

ჩავიდეთ კაპიტოლის მოედნიდან ფორუმ რომანუმში, რომელიც ოციოდე მეტრზე დაბლა იმყოფება.

გული მოგიკვდება ადამიანს ამ დიდებული და სამწუხარო სანახაობის შეხედვაზე. დამსხვრეული და განადგურებული ფორუმ რომანუმ ..

ამაოება ამაოთა და ყოველივე ამაო!

დიდი სასაფლაო დიდისა და ძლიერი ერისა!

აჰა აქ იყო ბრწყინვალე რომის ბრწყინვალე ფორუმ, ბრწყინვალე კეისართა დიდებული რომი, თავისი თეთრი მარმალილოს ტაძრებით, მარმალილოსავ სვეტების ხეივანითა და ტიტანიური ამფითეატრებით ამაყი მაუზალებით, ნებიერ აბანოებითა, წალკატებით აღსავსე ჯადოსნური ლაბირინთი.

ასე იყო, ასე ყოფილა ოდესმე და დღეს? სადღაა მარმალილოს ტაძრები და პიედესტალები, სადღა არიან ძეგლები და ტრიუმფატორთა ამაყი არკები, რომელთა ქვეშ ცეზარები გაივლიდნ ხალმე ბრძოლაში ძღვეა მოსილნი, და ხსოვნაში იელვებს ფეხშიშველა ზანგის სილუეტი ერთ ერთ ტრიუმფატორ ცეზარს რომ მისდევდა ყვირილით: „კეისარო, განსოვდეს, რომ ადამიანი ხარ შენც“.

მტვერი უხმობს მტვერს, მაგონდება შელლის ელეგიური ლექსი, მტვერი ფარავს მტვერს, მტვერი ეყრება ყველაფერს რაც კი მოკვდება, ყველაფერს რაც ჩვენ მოგვწონს, რითაც ჩვენ ვამაყობთ, ყველაფერს მტვერი ეყრება, ყველაფერს რაც ჩვენ გვიყვარს, რითაც ჩვენ თავი მოგვწონს და ჩვენც მტვერი დაგვეყრება.

ჰაუ, შენც მტვერს შეუმოსავხარ ამაყო, და უძღვეველო, შენც მარადიულო რომო!

გადახედეთ კაპიტოლისგან ფორუმისკენ მიმავალ შუკიდან ამ დიდ პანორამას, დიდს კი არა, უდიდესს პანორამას დედა-მიწის ზურგზე – და დაინახავთ, რომ სიკვდილი და განადგურება მარტო ინდივიდუალური ხვედრი როდია, არამედ თვით ერებსაც, უძღვეველ ერებსაც სიკვდილი ერევა. ამაზე ვიმოწმებ ამ საცოდავანთ ჩამონგრეულ, პირ ჩამომტირალ სვეტებს და არკებს, და მთელს ქვეყანაზე უუდიდე-

ბუღესს ქვის მოწმეს კოლოსსეუმს, რომელიც ფორუმ რომანუმის გვერდით ახლაც ანციფრებს მნახველის თვალს თავისი დიდებულებითა და სიდიდით.

აგერ ნაშთი სეპტიმუს სევერუსის ტრიუმფის რკალისა, იქვე კონკორდია— ტაძარი, სადაც ციცერო ოდესმე სქექდა კატილინას მამხილებელი. იქვე დიდებული სატურნის ტაძარი.

ყველა სად ჩამოვთვალო, მკითხველო, მაგრამ კასტორისა და პოლუქსის ტაძარს მოვიხსენიებ, და ბოლოს ვესცას ტაძარიც არ დაგვაიწყდეს. ნუ დავივიწყებთ აგრეთვე ძვირფას ნანგრევებს ანტონიუსის, კონსტანტინეს, რომუსისა და ვენერის ტაძრებისას.

იქვეა საყურადღებო ფორუმ ტროიანუმ, თვალწარმტაცი ბაზილიკა და მაღალი გამარჯვების კოლონა!

თვალი უნებურად დაეძებს კიდევ მინერვას ტაძარსა და მინერვას ფორუმს.

მაგრამ ყველაზე უფრო ტრადიკულ შთაბეჭდილებას სტოვებს პალატინი.

რამდენიმეჯერმე მთვარიან ღამეებში ვეწვიე ფორუმ რომანუმს.

მე მგონია, რომ გაძარცვული და დანგრეული ღმერთების საკურთხეველი არ სტოვებს ისეთ ღრმა შთაბეჭდილებას, როგორც განადგურებული კაცთ-სამყოფელი. ჩემ სიცოცხლეში არ დამავიწყდება ის ღამე, ფორუმ რომანუმიდან რომ გავცქეროდი თვალზე გამოზნელებულ კეისრების დაცარიელებულ სასახლეს—პალატინს. ქემშარიტად დევების საბუღარს ჰგავს ეს დიდებული პალატი! პალატინის სერი, რა ღრმა მნიშვნელობა იფარება ამ სიტყვაში. აქ გაიკვანძა რომის დიდი ისტორია, აქ სადღაც წარმოშვეს და ძუძუ აწოვეს ფაუსტულუსმა და ძუ მგელმა უკვდავ ტყუპებს: რომულუს და რემუსს. აქ აუშენა გადარეულმა კალიგულამ თავის საყვარელ ცხენებს საუცხოვო ტაძარი. ახლა ცხენების კი არა, იმპერატორების სამლოცველოდანაც მხოლოდ საცოდავად დაღრღნილი კედლები და დარჩენილა.

აქვე გახლავთ ნეშთები დომუს აუგუსტულა ფლაკიადან. ვის არ სმენია მისი დარბაზების სიმდიდრე, საუცხოვო შარავანდედების ჟღერტული საუკუნეების განმავლობაში ახლა აქ ფენმარდი ხელიკი გადაურბენს პალატინის ლაბრინთებში მოხეტიალე მგზავრს თვალწინ.

ორი-სამი საათი არ კმარა, რომ პალატინის უზარმაზარი დარბაზები, ხვრელები, გვირაბები, აუზები, აბანოები დაათვალიერო. სადღა არიან ცეხარები, მათი მონები, მათი ჯარის კაცები და კარის პოეტები, მათი საყვარელი ცხენები და მათი კურტიზანები! დიდება და უკვდავება შენს ნათელ სულს, ჩვენო რუსთველო, რომ ქართველ კაცს ყველაზე ადრე შენ მოუჭრი ხოლომე სიტყვას ასეთ შემთხვევაში: „ბოლოს შეჰყაროს მიწამან ერთად მოყმე და მცხოვანი“. მარტოდ მარტო დაფხეციალობ ამ უზარმაზარ სასახლეებში, მარტო დავესიერნობ იქ, სადაც საუკუ-

ნების განმავლობაში ცეზარები ცხოვრობდნენ და ნებივრობდნენ. რაღაც უნებური შიში მივის გულს: თავს არ ჩამომეჭკეს ეს უზარმაზარი გუმბათები და კედლები!

აქ ჰაერი შეხუთულია, აქ საუკუნოების მტვერი ჩადის ფილტვებში, აქ საუკუნოები მაწევს გულზე.

გაიხედეთ პალატინიდან მარცხნივ: აჰა კოლოსეუა. ძველი ლათინური ლექსი მაგონდება:

ვიდრემდის კოლოსეუმი სდგას,
რომიც ფეხზე სდგას.
როცა კოლოსეუმი წაიქცევა,
რომიც დაიქცევა.

აქვე იყო ერთ დროს ნერონის ოქროს სასახლე დიდებული მარმალილოს ხეივანითა, ბაღებით, წალკატებით და აბანოებით. სწორედ აქაა აღმართული ფლავიუსის ამფითეატრი

შორი ახლოს მდებარებს და მოსჩანს ახლაც ნერონის კოშკი, რომლიდანაც იგი დემონიურის ხარხარით გადასცქეროდა ცეცხლში გახვეულ რომს.

აქ კიდევ ელანდება თვალს მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობის სანახაობა, ამ გაჩანაგებულ კოლოსეუმის უზარმაზარ ამფითეატრში ახლაც კარგად მოსჩანს თხრილით შემოქარგული არენა, სადაც მხეცებსა და გლადიატორებს სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა უწარმოებიათ ამ ორი ეგზემპლიარის შებმა მართლაც საინტერესო უნდა ყოფილიყო. მხეცი და ადამიანი! ათიათას თავიანი ბრბო უყურებს ამ სანახაობას. ცეზარები და მათი მეტრესები, მონები და პატრიციები, პოეტები და ფილოსოფოსები ძველი რომისა, ყველანი აქ არიან...

განწირული გლადიატორები და სისხლმოწყურებული მხეცები და არა ნაკლებ სისხლმოწყურებული ბრბო ყიჟინებს ისტერიულად: „მოჰკალი, მოჰკალი!“

დღეს, 1920 წ. კოლოსეუმი განადგურებულია, არსად არიან ცეზარები, არც გლადიატორები და არც რომის სანახაობაზე ხარბი ბრბო, მაგრამ განა დღეს „კულტურულ ადამიანების“ პირიდან ყოყელ დღე არ გვესმის ბარბაროსული ყიჟინა: „ჯვარს აცვ, ჯვარს აცვ ეგე“!

ვინაიდან „ბოროტი ცხოველი“ დღეს ისევე ცოცხალია ადამიანის არსებაში როგორც ნერონისა და ქრისტეს დროს.

ესეც უკანასკნელი პანორამა წარმართული რომისა. ვიდრე ქრისტიანულ რომზე რამეს ვიტყოდეთ, აქ მინდა რაფაელ სტანციდან ერთი სურათი მოვიგონო და ეს

სურათი ისევე დაუფიქსარი დარჩება ჩემს ხსოვნაში, როგორც სხვა მრავალი, მისი ხელით ქმნილი.

ვრცელი, ვრცელი პერსპექტივა... ნაზარეველი ჯვარზე გაკრული. ნაზარეველი მაღალ, მაღალ ჯვარზე გართხმული და იქვე მის პირდაპირ მინერვას კერპი ნაკუწ-ნაკუწად დამსხვრეული.

გამხდარი, ფერ მიზნედილი, გაწამებული ნაზარეველის სახე და ტანი, ხოლო შიშველი კერპის ტანის ნამსხვრევებს თეთრი ნათელი ზედ დაკამკამებს. მშვენების ცთუნება ყოველ ნაწილს მოტეხილ თავსა და ხელ-ფეხს კიდევ შერჩენია და კაცსა ჰკონია კერპის სახეზე კიდევ დარჩენილა მშვენიერი ცთუნების ფერი. აჰა სიმბოლო ორი რელიგიის, ორი კულტურის დაჯახებისა იმ მსოფლიო ისტორიულ ასპარეზზე, რომელსაც „ეტერნარომას“ უწოდებენ.

ფორუმ რომანუმიდან მობრუნებულს წმ. პეტრეს ეკლესიაში მინდოდა წასვლა, მაგრამ ჩემი გვიდი არ მომეშვა ერთი რამ ისეთი უნდა გაჩვენო, რაც „ბედ-კერშიაც“ კი არ სწერიაო.

ეს გახლდათ კაპუცინერ ბერების ერთი უმნიშვნელო ეკლესია. მე გამობრუნებას ვაპირობდი, გვიდამ ხელი მომკიდა, გამატარა ეკლესიის კულისებში და ძირს ეკლესიის სარდაფში ჩამიყვანა.

უშველგებელი გრძელი სარდაფი, რომელშიაც ცხენი გაქენდება თამამად, საშინელი სანახაობა თვალწინ წარმომიდგა. კედლებთან დახერხილ შემასავით ეწყო ადამიანების ძვლები, ხელები, მკლავები, თავები, ფეხები კოხტად ერთი მეორეზე დალაგებული და დაწყობილი. ყოველ გროვას აქეთ-იქით უდგა შავებში გამოწყობილი ადამიანის ჩონჩხები შავი ხის ჯვართ ხელში

გვიდამ განმარტა: აქ სარდაფში დამარხულა საუკუნეთა განმავლობაში 25 ათასი კაპუცინერი მათი ძვლები შემდეგ ამოუღიათ და დაულავებიათ, ხოლო ეს შავად გამოწყობილი შავ ჯვარიანი ჩონჩხები მათი წინამძღვარნი ყოფილან.

მე გულ არეული გამოვბრუნდი და ამოსავალ კარებისაკენ გავეშურე, ჩემი გვიდი კი მეფისტოფელივით ხარხარებდა და გარბოდა სარდაფიდან. აი წმინდა, ქრისტიანული ჟანრის სურათი.

კმარა სატირებზე, ბაქხანტებზე, კერპთაყვანისმცემელ იმპერატორებზე. ახლა მოგიხსრობთ ქრისტიანულ მარტვილობაზე, პაპებზე და წმინდანებზე.

დავბრუნდეთ ისევ პიატა ვენეციასკენ.

მოკლე ხნით ვესტუმრე მარია სოპრას. ეკლესიას, სადაც მიქელ ანჯელოს ჯვარ-მტვირთველი ნაზარეველი მეგულეობდა, იქვე ახლოს იმყოფება ერთი მონასტერი, სადაც გალილეის „მაინც ბრუნავს, მაინც ბრუნავს“ გაისმა ოდესმე. ვესტუმრე ლატერანის ეკლესიას, სადაც წმ. რომის იმპერიის გერმანელი კეისარები

ეკურთხებოდენ თავის დროს, აქვე პირდაპირ მარმალილოს კიბე, რომელიც წმ. ჰელენას უნდა მოეტანოს იერუსალიმიდან, ვნახე რამოდენიმე ასეული მონაზონი ლოცვითა და ჩოქვით რო აღიოდენ იმ კიბეზე, რომელზედაც ნახარეველი აიყვანეს პილატეს მართლ-მსაჯულების წინაშე წარსაიდგომად.

ლატერანის ეკლესიას დაუბრუნდეთ ისევ. შესანიშნავია კაპელა კორსინი, ჭერზე თვალთ-წარმტაცი მედიჩების ღერბით. შესავალთან ძვირფასი მოზაიკა კარდინალ კორსინისა

კედელში ჩასმული ბიუსტი პაპა კლემენს მე XII-ესი. აქვე ვნახე „პიეტა“ ბერნინისა, რომელიც ჩემის აზრით არაფრით ჩამოუვარდება ახალგაზრდა მიქელანჯელოს „პიეტას“ სან პიეტროში. აქ ქრისტეს მკრთალი მარმალილოსაგან გამოთლილი სახე ისე ნაზად დაყრდნობილია ღვთისმშობლის მხარზე, რომ განაწამები შეიღოს ჩივილი დამწუხრებულნი დედისადმი ამაზე უფრო ნაზად ვერც კი გამოითქმება.

ლატერანის „ქორ კაპელე“-ში ვნახე ის მარმალილოს სკამი, რომელზედაც ლატერანში ნაკურთხი პაპები სხდებოდენ კურთხევის დროს. ჭერზე ბურბანების ღერბი: მიწის მორგვი, კვიპაროზი და ცთომილი „ქორ კაპელეს“ მარჯვენით თანამედროვე მოქანდაკის — ლეო მესამე პაპა და ერთი მადონა. ლატერანიდან გზაში ერთ მოედანზე, რომლის სახელი ახლა არ მახსოვს, თვალი მოვკარი უზარმაზარ ეგვიპტურ სვეტს, რომელსაც კლეოპატრას ქინძისთავს ეძახიან.

მაგრამ ყველაზე დიდს სიხარულს ჩემს გულში წმინდა პეტრეს ნახვის სურვილი იწვევს.

გზა ტიბრის გაღმა მიდის. როგორ შევინის მარადიულ ტიბრს ქვისა და ბეტონის კალაპოტში მომწყვდევა. ტიბრის ხიდიდან მგზავრი უნებურად თვალს მოჰკრავს მარჯვენით აღმართულ ციხე-დარბაზს, რომელზედაც ბრინჯაოს მთავარანგელოზი ქარქაშში აგებს თავის ხმალს. ეს გახლავთ ანგელოზის ციხე. რამდენ პაპას ჩაუკეტია ამ ციხეში თავი, როცა რომს გერმანიის იმპერატორების ლანდსკნეტები ან და სხვა ბარბაროსი ერები შემოესეოდენ.

ვიწრო შუკით გამოვედი ანგელოზის ციხიდან წმინდა პეტრეს ეკლესიის მოედანზე.

თუ წარმართული რომის მთელს დიდებას კაპიტოლთან და ფორუმ რომანუმის ნანგრევებზე შეიტყობ, წმ. პეტრეს ეკლესია ერთი უდიდესი მონუმენტთაგანია არა მარტო რომის, არამედ მთელი ქვეყნის ქრისტიანული კულტურისა.

როგორც კი თვალი მოვკარი ამ დიდებულ სანახაობას, სრულიად ჩემდა უნებურად ქედი მომიხრია. საღამო იყო, ეკლესიის ზარები მელანქოლიურად ჟღარუნებდენ — მოედნის შუაში კიდევ კოლონა და მარჯვენითა და მარცხით ბერნინის

კოლონადა, რომელზედაც ურიცხვი წმინდანების ქანდაკებები სდგანან წყება-წყებათ. ეს წმინდანები მოედნის დასაწყისიდან პეტრეს ეკლესიამდე ჩაუმწკრივებია ბერნინის. ეს ნამდვილი წმინდანთა პარადი, წმ. პეტრეს უდიდებულესობის წინაშე.

ღია დამხვდა შესანიშნავი ბრინჯაოს კარი ეკლესიისა, რომელზედაც ათასნაირი ალფეგორიული რელიეფებია, (ივით ლედა და გედიც აქ მოხვდება თვალს).

ამ დიდებულ ღმერთის სასახლეს რომ უყურებ, გულში უნებურად ვფიქრობ: აქ ნაზარეველი კი არა, აქ ზევესი ბრძანდება, აქ გოლგოთა როდია, არამედ ოლიმპიის ღმერთების სამყოფელი ტიტანიური გუმბათები, სვეტები, ნიშები; გვერდის კაპელები, მოზაიკა, ფრესკები, ოქრო და ბრინჯაო, ძვირფასი ქვები, ამარტი და სათი, ბროლი და ლალი, პურპური და საკმევლის სუნი იფრქვევა ყველგან.

შესვლის უმაღლეს ყურადღებას იქცევს მარცხით უშველებელ მერანზე მჯდომი იმპერატორი კარლოს დიდი. კიდევ ერთი ნაბიჯი ეკლესიის სიღრმეში და იქვე წრე შემოვლებული მოზაიკის რგოლი, ადგილი სადაც 800 წელს შობა დღეს კარლოს დიდმა მუხლი მოიყარა და ლეო მესამემ იმპერატორის გვირგვინი დაადგა თავს მოულოდნელად. რამდენი ქერა გერმანელი კეისარი დაჩოქილა აქ საუკუნოების განმავლობაში. რამდენი სისხლი დაუღვრიათ ხალხებს იმისთვის, რომ ამ კეისრებს ამ ადგილას მოეღწიათ და პაპის ხელით დაგვირგვინებულ ყოფილიყვნენ: ჰოი კომედიაჲ მსოფლიო ისტორიისაჲ!

მარცხით პატარა კაპელადან კიბე ჩადის, ამ კიბით ჩავედრ და მოვიწახულებ გერმანიის იმპერატორის ოტტო მესამეს უშველებელი სარკოფაგი. მარჯვით პირველ კაპელაში მიქელ ანჯელოს ცნობილი „პიეტა“, რომელიც 25 წლის მანეტროს ხელითაა მარმალილოსაგან გამოქნილი.

შუა ადგილზე უშველებელი სიმალიდან ჩანჩქერივით იფრქვევა სხივი, მაღალი გუმბათიდან ჩამომჩქეფარე. ძირს შავი, ბრინჯაოს ქანდაკება წმ. პეტრესი, რომლის ცალი, თითქოს განგებ წინ გამოშვერილი ფეხის ფხილები ათი-ათასთა ბაგეთა ამბორისაგან გაცვეთილ-გათეთრებულია.

კედლებთან გამწკრივებულია პაპების სარკოფაგები, ყველა მარმალილოსაგანაა გამოკვეთილი.

ისტორიის მოყვარული დიდ ხანს გაჩერდება მარჯვით, კედელზე მარმალილოს რელიეფის წინაშე. პაპა გრეგორ მეშვიდე, დგას წელ-გამართული, მის უკან მშვენიერი გრაფის ცოლი მათილდა, რომელიც კმაყოფილი თვალებით უყურებს, თუ როგორ კოცნის გერმანიის იმპერატორი ჰაინრიხ მეოთხე თავის საყვარელს შიშველ ფეხზე მეორე ადგილას:

გრეგორ მეშვიდეს სარკოფაგზე მშვენიერი მათილდა და წმ. პეტრეს ეკლესიის

გასაღებს იხუტებს თავის მშვენიერ ძუძუებზე—წარწერა მეტყველობს: „წმ. ტახტის გზის გამკვლავი“.

აქვე ნახავთ ურბან მეშვიდე პაპას, გალილეის მოსისხარე მტერს და მიქელ ანჯელოს პროტექტორსა და მფარველს.

ამით არ თავდება წმ. პეტრეს ეკლესიის სასწავლებლის აწერა, მაგრამ მე მეჩქარება ვატიკანში. აქაც იგივე თითქმის რაც წმინდა პეტრეს ტაძარზე. ყველგან გენიის ხელი, ყველგან დაუფასებელი საუნჯენი ხელოვნებისა.

ამ საგნებზე თამამად ლაპარაკი თავხედობაა, თვით უდიდესს მწერალსა და მხატვარს სიტყვა და ფერადი არ ეყოფა იმ შთაბეჭდილების ნამცეცეც რომ გადასცეს სხვას, რასაც მიიღებს აქ დაკვირებული თვალი და ხელოვნების მოყვარული გული. აქ თვითონ უნდა მივიდეს ყოველი ადამიანი, ვისაც გენიოსის სუნთქვის უმეშველო განცდა სწადია. ნუ თუ ამაზე მაღალი, ამაზე კეთილშობილი და ღირსშესანიშნავი ადგილი კიდევ მოიპოვება ქვეყანაზე?

როცა ადამიანი დაფიქრდება; მართლაც რა მცირე ადგილი უკავია ამ სამყაროზე მაღალსა და ღვთაებრივს. დაითვალეთ, რაც ევროპაში და ამერიკაში უნივერსიტეტები, მუზეუმები, სამხატვრო და საქანდაკო სალაროები, თეატრები და ტაძრებია, გამოიანგარიშეთ რამდენი კვადრატული მეტრი მიწა უკავია ქვეყანაზე კულტურისა და ხელოვნების საუნჯეებს, მერე ისიც იანგარიშეთ თუ რამდენი ადგილი უკავია სასალახოებს, ციხეებს, სარჩობელებს, შხამიან ქუჩის გაზეთების რედაქციებს, საროსკიპოებს, რესტორანებს და დაინახავთ, რომ ადამიანობის მოდგმის კულტურას მრავალი ათასი წლის განმავლობაში ფრიად სუსტი ექსტენსივობის ძალა გამოუჩინია შეიძლება ერების საზოგადოებამ, რომელსაც კაცობრიობას უწოდებენ, ვერც კი იარსებოს, რომ დღევანდელ ადამიანში ოთხმოც და ცხრა პროცენტი ველურული, ბარბაროსული ელემენტის ნაცვლად მხოლოდ ერთი პროცენტი იყოს. მაღალი კულტურა ყოველ საუკუნეში და დღესაც მხოლოდ ადამიანების ვიწრო წრეში იშვებოდა და ვითარდებოდა; ინდივიდუალური იყო დღემდის არა მარტო მოქმედება, არამედ თვით შემოქმედებით დატკობაც.

შეიძლება ეს წყევლად იყოს ადამიანის ბუნებისა, მაგრამ ეს ასე გახლავთ. ამ ფიქრებისაგან რო გამოვერკვიე, ვატიკანის ბრინჯაოს ბჭეებს შივადექი.

შევდივარ კაპელა სიქსტინაში, მარჯვნივ კედელზე რაფაელის სამსჯავრო-ქრისტე-მსაჯული შუაში, გაღმა-გამოღმა მართალნი და წარწყმენდილნი. ეს გიგანტური კომარზიცია უთვალავი სხეულების, სახეების, ყოველ შტრინში, ყოველ ყალმის მოხაზვაში, ყოველ სახისა და გამომეტყველების გამონაკვეთაში ისევე დაცულია სიმეტრია და ჰარმონია, როგორც მთელ სურათში მიხან-შეწონილება და ერთი დიდი ღვთაებრივი იდეა.

„მიქელ ანჯელოს სამსჯავრო უფლისა, სწერდა გოეთე, „ჩემს უაღრესს განცვიფრებას იწვევს. დიდხანს შეეჩერებოდი ამ სურათს გაოცების ელდა ნაკრავი. ყოველ გამოთქმაზე მალღა დგას ოსტატის შინაგანი ინტესივობა და მამაკაცური ყალმის მოქნევა. ნეტავ რამე საშუალება მეგულებოდეს ასეთ სურათების სამარადქამოდ სულში განსამკვიდრებლად“.

სურათები ჰერზე და კედელზე სულ ბიბლიური ალევორიებით, ადამი და ევა სამოთხეში, პირველი შეცოდება და სამოთხიდან განდევნა, ისააკის მსხვერპლად შეწირვა და მოსე ეგვიპტეში, ყველგან ტანის სიშიშვლესთან საოცარი უბიწოება დაცული, არსად ნატამალი ბანალობისა, არსად ზედმეტი შტრიხი, სიჭარბე ფერადისა, სილაღე მოხაზვისა, აქ ყველგან ღვთაებრივი ხელით შოსმული ხაზები და ფერადებია.

არა ნაკლებ დრდებულია რაფაელის სტანცები. აქ რაფაელი გვიმასპინძლდება თავის მომღიმარე ანგელოზებითა და რენესანსის სიჭარბით მოსილ მადონებით და ყველგან მისი საყვარელი ფორნარინა, ფლორენციელი მეპურის ქალი, რომელსაც დღეს მთელი კულტურული ადამიანობა თაყვანსა სცემს, როგორც უბიწო ქალწულს მადონას. იქვე ცნობილი „დისპუტი“ მთელი თავისი წმინდანებისა და თეოლოგებით: პირდაპირ „ათენის სკოლა“, სოკრატეს, პლატო, არქიმედეს, ლოგენეს, ჰერაკლიტი, ეპიკური, არისტოტელეს, მარჯვნივ კუთხეში რაფაელი და დანტე.

შემდეგ გასაოცარი მისტერია: „წმ პეტრეს განთავისუფლება საპრობილედან“.. ამ ტრილოგიიდან ყველაზე შესანიშნავია შემდეგი სურათი: პეტრე ანგელოზის მიერ გაღებულ საპრობილეს კარიდან გამოდის, საკანში ხელში კელაპტარ ანთებული დარაჯები სთვლემენ, საპრობილის რკინის ხლართის გაღმა ცის კიდურზე დამავალი მცხრალი მთვარე და რიჭრაჭის საოცარი ლილისფერი ბნელ-სინათლე; კელაპტარის, მთვარისა და მზის სინათლეთა საოცარი კონტრასტები გასაოცარის ოსტატობითაა გადმოცემული.

შემდეგ საშინელი ბრძოლა კონსტანტინესა და მაქსენციუს შორის ტიბრის ნაპირას. რაფაელისა და ანჯელოს გარდა აქა ნახავთ ღვთაებრივ ტიციანს, გვერჩინოს, პერუჯიოს და ბევრ სხვას, მაგრამ ამ დიდი მანეტროთა სურათები და ესკიზები ისე ანებივრებენ თვალს, რომ უმნიშვნელო მხატვრებს ზედაც ვერ შეხედავ: აპარტემენტო ბორჯია, საუცხოვო ალევორიული ფრესკებით

მეორეჯერ რომ ვესტუმრე ვატიკანს, სკულპტურის განყოფილებაში გავექანე პირველსავე სართულზე ფეხი შევდგი. ერთს ზალაში, წინ შემეგება პრაქსიტელესის მშვენიერი კნიდოსელი აფროდიტე.

იგი დილის აბანოს მისაღებად განმზადილი მორცხვად იკავებდა შიშველ ტანიდან ძირს ჩამოვარდნილ ტანთ-სამოსს.

„ნონ სინკომოდი სინიორისა!“ (ნუ შეწუხდებით, ქალბატონო!)

მისმა ღვთაებრივმა ღიმილმა დილის ცისკარით შემომანათა.

გვერდს გაუარე გველ-წვერა ბაქუსს, რომელსაც ზევსის გასაბრაზებლად წვერები მოუშვია.

იქვე მიწონის ცნობილი დისკუსის მტყორცნელი, ორესტესისა და ნიობიდეს სარკოფაგების გვერდით.

აჰა მისი უდიდებულესობის „ღრუბლების შემრყევი“ მამა ზევსი აქა ბრძანდება. მას გარს ახვევია შინა ყმანი და ოლიმპიის ფარეშები, აქვე არიან მიწიერნი თაყვანისმცემელი მისი უდიდებულესობისა. სერაფის და ჰადრიანი, ფაუსტინა და ჰერკულესი, ბარბერინის იუნო და ქაბუკი ანტინუს.

მუხეუმის მთავარ ზალაში მთელი პლეიდაა ქანდაკებისა, ბიუსტებისა და რელიეფების. შაყვარებულ პაპისა და პერიკლეს. იქვე ეპიკური, დემოსთენეს, სოფოკლეს.

პრაქსიტელესის ქაბუკური ეროსი, მისივე „ხელიკის მკვლელი“. საუცხოვო მძინარე არიანე, უკვდავი ლაოკოონი. შეუმჩნევლად არ დამრჩენია სტატუები: დემოსთენისა, აპოქსიომენეს და ევრიპიდეს.

რომიდან გამგზავრების დროც მოახლოვდა, რადგან რკინის გზის მოხელეთა გაფიცვა თავდებოდა, რამაც 15 დღე დამარჩინა რომში.

უკანასკნელად ვესტუმრე „სან პიეტრო ინ ვინკოლოს“ ეკლესიას, სადაც მიქელ ანჯელოს „მოსე“ მოვიჩინებულე.

ჩემმა მხლებელმა მიაბო, ხალხში თქმულებათა: როცა მიქელ ანჯელომ თავისი მოსე დაასრულა, ჩაქუჩი დაჰკრა მუხლის თავზე და შესძახა: „მოსე, აღსდექ და ამეტყველდი, აკი მე მიტომაც შეგქმენი, რომ ჩემს მაგივრად ესაუბრო საუკუნეებს“.

მარჯვენა მუხლის თავზე მოსეს მართლაც ატყვია. მაესტროს მიერ დარტყმული ჩაქუჩის კვალი.

ვინ იცის დიდი ხელოვანის ცხოვრებაში სად თავდება სინამდვილე და სად იწყება შემოქმედება.

რომიდან წასვლის წინა საღამოს სოფელ ალბანოში წავედი და ალბანოს მთიდან უყურე თუ როგორ ჩაეშვა ლილისფრად მოლივლივე ედრიატიის ზღვაში პურპურის ფერი ცეცხლის ბორბალი.

ეძინა კამპანიას...

მშვიდობით, მშვიდობით მარადიულო რომო, შენი მზეც დიდი ხანია მსოფლიო ისტორიის ცის კრდურის გადაღმა ჩაეშვა სისხლით შეღებილი, მაგრამ შენ მკერდზე დანთებული შორეული ცეცხლი კიდევ ანათებს, ვით ზღვაში ჩაძირული მზე, შენს ცაზე გაბნეულ, ვარდისფერ ღრუბელთა ამურეტებს.

მშვიდობით ძვირფასო „ეტერნა რომა“!

ბერლინი, 1920 წ. თებერვალი.

ი. მახელიაშვილი

მეოცნებე გოგო

გოგის ავტობიოგრაფია

ერთი საწყალი გლეხის შვილი, ბავშვობაში ხბორებს დაეღვედი.
მერე ძროხებს.

მერე გიმნაზიაში ამიყვანეს სასწავლებლად.

მერე ვმონადირეობდი.

და ბოლოს განცვიფრებული ვიყავ, რომ სტუდენტი ვავხდი.

ჩემი მესბორეობაც, მეძროხეობაც, მოწაფეობაც და მონადირეობაც სულ მეფის მშვენიერი ასულის ფიქრებში გავატარე: იგი ჩემს გონების თვალს ათასნაირ მშვენიერ სახით ეჩვენებოდა, მას ლექსებს უწერდი, დავეძებდი, მოუწოდებდი, მაგრამ სინამდვილეში ვერა ვპოვებდი.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

საქართველოდან ჩავედი უცხოეთის ერთ-ერთ დიდ ქალაქში, რომელსაც გულს ეძახდნენ იმა ქვეყნისას. განცვიფრებული ვიყავ უშველებელის შენობებით და მახვილის თვალით ვაკვირდებოდი ყველაფერს.

„საკვირველია“, ვფიქრობდი: „როგორ არის მოწყობილი ქვეყანა? ამ სრასასახლეთა პატრონებმა იციან, რომ სადმე შორს, საქართველოს მიუვალ მთებში მწყემსების ქოხებია აქა-იქ აგებული და შიგ ადამიანები სცხოვრობენ“. ან როგორ ვიფიქროთ: ამ სრა-სასახლეთა პატრონებს უფრო გაუკვირდებათ საქართველოს ბუმბერაზი მთები, თუ იმ მთებში მცხოვრებ მწყემსებიდან წამოსულ სტუდენტს ეს უზარ-მაზარი შენობები უზარ-მაზარი ქალაქისა? ანა და იმ მწყემსებიდან გამოსულ სტუდენტს ეთქმის, მეცა ვცხოვრობ ქვეყანაზეო?..“

და მივდიოდი ჩემ ამხანაგ სტეფანესთან, რომელიც ჩემზე ერთი თვით ადრე ჩამოსულიყო, ოთახი უკვე ნაქირავები ჰქონდა და ერთად უნდა გვეცხოვრა.

ერთ ეზოში ხალხი მოქუჩებულებო.

სამური ხმები მომესმა.

შევედქი.

რა ამბავია შეტქი, ვიკითხე.

მითხრეს: ვილაცა ქუჩის დამკვრელი მოხუცი კარგად უკრავს სკრიპკასო; ამბობენ: თითებში ღვთაებრივი ცეცხლი აქვს, მისი თითების ქვეშ სკრიპკის სიმები ყველა კომპოზიტორების კვენსითა კვენსიანო.

ხმებო შესწყდა.

ახლოს მივედი. დავინახე მოხუცი დამკვრელი და ამოვიოხრე. მეტად ბევრის მეტყველი და მეტად მწუხარე სახე ჰქონდა.

მოხუცმა ახლა სხვა ეზოში შეუხვია.

ხალხი უკან შეპყვა.

შევყე მეც.

დამკვრელი დადგა შუა ეზოში, რომელიც შემოქარგულად იყო ხეებით, მოიპარჯვა სკრიპკა, ჩამოუსრ სახმაური და ყველაფერი გაიკმინდა. გაიკმინდნენ თვით უხარ-მახარი, მრავალხალხიანი შენობები, რომელნიც დაფიქრებულები დაპყურებდნენ დამკვრელს. შემოდგომის სიომაც კი, ხეების ტანთ გახდას რომ ეშურებოდა, პირი მოკუმა, დააყრდნო თავი გაყვითლებულ ფოთლების ბალიშს და სმენად ილო მუსიკა იგი. თვით ბავშვები, მუდამ ცელქი ბავშვები, რომელთა გულიც სიკვლე-ქის მეტს არაფერსა ფიქრობს, შემოეხვივნენ მოხუცსა და მოწიწებით უსმენდნენ...

მოხუცი უკრავდა.

ვინ მოსთვლის, რამდენი კვენესა ისმოდა შიგ? ვინ მოსთვლის, რამდენ მწუხარებას გაჰქონდა ფრქვევა მოხუცის გულში გამობმულ სიმებიდან?..

რას უკრავდა იგი?— არ ვიცი, მაგრამ არც ის ვიცი, რისთვის კვენესოდა ჩემი გული მოხუც დამკვრელის სახმაურის ქვეშ.

ყველა შეჩერდა გზად მიმავალი, ყველა ისმენდა.

ძლიერდებოდა გასაკვირველი ჰანგები და იმ ჰანგებში იხატებოდა მწუხარება ქვეყნის მდგმურთა და წარმავალთა.

მაგრამ რას უკრავდა? რა იყო ის მწუხარება; რომელსაც ყურს უგდებდა მთელი ეზო, გარემო, ქვეყნიერება?..

თითქო ყველას მოაგონებდა წარსულს, ან უწინასწარმეტყველებდა მწარე მომავალს და იყო სიწყნარე.

მხოლოდ შიგა და შიგ ამოიოხრებდა შემოდგომის ნიაფი და გაყვითლებულ ფოთლებს შეატრიალებდა ხოლმე...

მოხეტიალე მოხუცო დამკვრელო! რას იტყვი ჩემი: სიყვარულისას, რომელსაც ათი წლის თავიდან ვეძებ და ვერ მიპოვნია? ამოაღებინე პასუხი მაგ სიმებს! გამაგებინე რამ ჩემი მომავლისა!..

მაგრამ გათავდა.

ყველამ შეძლების გვარად დააჯილდოვა შობუცი.

არ ვიცი, ხალხმა რად დააჯილდოვა იგი, მხოლოდ ის ვიცი, რომ ჩემს გულსაც ამოსწყვიტა მან თავის ჯილდოთ რამდენიმე ღრმა ამოხვრა, რომელსაც წინად-გრძნობა დავარქვი ჩემს შეუმცნებელს აზროვნებაში.

მ ო თ ხ რ ო ბ ა

მეთორმეტე საუკუნეში დიდმა პოეტმა შოთა რუსთაველმა სთქვა: „გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის, შაირია ამათ კარგი“—ო; მე მეოცე საუკუნეში ვცხოვრობ და ვეცდები შოთას აზრი დავიცვა: ყველაფერს მოკლედ ვიტყვი, თორემ აბა გრძელ მოთხრობებს ვილა, წაიკითხავს ეხლა, როდესაც ყველაფერი უცბათა კეთდება და უცბადვე თავდება. ისიც უნდა ვსთქვა, რომ შემეძლო ლექსად დამეწერა ეს ამბავი, ძალიანაც მიყვარს ლექსად წერა, მაგრამ ლექსს მეტად ბევრი დრო უნდა და არც იმდენი ხალისი მაქვს, ჩემი გრძნობები რითმებისთვისა ვზომო: თუ არ ჩაეტია— ჩავამტვრიო, თუ პატარა მოვიდა—გაგვიმო ამიტომ ურითმოდ ვარჩიე და ამნაიხ რად იწყება მოთხრობა ესე.

ვსთქვი ამხანაგთან მივეჩქარებოდი. მეთქი, თუმცა ჩემ სიცოცხლეში ამხანაგად არაინა მყოლია, გარდა ჩემის ფიქრებისა და ოცნებისა, რომელნიც მთელს ქვეყანას გარს უვლიდნენ. ახალგაზრდა, ჯან-ღონით სავსე მოწყურებული ვიყავ სიყვარულს და ოცნებაში, ფიქრებში მხოლოდ მშვენიერი ასული ტრიალებდა. ჩემი ოცნება გაჭულიდა ფრთას, შემოუვლიდა მთელს დედამიწას, ყველანაირ სილამაზეს წამოედებოდა, ერთად შეაზავებდა და ისეთი მშვენიერება წარმომიდგებოდა თვალწინ, რომ გაკვირვებისაგან გამოფხზილდებოდი ხოლმე.

ამხანაგი ვიბოვე; სომეხი იყო და სტეფანე ერქვა. ერთად დავდექით და რამოდენიმე დღის განმავლობაში ისე შევეჩვიეთ ერთმანეთს, ისე შევეყვარა ერთმანეთი, როგორც ნამდვილ ძმებს...

ერთმანეთს უზიარებდით. აზრებს. მართალია, სტეფანეც ჩემსავით სრულიად გამოუცდელი იყო სიყვარულის საქმეებში, მაგრამ თეორიულად ჩემზე მეტი დაკვირვება ჰქონდა და როგორღაც გულგატეხილი იყო ამ გრძნობაზე.

*
* *

სტეფანესთან რო დავდექი, უპირველესად ის ვიკითხე, აქ ლამაზი ქალი ხომ არაინა ცხოვრობს მეთქი. გავიგე, რომ მხოლოდ ჩვენი დიასახლისი სცხოვრობდ

თავისი ქმრით; მისი ქმარი სტუდენტი იყო; თვითონ კურსებზე სწავლობდა, სათნოების დათაც მსახურებდა რომელიღაც ლაზარეთში იმ მსოფლიო ომის დროს, და ერთი ბავშვიცა ჰყვანდა. მისი ბავშვი ნაცრის ფერი იყო და ვასიკა ერქვა, რომელსაც ხან ძიძა მარინეტა აიჩრიდა ხელში, ხან მოსამსახურე აგნესა და დაარბიენებდნენ ჩვენი ბინის ვიწრო კარიდორში.

ღიასახლისი არ მენახა, მხოლოდ ერთხელ მოვკარ თვალი, კაბის ბოლო შეიქნრა თავის ოთახის კარებში; არც მაინტერესებდა მისი ნახვა; დილის რვა საათიდან ღამის სამ საათამდე სახლში არ მოდიოდა და ხანაც სხვაგან გაათევდა ხოლმე ღამეს. მე და სტეფანე ბატონებივით ვიყავით, რადგანაც უფროსის ხმა არ გვესმოდა და ჩვენს გვერდითაც სულ სტუდენტები სცხოვრობდნენ, რომელნიც თავს აგრედვე თავისუფლად გრძნობდნენ, როგორც ჩვენ

დილით რო გამოგვეღვიძებოდა, მოვყვებოდით ძახილს ხან ალერსიანის ხმით, ხან ბრძანების კილოთი.

— აგნესა! დაუძახებდი ბრძანების რიხით, კუმშად და გბრკვევით.

— აგნე-ე-ესა! გააგრძელებდა სტეფანე.

აგნესას მითომ არ ესმოდა, არ გაგვავნებდა.

— აგნესა, ა, აგნესა.

დაუძახებდი ალერსიანად.

ბოლოს შემოვარდებოდა, ვითომ მხოლოდ მაშინ გაიგო: უი დამიდგეს თვალები, დიდხანს ხომ არ მეძახდით, ვასიკას ტირილში არაბჭერი ისმოდაო და ეშმაკურადაც ჩაიცინებდა.

ჩვენ მაინც გაუჯაფრდებოდით უყურადღებობისათვის.

სტეფანე დაუყვირებდა:

Marsh! ამ საათში ჩაი მოგვიტანეო.

აგნესას უფრო გაეცინებოდა და გავარდებოდა კისკისით.

მერე შემოგვიტანდა სამოვარს, მაგრამ ახლა ადგომა იყო. ხათაბალა. კენქსა ვყრიდით, თუ ვინ ამდგარიყო წინ. ხშირად ამაზე იმდენ ხანს ეკამათობდით, რომ სამოვარი გაცივდებოდა და ხელ-ახლა გაცხელებისათვის თხოვნა-ღრეჭით მივმართავდით აგნესას. აგნესა რო ამაზე უარს იტყოდა, ულტიმატუმს წარუდგენდით: ან გაცხელე სამოვარი, ან ომს გამოგიცხადებთ, რომელშიაც წაგებული იქნები და ღიასახლისიანად ტყვედ წაგიყვანთო...

ასე ვატარებდით დღეებს მე და სტეფანე.

ხან ვიყავით წამოწოლილები და ერთმანეთს აუწერდით, თუ ვის როგორი ქალი მოსწონს. სტეფანე მეტყოდა: შენ რო ქალი გყავს ოცნებაში, ჩემო კარგო, სინამდვილეში არ არსებობსო. არ უჯერებდი სტეფანესა და ჩემი ოცნებით შექმნილი ქალი უფრო და უფრო ნათელ სახეს იღებდა.

როცა დავიღლებოდით ერთად ყოფნითა და მეტის ყბედობით, ან მეცადინეობით, რაც ძალიან იშვიათი მოვლენა იყო ჩვენს ცხოვრებაში, გავიღოდით ქუჩაში და ჩვენი სახლის კიშკართან შევჩერდებოდით:

— შენ საით წახვალ?

— მარჯვენა.

— მაშ მე მარცხნივ... და დავცალ-ცალკევდებოდით, რომ შემდეგ ისევ შოგვ წყურებოდა ერთმანეთის ნახვა.

*
*
*

გავშორდით ერთმანეთს.

სექტემბერი იყო. ბაღებს უხვად ედო შემოდგომის ოქრო და მშვენიერი და-რჩი იდგა. დავდიოდით ზღვა ხალხთან ერთად ქუჩა-ქუჩა, ბაღებში და ათას რამესა ვფიქრობდი.

ფიქრებში მოხეტიალეს სალამო შეუმჩნევლად წამოშპარა და ლამფები რო-ანთო ქალაქში, მაშინ გავიგე დაღამება.

ქუჩებში ხალხმა იმატა. ბაღები გაიქცა მოსერიწეებით.

ჩამოვჯექ ქალაქის უმთავრეს ბაღში სკამზე და, მიუხედავად აუარებელი ხალხის ჟრიაბულისა, მოვრთე ფიქრები:

„ღმერთო, როგორი მინდა მიყვარდეს ვინმე! აგერ, გაიარა ვაჟმა, რომელ-საც გვერდში მშვენიერი გოგონა მისდევდა, — ნეტავი იმათ! ნეტავ მეც ეხლა გვერდ-ში მეჯდეს ასული მშვენიერი კვიანი, კეთილი, პატიოსანი და ჩემი სიყვარულით აღსავსე. ვინ იცის, აი იმ სახლში, ლამფა რომ არის გაჩაღებული, შეყვარებულე-ბი სხედან, ერთმანეთს უაღერსებენ, ეამბორებიან და სტკებთან ბედნიერებით. მე კი ვზივარ უცხო ხალხში და ვფიქრობ. . . ვფიქრობ . . . ნეტავ რა იქნება, ეხლა მო-ვიდეს ჩემთან მეფის ასული, სავსე პატიოსნებით და მკითხოს:

— რათა ხარ დაღონებული, ყმაწვილო კაცო?

— ეჰ! ამოვიოხრებ მე.

— რათა ოხრავ, ყმაწვილო კაცო, არ მეტყვი?

— როგორ არ ამოვიოხრო, მეფის მშვენიერო ასულო, ყველასა ჰყავს სულის სწორი, მე კი...

— განა თქვენ არა გყავთ? თქვენ უკვე გყავთ, ყმაწვილო კაცო, სულის სწო-რი და მას მშვენიერიც უწოდეთ-

— დიახ, ის მშვენიერია, მაგრამ დანამდილებით რომ არ ვიცი, ვისია?

— თქვენა, თქვენი, ყმაწვილო კაცო! განა ვეღარ მიცნობთ?..

დავაკვირდი და გახარებულმა წამოვიძახე:

— გიცნობთ! გიცნობთ!

მერე მოვეყ ისტორიას:

„ერთხელ პატარაობაში მთის წვერზე ვიდექი და საღამურს უკრავდი. მეორე მთის წვერზე მეფის კოშკი იდგა კოშკის ბანზე გამოჩნდით თქვენა და ხელით მანიშნეთ, თქვენთან წამოვსულიყავ. მაშინ თქვენც პატარა იყავით. ელვასავით მოვწყდი მთის მწვერვალსა და ერთ წუთში კოშკის ძირში გავჩნდი. რამდენჯერმე შემოუარე კოშკსა, მაგრამ შესავალი არსაიდანა ჰქონდა დავლონდი. ბოლოს თქვენ დამარიგეთ, მომეყვანა ობობა, მომეტანა აბრეშუმის ძაფი და მაგარი თოკი; აბრეშუმის ძაფის ერთი წვერი თოკის ერთი წვერისთვის გამომება, ხოლო მეორე ობობასათვის ფეხში, შემდეგ დამესვა ობობა კედელზე, პირი ზევით მექნა მისთვისა და უკანიდან ოდნავ წკიპურტი დამეკარებინა. ასეც მოვიქეცი. ობობამ ძაფის წვერი თქვენთან ამოიტანა და მერე თქვენ ძაფით თოკის წვერი მალლა აზიდეთ, მაგრა მოაბით კოშკის კბილსა და მეორე წვერს ამოვეყ ზევით. ის-ის იყო უნდა გვეკოცნა ერთმანეთისთვის, რომ ვილაღებ მაგრა ჩაახველა. მე ძირს ჩამოვეშვი ისევა და თქვენც სადღაც დაიმაღეთ. მეორედ რო მოვედი კოშკის ძირში, აღარსადა სჩანდით, აღარც თოკი იყო ჩამოშვებული და აი, იმის შემდეგ პირველადა გხედავთ!

— ეხლა მე თავისუფალრ ქალი ვარ, იმ კოშკიდან გავთავისუფლდი. ამ მხარეში მეფის ასულს მეძახიან და ყველანი ძალდაუტანებელის გულწრფელობით იხრიან თავს ჩემს წინაშე... თქვენზე ძალიან ბევრსა ვფიქრობდი“...

ამ დროს დაიგრიალა ბაღში სამხედრო მუსიკამ და ფიქრებიდან გამომათხიზლა. მიმოვიხედე, სულ უცხო ხალხი იყო და მარტო ვიჯექი მათ შორის.

*
*
*

ლამის თორმეტი შესრულდა.

ავდექი.

უმთავრესს ქუჩით მივდიოდდი სახლში და ისევა ვფიქრობდი... ვფიქრობდი მითუმეტეს, რომ ხალხი მისწყდა და მხოლოდ თითო ოროლა ქალი-ღა დაკავკცებდა... ვფიქრობდი ისევ იმ მშვენიერზე.

— თქვენ საიდან გაიგეთ, რომ მე აქ ვიყავი? ვკითხე მეფის ასულს.

— ერთად-ერთი ჩემი საფიქრობელი თქვენა ხარ და თქვენს აქ ჩამოსვლას ვერ გავიგებდი?

— რა კარგი ხარო!

— მე მეუბნებით, ყმაწვილო კაცო?

— დიახ, თქვენ მშვენიერო ქალო. ნუ თუ ღირსი ვარ თქვენი ყურადღებისა? მე ისეთი უბრალო ადამიანი ვარ, ისეთი უბრალო... გლეხის შვილი...

— ჩემთვის არა ხარო უბრალო.

ამ დროს მართლა ვიღაცა ქალი ამომიღდა გვერდში და პრანქვა-გრეხით მი-
თხრა:

— ყმაწვილო კაცო, თქვენ გცივათ...

მე გამიკვირდა ჯერ ერთი, რომ სექტემბერი იყო და სრულებით არა ციოდა,
მეორეც იმიტომ, რომ სრულიად უცნობი ქალი ჩემთვისა სწუხდებოდა.

— არც ისე ცბევა, მიუგე უცნობს.

— როგორ არა, გცივათ. წამოდით. ჩემს ოთახში, ჩემთან დაიძინეთ, გაგათ-
ბობთ...

გაკვირვებულის თვალით ჩაეხედე თვალეში, ვიცანი ვინც იყო, სინანულით
თავი გავიქნიე, შემდეგ ბოდიში მოვიხადე და გავეჩქარე შინისაკენ.

იმ ღამეს მშვენიერ ასულზე აღარ მიფიქრია: ხოლო სტეფანეს რო უამბე,
იცინა და სულ ის მეძახა: არ შეგცივდესო.

*
* *

დაიწყო ლექციები უნივერსიტეტში; აფუსფუსდნენ სტუდენტები; მეც წავედი
პირველ ლექციაზე და, რადგანაც პირველად ყველაფერი სახალისოა, ყველაზე ად-
რე მივედი გზაში აღარაფერსა ვფიქრობდი მეფის ასულზე, რადგანაც უნივერსი-
ტეტის შთაბეჭდილებებს წინადავე განვიცდიდი გუნებაში სხვა და სხვა საამურ ფე-
რებით.

გათავდა ლექციები და უკან დავბრუნდი.

საკვირველი იყო: როგორ მხიარული მივისწრაფოდი ლექციებზე და როგორ
გულდაწყვეტილი დავბრუნდი. ნეტავი ადამიანი იმას ახლო არ გაეცნობოდას, რა-
საც პატივსა სცემს. სულ ეს იყო უნივერსიტეტი? მივედით მსმენელები, ლექტო-
რებმა წაიკითხეს ლექცია და წავიდნენ. ისე წაიკითხეს, თითქო მომართულები იყვნენ:
ბურღებით. სტუდენტებმა ბოლოს ზრდილობისათვის ტაში დაუკრეს და სულ ეს
იყო თავი და ბოლო.

რამდენიმეჯერ კიდე წაველ იმ უნივერსიტეტში და ბოლოს სულ თავი დავა-
ნებე, რადგანაც იქ ლექციების მოსმენა, ჩემის აზრით, დროს დაკარგვაც იყო და
თავის წამებაც. ამიტომ გადავედი ისეთ უნივერსიტეტში, სადაც კაცების გარდა
ქალებიც იყვნენ მსმენელები; აქ უფრო მეტი სიცოცხლე ეტყობოდათ პროფესო-
რებს, ალბად იმისთვის, რომ მათ აუდიტორიაში ქალებიც იყვნენ და ქალი ხომ
წყაროა უდაბნოში!

შეუდექ მეცადინეობას, მაგრამ რაღაც მოუსვენრობა, გაუგებარი შფოთვა,
უცნაური გულისთქმანი არ მანებებდნენ თავს. ქუჩაში რომ გამოვდიოდი, მოვყვე

ბოდი რაღაც ფიქრებს, რომლებიდანაც გამომათხიზლებდა რომელიმე გამვლელი ლამაზი ქალი და წაპართმევდა თვალს, ოცნებას. სულ იმასა ვცდილობდი, მეფის ასულისთვის რომელიმე ნახული ქალის სახე მიმეცა, მაგრამ იმნაირ სახეს ვერა ვპოვებდი. ჩემი გული გახსნილი კარი იყო სასურველი მგზავრისათვის, მაგრამ ის არსადა სჩანდა. ბევრ მშვენიერ ქალს გავაყოლებდი ფიქრიან თვალს, მაგრამ სულ მუდამ ვრწმუნდებოდი, რომ არც ერთი მათგანი არ იყო ჩემ სამეგობროდ დაბადებული...

*
* *

შემოდგომა თავდებოდა.

ხეებს გაყვითლებული ფოთლები სცვიოდა; მზე დაღონებული, მოქანცული წყნარად წვებოდა დასავლეთში და მეც მოწყენილი ვიყავი.

სტეფანე ერთ წერტილს მისჩერებოდა და, რო ვეტყოდი რამეს, ხმას არა მცემდა:

— ნუ ხარ დაღონებული, ბიჭო, უთხარ სტეფანეს: მარტო შენ ხომ არ გიწვევენ ჯარში. ყველა შენი წლის სტუდენტებსაც ხომ შენთან წამოიყვანენ? მეც ერთი-ორი თვის შემდეგ გამიწვევენ და ისევ ერთად ვიქნებით ..

სტეფანემ შემომხედა და მხოლოდ გაიცინა.

სიჩუმემ კლიტე დამაღო პირზე.

გაიარა ხუთმა დღემ, სტეფანე, როგორც იმის წლის სხვა სტუდენტები, საშხედრო სასწავლებელში წაიყვანეს და დავრჩი ისევ მარტო. აღარც ერთი ადამიანი აღარა მყავდა ქვეყანაზე ნაცნობი. მართალია, ბევრი საღამოს მადლევდა ზრდილობისათვის, მაგრამ მათ საღამოს მოცემაზე უფრო ღრმად ვგრძნობდი სიძარტოვებს.

დრო ასე მქონდა განაწილებული: დილით ვიმეცადინებდი და, როცა დავიღლებოდი, წავიდოდი სახეტილოდ, რომლის დროსაც ვფიქრობდი მეფის მშვენიერ ასულზე, სიყვარულისთვის რო ვქმნიდი ჩემს ოცნებაში და განუწყვეტლივ რო დავეძებდი სინამდვილეში.

*
* *

მთელი სიგრძე-სიგანე თვალთ შეუხების და გონება მიუწდომელის ცისა სანაწარდოთა მქონდათ ჩემს ფიქრებს, რომელთა დროსაც სრულებით ვერა ვგრძნობდი ჩემს ირგვლივ მრავალ ხალხიან ქალაქის აურ-ზაურს. მეტი წილი წიგნითა ვსცხოვრობდი და წიგნიდან პირდაპირ გადავდიოდი სარცნებოში. ხოლო მოღლილი ფიქ-

რებით, არარაობით, დავეშვებოდი დედამიწაზე და დავიმსხვრეოდი ათი-ათას სხვა და სხვა ოხვრად, რომელნიც ლექსებად იქცეოდნენ ხოლმე...

ზამთარი დადგა

თოვლქვაპი იყო.

უნივერსიტეტში ლექციები ზოგჯერ საღამოობით იყო; ღამე დავბრუნდი იქიდან; ბნელოდა და ვერავის სახეს ვერ ვარჩევდი, მთ უმეტეს, რომ სიცივის გამო წაფიჩულები იყვნენ ზამთრის ტანთსაცმელში. მეც ნაბადში ვიყავ გახვეული.

ოცნებაში გართული მძიმედ მივდიოდი.

უცბად ტროტუართან, ჩემს გვერდით, ეტლი შეჩერდა და იქიდან მომესმა:

— ყმაწვილო კაცო, თქვენ ის არა ხართ?

— დიახ, ის გახლავართ, მეფის ასულო.

— შეიძლება გთხოვოთ, ჩემთან ჩაბრძანდეთ ეტლში და სახლამდე გამაცილოთ?

— როგორ? მთხოვთ სახლამდე გაგაცილოთ? მიუგე მკაცრად.

— დიახ, გამაცილოთ...

— თქვენი მოსამსახურე ხომ არა ვარ?! გაგაცილოთ!

— არა გრცხვენინანთ, მხოლოდ ამხანაგურადა გთხოვთ, რადგანაც მინდა თქვენთან ბაასი, ტკბილად ბაასი... მასთან ისიც უნდა გადმოგცეთ, რომ მე თქვენ ძალიან... ძალიან... ძალიან... მაშ თქვენ არ გინდათ ჩემთან ბაასი, ყმაწვილო კაცო?

— როგორ არა, მეფის ასულო, მინდა! მინდა!

— თქვენ ამაყი ხართ!

— მეგონა თუ მიბრძანებდით, გამაცილო.

— აბა, როგორ არა გრცხვენინანთ...

— დიახ, მცხვენინან, მაგრამ...

— აი, ჩემს გვერდით დაბრძანდით და ხელიც ასე მომხვიეთ.

— არა, ხელს ვერ მოგხვევთ... მე თქვენ არ გიცნობთ, მეფის ასულო...

— როგორ არ მიცნობთ, მთელი თქვენი სიცოცხლე სულ ჩემზე ფიქრობდით და არ მიცნობთ? გახსოვთ, მთის მწვერვალზე რომ იდექით ბავშვობისას და ფიქრობდით ერთ მშვენ იერს ასულზე, მზეთ-უნახავ ასულზე?... მე ისა ვარ და იმისი სახე ხომ დიდხანია თქვენს ფიქრებში ტრიალებს.

მძიმე-მძიმედ მოვხვიე ხელი წელზე, მაგრამ შემრცხვა და ისევ გავსწორდი.

— ვერ მოგხვევთ ხელს.

— რატომ?

— მცხვენინან... თქვენ რა გქვიანთ?

— ლალი... თქვენა?

— გოგი

— რა მშვენიერი სახელი გაქვთ, გოგი!..

ამ ფიქრებში ვიყავ, რომ შემომესმა ვიღაც ქალის თავხედური ხმა:

— რამსიგანე ნაბადი გაქვთ, ყმაწვილო კაცო.

— უკაცრავად, მოვიხადე ბოდიში.

— არ შეიძლება, გკითხოთ რამე, ყმაწვილო კაცო?

— რატომ, რატომ, უთხარი და კარგა შევხედე სახეზე. ორნი იყვნენ და ორივე ლამაზები, სიმპატიური შეხედულებისანიც.

— დიდი ხანია თქვენი გაცნობა გვინდა, ხშირად გხედავთ ჩვენს უბანში, — შეიძლება?

— აღსრულდეს ნება თქვენი! უთხარი და ორივეს ხელი ჩამოვართვი.

დიდხანს ვილაპარაკეთ, უმეტეს ნაწილად საქართველოზე, რომელიც, მათის აზრით, ზღაპრული ქვეყანაა. ბოლოს ერთი გამომემშვიდობა და მითხრა: ამ დღეებში თქვენთან გამოვივლიო; მისამართიც ჩაიწერა ჩემი.

როცა ჩემ სახლამდე მივედი, ჩემთან რომელიც დარჩა, იმან გადაქრით მითხრა, თქვენთან უნდა შემოვიდე ახლავე და გესტუმრო. მეც დიდი სიამოვნებით შევიპატიეე სახლში; გავხიარულდით და ერთი წუთით ისიც გავიფიქრე, იქნება ესეც იყოს ის მეფის ასული მეთქი.

ჩემი სტუმარი მეტად გავხიარულდა, ბევრსა ლაპარაკობდა და თან ახლო იწვედა ჩემთან. ბოლოს უცბად რაღაცა მოაგონდა და მიიმედ ამოიოხრა. ვკითხვე რად ამოიოხრე მეთქი და მომიგო, ძმა მომაგონდა, რომელიც ამას წინად ომში მომიკლესო ამაზე მეც დავლონდი. იმან კიდევ ამოიოხრა და ჩემს მკერდზე დახარა თავი; სანუგეშოდ თავზე ხელი უადუსვი და უთხარი: რაც სიცოცხლეს აღარ ეკუთვნის, ნულარ გავიხსენებთ მეთქი. თითქო ჩემი აზრი მოეწონა, მანაც თრთოლვით გადამისო ხელი ბოლოს ორივემ გავიწოდეთ ხელი იმ ნაყოფის მოსაწყვეტად, ღმერთმა რომ აუკრძალა ადამ და ევას და მერე აღარაფერი მახსოვს. მხოლოდ ბუნდათა ვგრძნობდი: თითქო საღდაც ხელშეუხებთა სფეროში ვიყავი და თვალწინ მდგა მეფის ასული, სავსე პატიოსნებით, სათნოებით და ჩემდამი სიყვარულით; გავშალე ხელი მის მოსახვევად, მაგრამ მხოლოდ სიცილიერე ჩავიკარგულში.

გავახილე თვალი. აღარავინ იყო.

აქეთ ვეცი, იქით ვეცი, მაგრამ სულ ამაოდ.

რა იყო ეს? — ვკითხებოდი თავს: ნამდვილი იყო თუ მომელანდა? მაგრამ ვინ იყო პასუხის გამცემი?

რამდენიმე დღეს იმ ქალის ძებნაში ვიყავი, რომ ჩემთან მოვიდა მისი ამხანაგი, რომელმაც ჩემი მისამართი ჩაიწერა გაცნობის ლამესა და დახე საკვირველებას იმასთანაც ის მოჰხდა, რაც პირველთანა და ისიც ისე დავკარგე, რომ პირველის ამბავი ვერა ვკითხე.

*
* *

თითქო შევეჩვიე ამნაირობასა და როცა ჩემი ცხოვრება ჩვეულებრივ კალაპოტში ჩადგა, ისევ დავიწყე სიარული უნივერსიტეტში.

გაიარა დრომ.

ერთხელ, ღამე რო ვბრუნდებოდი ლექციიდან, ისევ ლალის ვებასებოდი ფიქრებში და ვკითხავდი:

— მაშ სახლამდე გაგაცილო?

ლალიმ თავისი ხელით ხელი წელზე მომახვევინა და მითხრა:

— როდია სირცხვილრ, ჩემო გოგი, ასე ჯდომა ეტლში, მით უმეტეს, რომ ჩვენ...

— განა მცხვენთან რო... არა მცხვენთან, მაგრამ...

— „მაგრამ“-ს ნუ იტყვი. აი, ასე გქონდეს ხელი და მეც მომეცინება, ზედ მოგეყუდო...

ერთი წუთით ის გავიფიქრე, ვაი, თუ ესეც იმ ქალსა ჰგვანდეს, ომში მოკლულ ძმაზე რო სწუნდა მეტეი, მაგრამ უცბათ გონება გადამიტრიალდა, შემრცხვა და გულში წამოვიძახე: ეს ხომ ლალია, ლალი!

— ისე მომწონხარ, ისე მომწონხარ! განაგრძო ლალიმ, რომ წინაღვე ვიცოდე როგორი ქალი მოგწონთ, სწორედ ისეთი გავხდებოდი.

— თქვენი სილაპაზისაგან რო მორბილებული არა მქონდეს გული, ძალიან მეწყინებოდა, ლალი, ეგ დაცინვა.

— ღმერთო ჩემო! გაჯავრდა ლალი: არა გრცხვენთან? მე და დაცინით! აბა მაშ სხვანაირად როგორღა გითხრათ, რომ თქვენ ძალიან... ძალიან... ძალიან...

ეტლი შეჩერდა უზარ-მაზარი, შესანიშნავი შენობის შესავალში. ეს შენობა სასახლეზე უკეთესი იქნებოდა და განცვიფრებულმა შევხედე ჯერ სახლს, მერე ლალის. ლალი ეტლიდან ჩამოვიყვანე და ჯიბეს გავიკარ ხელი. სულ ათი შაუარი აღმომაჩნდა და ცოტა დაღონებულის კილოთი უთხარი ლალის:

— რამდენი უნდა მივცე. მეეტლეს, ლალი? არ დავდივარ ეტლით და ამიტომ არ ვიცი ფასი.

— რა კარგი ხარ, გოგი, რა კარგი! მითხრა ლალიმა და მხარზე ხელი დაშალა: განა შენ მიგაცემინებ ფულსა?

— როგორ თუ არ მიმაცემინებ! ჩემს მაგივრად მაშ ვინ უნდა მისცეს? არა, ღარიბი სტუდენტი ვარ, მაგრამ მაინც არავის მივცემ ნებას, ჩემთვის მოწყალება გაიღოს!

— რა კარგი ხარ, გოგი, რა კარგი! მითხრა ლალიმა და კიდევ ხელი დამაძლო მხარზე: ჩემი საკუთარი ეტლია, გოგი, ჩემი საკუთარი! მეც არაფერი უნდა მივცე და აბა შენ რაღათ დაგქირდება მიცემა?

ფრთხილად გაუკეთე ლალის მკლავში მკლავი, მარმარილოს კბეზე ავიყვანე და დიდი შესწავალი კარები შევალე.

— ვინა გნებავთ? მკითხა შევიცარმა

— ოჰ, უკაცრავად! — მოვიხადე ბოდიში: ფიქრებში ვიყავ გართული და გზა შეშეშალა.

საჩქაროდ ჩამოვირბინე მარმარილოს კბე და შერცხვენილმა მარღათ შეუხტიე ვიწრო ქუჩაში.

* *

მოსალამოვდა

თოვლდა და, თუმცა სალამოს ხუთი საათიც არ იქნებოდა, ბნელოდა. ხალხი ცოტა დადიოდა ქუჩაში. ერთი ვიღაცა ქალი შემხვდა, დამაცქერდა, თითქო ნაცნობიაო და ღიმილით რაღაც მანიშნა. რასაც ვერ მიუხვდი და მხოლოდ ფეხს მოუჩქარე შინისკენ ამდროს ავტომობილმა გაირბინა, შიგ ვიღაცა ქალი და კაცბიყვნენ გადახვეულნი და მათ დანახვაზე სულ გამოვფხიზლდი ლალის ფიქრებიდან. თავი გავიქნიე და ნაბიჯს უფრო მოუჩქარე, თუმცა არ ვიცოდი, რისთვის მივეჩქარებოდი.

უეცრად ვიღაცამ შემაჩერა. მივიხედე. ქართველი სტუდენტი იყო; თავისი მისამართი მომცა და მითხრა, ჩემთან შემოიარეო; მაგრამ სანამ მისამართს მეტყუოდა, გვერდში აკრული ვიღაცა ქალი გამაცნო, ჩემი ცოლია, იცნობდეთ. იმის ცოლს თვალეში ჩავხედე და ორივემ ვიცანით ტრთმანეთი: ეს ის ქალი იყო, ქალაქის უმთავრეს ქუჩაზე ღამე რომ ამომიდგა გვერდში და მეუბნებოდა: გცივა, წამოდი ამაღამ ჩემთან დაიძინე, გაგათბობო. თვალეები დაბლა დაუშვი, გამოვეთხოვე და ხმა ამოუღებლივ გავშორდი მათ

უფრო გავეჩქარე შინისკენ.

აღშფოთებული დავდიოდი ოთახში და ვბურტყუნებდი ჩემთვის: „ვინ იცის რამდენ სულმოკლე ადამიანს შეატყუებენ ხოლმე თავს ეს ქუჩის ქალები? ვინ იცის იმ სტუდენტს იმ ქუჩის ქალმა როგორი ფერებით დაუხატა თავისი წარსული, როგორ პატიოსნად ეჩვენა და თავი გაისაღა?.. სამშობლოში რომ ჩაიყვანს სტუდენტი თავის ცოლს, ეტყვის ნაცნობთ: ჩემი ცოლი მეტად პატიოსანი ოჯახ-

ხიდან არის, მაგრამ დედამამ უქრთამოდ გამოუშო, რადგანაც ჩემზე არ უნდოდათ გამოეთხოვებინათ და ქალმა კი ყველაფერი დასთმო ჩემი გულისთვისაო! 1. მერე დავჯექი. მაგრამ ახლა სხვა ფიქრები მქონდა. ერთი ფიქრიდან მეორეზე გადავიდოდი და ბოლოს ისევ ლალიმ გამიბრინა ფიქრში.

რა ვქნა, სად წავიდე, სად ვეძებო იგი? სად ვიპოვნი სიყვარულს? ანა და მქონდეს იმედი მისი პოვნისა? იქნებ არც კი არსებობს იგი ქვეყანაზე და ტყუილად ვეძებ? მაშ არ ვეძებო? მაგრამ როგორ არ ვეძებო, როდესაც ჩემში იღვიძებს და ძლიერდება გრძობა სიყვარულისა, რომელიც ზღვასავით აწყდება კიდევებს გადასალახად. ლალიზე ფიქრიც თავს არ მანებებს, სადაც წავალ, სულ მასა ვხედავ გონების თვალთ; იგი ჩემს ოცნებაში უფრო და უფრო სრულდება, ირკვევა და მიყვარდება. მაგრამ ეს ხომ ოცნებაა ჩემი? ვეძებო? ან სად გადავიკარგო, რომ დამავიწყდეს იგი? სად მოუპოვო წამალი ამ სნეულებას?..

სტუდენტებთან წავალ.

მაგრამ მოსაწყენია მათთან ყოფნა, რადგანაც ისინი სულ კარტსა თამაშობენ, მე კი კარტისა არამც თუ არა გამეგება-რა, სურვილიც არა მაქვს, დავინახო. მაშ რა ვქნა? როგორ დავივიწყო ეს ოცნებები? პაპიროზი მოვწიო? მაგრამ რო ვერც პაპიროზის წევას შევეჩვიე?.. ნეტავი სხვა სტუდენტებს! რა გრილი გუნების ხალხია! ორი კარტს რო თამაშობდეს, სხვები დგანან ჩიჩირ ჩამოშვებულები და დაჰყურებენ მოთამაშეთ, დაჰყურებენ და თან განუწყვეტლივ ისე ხრჩოლავენ, თითქო მთელი ქვეყნის ბუჩო იწვის მათს გულშიო.

სულ სხვა იქნებოდა, წავსულიყავით ქალაქ გარედ, მინდორში, გვეთამაშნა ბურთაობა, ლახტი, ახტურმა და ან გვეჭიდავნა—მაშინ ყველაზე მხიარული მე ვიქნებოდი, ყველაფერსაც დავივიწყებდი წუთით მაინც, მაგრამ ადგილიდან როგორ დასძრავ სილალისათვის კარტის მოთამაშესა და პაპიროზა ხალხს!.. მაშ სად წავიდე?..“ ვფიქრობდი კვალად და ამდროს ჩვენს კორიდორში ზარმა დარეკა. აგნესა შემოვიდა და მითხრა, ტელეფონში გეძახიანო. გამიკვირდა არ ვიცოდი, თუ ჩვენს ბინაში ტელეფონი იყო, მით უმეტეს არ მეცოდინებოდა მისი ნომერი და რანაირად მოხდა, რომ ვილაცა მეძახდა ტელეფონში.--- ვერ მივმხვდარიყავ.

მივედი ტელეფონთან.

— ვინა ხართ?

— გოგი, თქვენა ხართ? მომესმა ქალის ნაწი ხმა და სიამოვნების ჟრუანტელმა დამიარა ტანში.

— დიახ, გოგი ვარ.

— ძან მინდა თქვენი ნახვა, გოგი.

— ვინა ბრძანდებით?

— ამას გაიგებთ, თუ ეხლავე წამოხვალთ პოეტ-გენიოსის ძეგლთან.

— მერე, რომ არ გიცნობთ, როგორ ვიპოვნოთ?

— მე გიცნობთ და თვითონ მოვალ თქვენთან.

— ძალიან პატიოსანი!

საჩქაროდ ჩამოვკიდე ტელეფონის მილი. შევირბინე ოთახში ნაბდის წამოსახსმელად, მაგრამ ისევ საჩქაროდ გამოვბრუნდი ტელეფონთან, უნდა სახელი მეკითხნა იმ ქალისათვის, იქნება ლალი ერქვა, მაგრამ ცენტრიდან მიპასუხეს. მილი ისევ ჩამოვკიდე წამოვისხი ნაბადი და გავეშურე პოეტ-გენიოსის ძეგლისაკენ.

„სწორედ ის არის ის -- ვამბობდი გულში: ლალია იგი, ძეგლთანა დგას და ფიქრობს მშვენიერს ჭაბუკზე და მან ხომ მე დამიბარა? მის გიშრის თმებში თეთრი სახე ისეთ შუქს გამოსცემს, როგორც ბნელ ღამეში ამოცურებული მთვარე. — არა, ის აბრეშუმის თმიანია, ლურჯ-თვალემა; მას ხელები გულზე აქვს ჯვარედინად დაწყობილი და ანგელოზივით შეჭყურებს ლურჯ ცას ლურჯის თვალეებით, ლოცვას ამბობს ოდნავ გააბილ ბავით და იმ ლოცვაში ხშირად ახსენებს მშვენიერ ჭაბუკს... მერე, მან ხო მე დამიბარა, იგი ხო მე მელის!.. არა, ის მოწყვეტილ ვარსკვლავსა ჰგავს, რომელიც მიისწრაფის მშვენიერ ჭაბუკისაკენ, რომლის მკერდზედაცა ჰსურს სამუდამოდ შეჩერება...“ და ვინ იცის კიდევ როგორ არ წარმოვიდგინე ის ქალი ოცნებაში

მივედი კიდევ.

ერთი ვიღაცა, პუდრში გაგანგლული ქალი გამოეშურა ჩემკენ, რომელიც ძაან მომაგონებდა ფქვილის ტომარაში ჩავარდნილ თავებს.

-- გოგი, გოგი!

მივტრიალდი.

— გთხოვთ, გაიცნოთ თქვენი დიასახლისი, მითხრა და გამომიწოდა ხელი. გამიკვირდა. მხრები ავიჩმუნე და უგემურად ჩამოვართვი ხელი.

— თქვენ რა გქვიანთ? ვიკითხე.

— მელანია.

— მერე, რად დაგჭირდათ, მელანია, ჩემი ტელეფონით გაცნობა? განა არ შეგეძლოთ პირდაპირ შემოსულიყავით და გაგეცანით ჩემს ოთახში?

— მინდა გთხოვოთ, წამომყვეთ ეროტეს კაფეში.

— ვინ არის ეროტე? ან რა არის კაფე?

— განა აქამდე არ იცით?

— არა

— მაშ წამოდით და გასწავლით.

— არა, მელანია, ვერსად წამოვალ. მე ერთი ღარიბი სტუდენტი ვარ, კვირაში ორჯელ ძლივა ვსადილობ ხოლმე, — აბა რას გარგებთ ჩემთან წამოსვლა?

— არ მოგწონვართ? მკითხა მან.

— თქვენა?

— დიახ, მე ..

— თქვენ სათნოების და ხართ?

— დიახ.

— სტუდენტის ცოლიც.

- დიახ.
- დედაც.
- დიახ, ვასიკას დედა.
- კურსელიც.
- დიახ, დიახ!

— რამოდენა თანამდებობა გაქვთ და ჩემისთანა ბიჭებს კი იბარებთ პოეტ-გენიოსის ძეგლთან.

ორივენი დავფიქრდით.

— მაშ სახლში წავიდეთ, მითხრა დიასახლისმა.

— არა, სხვაგან უნდა წავიდე, და გამოვემშვიდე.

რამდენიმეჯერ ავიარ-ჩავიარე უმთავრესი ბულვარი და შემდეგ მოვედე ქუჩებს. არ ვიცოდი რასა ვფიქრობდი, რასა ვდარდობდი, ან სად მივდიოდი.

ორი დღე გავატარე ასე, ვიდრე ერთ-ერთ სააფიშო სვეტზე არ წავიკითხე დიდი ასოებით დაწერილი განცხადება: „რომეო და ჯულიეტა.“ გამეხარდა. გადავწყვიტე, რაც ფული მომეპოვებოდა სულ გამელო, თეატრში წავსულიყავი და მუსიკით, ამავე დროს დიდებული დრამის ნახვით სული განმეწმიდა, ვზიარებულყავ.

*
* *

ის ორი დღე, რომელიც უაზრო და უმიზნო ხეტიალს მოვანდომე, ისე გავიდა, რომ არ ჩაითვლება ჩემი ცხოვრების დღეთა რიცხვში. იმ ორ დღეს კიდევ სხვაც რომ არ მიჰმატებოდა, გავეჩქარე თეატრისაკენ.

შევედი.

ორკესტრმა დაუკრა.

ფარდა აიხადა და ოპერა დაიწყო.

მართალია, დამკვრელები ძირს ისხდნენ სცენის ყელში, მაგრამ ხმა ციდან ჩამოდებოდა. რა კარგია მუსიკა! სუმთლად დამავიწყდა ჩემი უნაყოფო ცხოვრება. მუსიკამ ისე გამიტაცა, რომ აღარ ვიცოდი, სად ვიყავ, დედამიწაზე, თუ ცაში. დამავიწყდა ყველაფერი ქუჩის ქუჩკი და თავისუფლად ვსუნთქავდი. ისეთი სპეტაკი იყო ჩემი სული, თითქო მთის მწვერვალზე ვიდექ, ამომავალ მზეს უყურებდი და სუფთა ჰაერსა ვსუნთქავდი... რა კარგია მუსიკა! მაგრამ რა კარგია შექსპირიც! რა დიდებულია იგი! სულ თვალ წინ წამომიდგა მისი გმირები, მათი ლაპარაკი, მათი მოქმედება. რაც შექსპირზე მთელი ქვეყნის კრიტიკოსებს ქება-დიდება უთქვამთ, შექსპირის იმ სიტყვადაც არა ღირს, თვითონ რომ წაჰშლიდა ხოლომე.

როცა ოპერა გათავდა, გული დამწყდა. მინდოდა განუწყვეტილვ მესმინა მუსიკა, მემზირა შექსპირისათვის.

მივდიოდი სახლში და ისევ ისე გაისმოდა ჩემს ყურში საამური ხმები, ისევა ვხედავდი რომეოსა და ჯულიეტას. მომაგონდა შექსპირის სხვა გმირებიც. თითქმის ვმუსაიფობდი მათთან; ოფელია შემიყვარებოდა კიდევ, რომ თავი არ დაეხრჩო;

დღეზემონაც შემეყვარებოდა, მაგრამ ჯერ ერთი, ოტელოსი შემეშინდა, მეორეც ისა, რომ ოტელომ უკვე მოჰკლა იგი. მადლობაა ღმერთსა რომ მოჰკლა, თორემ შემეყვარდა და ვეჭვიანობდი კიდევ.

მაგრამ ამეებს თავი დავანებე და ვკითხავდი თავს: „სად არიან ოფელიასთანა ქალები? სად არიან დეზდემონანი? სად არიან? ნეტა ვიპოვნიდე დეზდემონას! მე მას დაუმტკიცებდი, რომ ვერც ერთი ოტელო ისე ვერ შეიყვარებდა, როგორც მე“. . .
თოვლდა.

თეთრი იყო ღამე, როგორც ჩემი ფიქრები.

ნელის ნაბიჯით მივიღიოდი. წინ ვილაცა ქალი მიდიოდა, მის უკან ვილაც სტუდენტი და მერე მე. ყველას ერთი გზა გვქონდა

შექსპირის გმირებიდან ისევ ლალიზე გადავდი იმ ვილაცა ქალის დანახვაზე და შთავინთქე ფიქრებში. ხან ჯულიეტასთანა ვახვადე ლალი, ხან დეზდემონასთანა, ხან ოფელიასთანა და ბოლოს ისევ ის სახე მივეცი, რაც წინადა ჰქონდა. უნდა რაღაცა მეთქვა ლალისთვის, მაგრამ იმ ვილაცა ქალს, წინ რომ მიდიოდა, ფეხი წაუსხლტა თოვლზე და წაიქცა. სტუდენტმა საჩქაროდ ააყენა, აყენების დროს რაღაცა უსიტყვამახვილა, რაზედაც ორივემ გაიცინეს და შემდეგ ერთად განაგრძეს გზა.

— თქვენ პირველი კურსის სტუდენტი ხართ?

— არა, მესამისა

— მე კი პირველისა.

— სადა სწავლობთ, ჰკითხა სტუდენტმა,

— საექიმო ინსტიტუტში

— ელეონორას არ იცნობთ?

— როგორ არა; ისიც პირველ კურსზეა, კარგი გოგონაა.

ამ ლაპარაკში ჩემი სახლის წინ გაჩერდნენ.

— იქნება შემოხვიდეთ ჩემთან... ვილაპარაკოთ. უთხრა სტუდენტმა.

— დიდი სიამოვნებით, დასთანხმდა კურსელი ქალი: ოღონდ უკაცრავად, თქვენი სახელი არ ვიცი.

— პეტრე. თქვენი?

— ლარისა.

— მაშ შეიძლება ეგრე დაგიძახოთ?

— დიახ, დიახ, ლარისა დამიძახეთ.

ვაი საკვირველებავ! თურმე ჩემს გვერდით რომ სტუდენტი ცხოვრობდა, ისა ყოფილიყო. უკან ამოძყვნენ სახლის კიბეზე და, სახლში რომ შევედით, სალამიც მივეცეს ღამე არ იყო კეთილი ღამე.

ჩემი მეზობელი და მისი სტუმარი პირველში ხმამაღლა ლაპარაკობდნენ, ლაპარაკობდნენ პოლიტიკაზე, იმაზე, თუ გერმანიამ რა უსინდისოდ დაარღვია მშვიდი ბელგიის ნეიტრალიტეტი, მეტად ამტყუნებდნენ ამისთვის გერმანიასა და ვინ იცის რა სასჯელს არ იტყოდნენ მის დასაჯელად?... შემდეგ რაღაცა სასაცილო სბუქვებს და აუტყდათ ერთი სიცილ-ხარხარი; შემდეგ ჩაჩუმდნენ და შემდეგ დაარღვიეს ჩემი ოთახის მყუდრო ნეიტრალიტეტი.

ლამის სამი საათი გახდ, როდესაც სტუდენტმა ქალი გააცილა. მაშინ ჩაწეკი ლოგინში, მაგრამ თვალზე ძილი არ მეკარებოდა. ბოლოს გავიგე, სტუდენტი რო დაბრუნდა და მხოლოდ მაშინ ჩამეძინა მოღლილსავეთ.

*
*
*

ამის შემდეგ ჩამისხდნენ თავში ის აზრები ჩემს დიასახლისზე, მელანიაზე, რომ შესაძლებელი იყო, ისიც იმ ქალისთანა ყოფილიყო, როგორც საზოგადოთ სხვები და კერძოთ კი იმ ქალისთანა, მეზობელმა სტუდენტმა რომ მოიყვანა სახლში. თვალ-ყურს ვადევნებდი ამის შემდეგ დიასახლისსა და ვხედავდი, რაღაცას ეძებდა იგი, რაღაცა ფაცი-ფუცში იყო ხან ვის ელაპარაკებოდა ტელეფონით, ხან ვისა და ხანაც ჩემთან შემოიჭრებოდა დაუკითხავად, თუმცა ბოდიშს მოიხდიდა, სახლში არ მეგონეთ და თქვენი სავარცხელი უნდა წამელოო. საოცარი მიმოხვრა, საოცარი შემოხედვა ჰქონდა და არც ულამაზო იყო მართალია ბევრ პუდრს იყრიდა, მაგრამ ისეთი მიმზიდველობა ჰქონდა, რომ ვერც ერთი ვაჟკაცი ვერ გადურჩებოდა ოხვრას მის შეხედვაზე. ბოლოს ხშირად ვხედავდი სახლში, თავის ბავშვს შემოიყვანდა ჩემთან, ეთამაშებოდა და დროს ატარებდა.

ერთხელ ტელეფონს ვრეკდი. მილი ყურზე მედო, მაგრამ ცენტრიდან არ მაგონებდნენ; გაბრაზებულმა მილის გასაღებს ჩახა-ჩუხი აუტყეხე, რომ ჩქარა მოეცათ პასუხი; ჩახა-ჩუხზე გამოვარდა დიასახლისი თავის ოთახიდან, ხელი მტაცა მაჯაში და ვნებიანის ალერსით მითხრა, რა ბრაზიანი ხარ, ბიჭიკო, რა ბრაზიანიო. უფრო გავბრაზდი. დავიქნიე მაგრამ ხელი და ძირს გავართხე იგი. გაწბილებული ადგა და ისევ შევიდა თავის ოთახში, მხოლოდ ეს მითხრა, რა დავაშავე ისეთიო მაგრამ მე არაფერი უთხარ, მით უმეტეს, რომ ამდროს გამაგონეს ცენტრიდან.

ამის შემდეგ მელანიას ხმას აღარ ვცემდრ.

მხოლოდ ვხედავდი, რომ ვიღაცასთან მოუხშირა ტელეფონით ლაპარაკს; მალი-მალ ერთსა და იმავე ნომერსა რეკდა, ერთსა და იმავე სახელს ეძახდა ტელეფონით. თითქმის საათობითა ლაპარაკობდნენ ხოლმე და ხშირად ახსენებდნენ „სიყვარულს“. ბოლოს ერთ ღამეს შინ აღარ მოვიდა; მერე, რამდენიმე დღემ რომ გაიარა, ორ ღამეს აღარ მოვიდა სახლში, მერე ვიღაცა ბაბორიან სტუდენტს ეჯდა ავტომობილში, საითღაც მიჰქროდნენ და ოთხი დღე და ღამე აღარსადა სჩანდა; მერე ერთი კვირით დაიკარგა, მერე... მერე... და ერთ მშვენიერ დღეს ისეთი გამოპრანჭული მოვიდა სახლში, რომ ვეღარ ვიცანი და განცვიფრებით შევხედე.

კორიდორში პირის საბანთან გავედი პირის დასაბანად; მელანიამ თავისი ოთახის კარი ნახევრად გამოხსნა, მშვენიერი პოზა მიიღო და გამომწვევის ღიმილით დამიწყო მზერა; მთელ თავის სილამაზესა და ძალას მიჩვენებდა, რომ ჩემთვის ეთქმევიანებინა, რა კარგი ხარო, მაგრამ.

— არ გეტყვი მეთქი. უთხარი მე.

მან გადიკისკისა და შევარდა ოთახში.

მივხვდი ჩემ შეკდომას, რომ ამით უფრო მეტი უთხარ, ვიდრე მას უნდოდა ეთქმევიინებინა; ამიტომ სისხლის აღება გავიფიქრე; კარიდორში რო გამოვედი მელანიას თავისი ნაცრის ფერი ვასიკა ეჭირა და ეალერსებოდა.

— ვისია ეგ ბავშვი მელანია?

— ჩემი.

— რა მშვენიერი ბავშვია! სრულებით არა ჰგავს დედას!

მელანიამ გაიცინა და მითხრა:

— ოჰ, რა ეშმაკი ბიჭი ხარ, რა ეშმაკიო.

ამ ხუმრობაში შევრიგდით კიდევ.

ცოტა ხანს შემდეგ მელანიამ ავნესა შემომიგზავნა, ოთახის ქირა გამოგზავნეთ, ვადა დიდი ხანია გაგვიდათო.

გოგოს, უთხარ, არა მაქვს, წავალ სადმე ვისესხებ და სალამოზე მოგართმევთ მეთქი. შემდეგ ავდექი და გამოვედი გარეთ ფულის სასესხებლად.

*
* *
*

წარმოიდგინეთ, დილიდან სალამომდე ისე ვიხეტიალე, რომ ერთხელაც არ გამხსენებია ოთახის ქირა დამავიწყდა, რადგანაც სულ სხვა ფიქრებში ვიყავ გართული; არც თუ ისე რიგად ვაქცევდი მაშინ ყურადღებას დიასახლისის განცხადებას და ვფიქრობდი ჩემს აწმყო-წარსულზე.

გიმნაზიაში ყოფნის დროს მთელი ჩემი გონება სოფლისკენ იყო მიპყრობილი, თვალწინ სულ მთები, მინდვრები, ტყეები და ღრეები მედგა, ჩემი სული სულ მწყემსებთან იყო და ჩემისთანა სუსტი მოწაფე მთელს გიმნაზიაში მეორე აღარ მოიპოვებოდა. მეელსავით ტყისაკენ მაყურებელს ვერ წარმომედგინა ჩემი თავი ოდესმე ქალაქის მცხოვრებლად. მაშინ მთელი ოქროს სასახლეები რო მოეცათ ჩემთვის ქალაქში, ისევ მწყემსობას ვამჯობინებდი და სულ იმის ფიქრში ვიყავი, ჩქარა დაგვითხოვონ, გავკრა მთებისკე მეთქი. მაგრამ თანდათან დავშორდი სოფელს. გიმნაზიის გათავების ხანებში რო მივდიოდი მწყემსებთან, მალე მწყინდებოდა ხოლმე მათთან ყოფნა. მწყემსობაში უსაქმურობას დაჩვეული, ველარც ქალაქში ვგრძნობდი კარგა თავს, გული აღარც ქალაქში მიდგებოდა და რა იქნებოდა ჩემი ცხოვრება უცხოეთის სატახტო, უშველებელ ქალაქში? ჩემს ირგვლივ სულ ბინადარი ხალხი იყო: მოსაქმე საქმეში გართული, მდიდარი განცხრომაში, ყველა კმაყოფილი თავის ბედისა და მე, სოფელშიაც და ქალაქშიაც გამორჩეული, დავდიოდი, ვფიქრობდი ბედნიერებაზე, ვფიქრობდი და ფიქრებისაგან გამოლაყებული თავით ვერაფერს ვიძენდი უმაღლეს სასწავლებელში აქ მომაგონდა ჩემი წარსული, პატარაობა, დილიდან სალამომდე რომ ვიდექი ხოლმე ჯოხზე დაყრდნობილი და უყურებდი საძოვარზე გაფენილ ძროხას. ხუმრობა ხომ არ არის, დილიდან სალამომდე კაცი იმის მეტს არაფერს აკეთებდეს, რომ იღგეს და უყურებდეს, საქონელი როგორა სძოვს ბალახს! მაგრამ მაინც კარგი იყო ამის მოგონება. მუდამ რაღაცა ტკბილია ხოლმე ჩაქსოვილი წარსულის მოგონებაში. მომაგონდა ერთი ამბავიც: ერთხელ აპრილის მზიანი დღე იყო, ქარი უბერავდა მხარ-ილლივ

შურდულ გადარტყმული ძროხებს ვედეტი და სალამურს უკრავდი შემცივდა. სალამურის დაკრაც მომწყინდა და მოვძებნე ყულრო. ჩავეფარე ღელეში, მივწექ ფერდობზე, ვთბებოდი მზეზე და თან ფტიქრობდი, თუ როგორ გავხდებოდი გმირი და გავანთავისუფლებდი ციხიდან მზეთ-უნახავ ასულს. ამ ფტიქრებში ვიყავ გართული, რო მეველე წამომადგა თავსა და დამიყვია: აქ რას უწყხარ შე ოჯახ დასაქცევისავ, რომ იმოდენა ძროხა მოსდებია ჯეჯილსა და ახარებს, შენ ღმერთი არა გაქვსო?! გავიქეცი, დაუშინე შურდული და გამოვაბრუნე ძროხები ჯეჯილიდან. მერე დამიძახა მეველემ რომ მივედი, ღიღებიანი ქამარი შემომხსნა, წანახედი აუნახლაურე პატრონს, თუ გინდა დაიბრუნო ქამარიო და წავიდა. ტირილი დავიწყე. მაგრამ მომაგონდა, რომ შურდულის წართმევა დაავიწყდა მეველესა და გამეხარდა ისევ გავმხიარულდი. შურდული წელზე შემოვირტყი და ისევ დავალულუნე სალამური. ეს რომ მოვიგონე, ამოვიოხრე და ვსთქვი: ნეტა იმ დროს! მწუხარება ისე ღრმა არ იყო, რომ ერთი საათით მაინც გამყოლოდა მეთქი! სალამურს უკრავდი და თან იმასა ვფტიქრობდი, თუ როგორ დაუკრავდი მზეთ-უნახავ ასულთან, ციხიდან რომ გავანთავისუფლებდი მერე შევწყვიტე სალამური და იმაზე დავიწყე ფტიქრი, თუ რა ერქვა მაშინ ჩემს ოცნებაში მშვენიერ ასულს, ციხიდან რომ გავანთავისუფლე.

— თქვენ მაშინ ლალი გერქვათ არა?

— დიახ, მე სულ ლალი მქვიან, რაც გავჩნდი.

— მერე, ეგ რა გაქვთ გულზე, ლალი?

— ეს სადღესასწაულო ვარდია. გუშინ გავიკეთე გულზე და ღღესაც გამოძევა. განა არ იცით, რომ გუშინ ღღესასწაული იყო?

— ღმერთო ჩემო, ეს რა ქვეყანაა! აქ არც ღღესასწაული გაიგება, არც საქმე ღღე. აქ სულ ერთნაირად არის. აი ჩვენში, სულ სხვაა! თქვენ რომ იქაური ღღესასწაული ნახოთ, ძალიან გესიამოვნებათ და იტყვიან, რომ ნამდვილი ღღესასწაული ნახეთ.

— აბა ერთი მითხარ, გოგი, როგორია თქვენი ღღესასწაულები?

— დავსხდეთ.

დავსხედით

— აი, მაგალითად განვაგრძე: აიღეთ ჩვენი ღღესასწაული, რომელსაც ალავერდობა ჰქვიან. ალავერდის ტამარი ალაზნის ველზეა. მთელი მთიულეთი, თუშეთშავ-ხევსურეთი და კახეთი იქ მოიყრის ხოლმე თავს ალავერდობას უნდა უყურო მაშინ ახალგაზრდა ლამაზ, ტანად, გმირ ვაჟკაცთ რა თავმომწონდა სხედან ცხენებზე! გაისმის დაირა-ტაში, ფანდურთა ხმა, სიმღერა, ცეკვა, მესტირის ლექსები, ხოლო მინდორზე ვაჟკაცთა ჯირითს უყურებს ხალხი. აი როგორია ჯირითი: შორს დაურკობენ მინდორში მიჯნას, ამ მიჯნამდე ჯერ პატარა თეთშს დასვამენ თოფის მიზნად, მერე გზის მარჯვნივ ჯოხზე გოგრას გააკეთებენ, შემდეგ მარცხნივ ისევ გოგრას ჩამოაცვამენ სარს, მოახტება ცხენს რომელიმე ჰაბუკი, გადაჰკრავს მათარახს, მოსწყდება ადგილს, ჰენების დროს მოიხსნის თოფს, ტყვიას დაამსხვრევენებს თეთშსა, გადაიკიდებს ისევ, ახლა ხმალს იძრობს, ჯერ მარჯვნივ გააპოზს

სარზე ჩამოცმულ გოგრას, მერე მარცხნივ; ჩააგებს ხმაღს, ჩამოაგდებს ფაფახს, შემდეგ ვერცხლის უზალთუნს, სანამ მიჯნამდე მივა, რამდენჯერმე ჩამოხტება გაქენებულ ცხენიდან, ისევ შეხტება, მიჯნასთან მოაბრუნებს ცხენს და გამოქენებული უზალთუნს ხელით აიღებს, ხოლო ფაფახს კბილით. მივა ალაგას. ხალხი ვაშას ძახილით მიეგებება და ისიც ამაყად გადაუსვამს გავაზე ხელს ცხენსა. მერე უნდა ნახოთ, რა ამაყად გაივლის იგი ახალგაზრდა ქალებში! ქალები დაუკრავენ სათამაშოს და იგი ლეკურსაც დაუვლის, თითის ფხილებზე შედგება და გადავლებს თვალს მშვენიერთ. მერე გაიმართება ფარეკაობა... ო, ლალი, რომ იცოდე, რა არის ეს ფარეკაობა! ამ ფარეკაობაში ისეთი მშვენიერად არის გამოხატული ადამიანის ჭკუა, სიმკვირცხე, მოხერხება! ძალიან ჭკვიანები არიან, ლალი, მთიულები!

— მერე, კარგი სანახავია თვითონ მთები?

— ჰმ... მთები? იცი, ლალი, რას ამბობენ მთებზე? თურმე, როცა მთელი ქვეყანა წარმოადგენდა ცივს, სასტიკს, გაუტანელს, უსამართლობის მინდორსა და ზღვას, ციდან ზღვის გულში ჩაისახა მადლი; შემდეგ იშვა იგი, ამოვიდა ზღვის გულიდან მშვენიერი ასულის სახით და რაც კი რამ მოიპოვებოდა თვალისათვისა და გულისათვის ქვეყნად, სულ იმას შემოეხვია გარსა; თავს იხრიდა მის წინაშე მსოფლიო და უკმევდა საკმელს. როდესაც მშვენიერმა ასულმა ქვეყნიერება შემოიარა, შედგა; მასთან მოქუჩდა მთელი განძი და თაყვანისცემა ქვეყანათა; ლოცვითა და ლალადით შეჭყურებდნენ მას, მაგრამ დადგა წუთი მადლის ამალგებისა, ცად დაბრუნებისა.

აფრინდა იგი.

აფრინდო მადლს თან აჰყვა მისი გარემო, მაგრამ ცაში უეცრივ გაუჩინარდა მადლი და მისკენ მსრბოლი მრავალფეროვანი ქვეყანა უცბად შეჩერდა, გაიყინა, მთებად იქცა; მას შემდეგ სულ დაღონებულნი, იმ მშვენიერის ასულის ფიქრებში არიან წასულნი მთები. დაბერდნენ ლოდინით და ათასი თვალიდან ღაპა-ღუპით ჩამოსდით ცრემლი... შემდგომ საქართველო დაერქვა იმ ადგილს.

— ძალიან შორს არის ნეტა აქედან თქვენი ქვეყანა? მე იგი შემიყვარდა, თქვენ რომ გიყურებთ, ყმაწვილო კაცო! მითხრა ღიმილით ვიღაცა ქალმა, რომელიც გვერდით მომიჯდა და გამომათხიზლა ფიქრებიდან.

მივიხედ-მოვიხედე. დაღამებულიყო.

წამოვხტი უკმაყოფილო თვალით დავხედე იმ უცნობ ქალსა და მძიმე-მძიმედ წავედი სახლში.

(შემდეგი იქნება)

ବିନୟନ ବିନୟନ

ს. აბაშელი

ნოე ჩხიკვაძე

მე სიკვდილს ველი... ჩემს გარშემო უამი ბნელდება...
საფლავის კართან ჩრდილთა ღმერთის ვუცდი ბძანებას...

ნ. ჩხიკვაძე

საბედისწერო სიტყვებია, წინასწარმეტყველურის სიმტკიცით ნაქედი! მარად მშფოთავი, დაუცხრომელი, სიცოცხლისა და ბრძოლის წყურვილით გაშმაგებული პოეტი უცებ მიაღვა გარდაუვალ საზღვარს, სადაც თავდება ყველაფერი, სადაც სიცოცხლეს ეკარგება ყოველგვარი აზრი და მიზანი! წინათგონობის გაუგებარ აღლოთი, იღუმალის შემეცნებით იგონო პოეტმა „ჩრდილთა ღმერთ“

თის“ მოახლოება და მისი საშინელ ბრძანების მოლოდინში წინად მქუხარე სიმებში ჩამოწვა ნისლი უჩვევის სველისა. ნ. ჩხიკვაძის უკანასკნელ ლექსებში უცნაურის დაუინებით ისმის შეუწყვეტი შრიალი ახლოს მომდგარ სიკვდილის ფრთათა რხევისა. ბრძოლის ცეცხლით დაფერილი სიმები უცებ შემოსა საღამოს ჩრდილმა, და თუ პოეტური შემოქმედება შეუცნობის გამომჟღავნებაა—ნ. ჩხიკვაძე უსათუოდ უნდა მომკვდარიყო. უნდა მომკვდარიყო. იმიტომ, რომ მას სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანა „ჩრდილთა ღმერთმა“, და უნუგეშო დიაგნოზი მიხეილის საავადმყოფოში მხოლოდ განმეორება იყო ამ განაჩენის.

ნ. ჩხიკვაძეს არ დასცალდა თვისი შემოქმედების პოტენციური ძალის ფართოდ გაშლა, მაგრამ ისიც, რაც მან მოასწრო, უთუოდ მატარებელია პროტესტანტური ენერჯის დაუშრეტელი პათოსის და ქეშმარიტი ტემპერამენტით არის გამთბარი. მისი სიტყვა მკაცრია და შეუპოვარი, ვით ხელით გასროლილი რიყის ქვა, მაგრამ ეს სიმკაცრე ასე ბუნებრივია ამ „მოუხეშავ“ პოეტისათვის. სამოქალაქო ჰანგზე მომდერალ მკოსანთა შორის ნ. ჩხიკვაძეს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. იგი არ არის მხოლოდ სოციალურ უკუღმართობის წინააღმდეგ მებრძოლი, მისი ბრძოლის ასპარეზი უფრო ფართოა. სოციალური უსამართლობა ერთი სახეა იმ საერთო მარადიული ბოროტებისა, რომლის ირგვლივ ტრიალებს მთელი ქვეყანა. მას არა სჯერა, რომ სოციალურ უსამართლობის მოსპობასთან ერთად გაქრება საერთო სათავე ბოროტებისა. შეიძლება დამყარდეს კაცთა შორის მშვიდობა და თანასწორობა, მაგრამ ადამიანის მოუსვენარ სულის სარკეში მუდამ იქნება ასახული მიუწვდომელ მისწრაფებათა ნანგრევები. სოცხლობს მსოფლიო მთლიანი, როგორც განუყოფელი ერთეული, და ბუნებისათას გვარ ძალთა საერთო რეზერვუარში სიცოცხლე მარადიულია და დაუსრულებელი. მაგრამ მას შეიძლება, რაც ამ შეუგნებელ პროცესში პიროვნებამ თავისი ადგილის შემოფარგვლა დაიწყო, მას შეიძლება რაც პიროვნებამ თავი დააღწია მის გარეშე არსებულ ყველა ძალთა საერთო კანონს—პასივობას,—და აქტივობა გამოიჩინი,—პიროვნებასა და მსოფლიოს შორის დაიბადა კონფლიქტი, რომელიც აღწევს მით უფრო ტრადიკულ სიმწვავეს, რაც უფრო მეტის ენერჯით არის აღჭურვილი მებრძოლი პიროვნება. ეს ბრძოლა აუცილებლად თავდება პიროვნების სრული დამარცხებით. პიროვნება საბოლოოდ ქრება, მსოფლიო კი დაუსრულებლად ვითარდება. აქ არის დაუძლეველი წინააღმდეგობა, რომლისაც ვერავითარი ფილოსოფიური, რელიგიური და სოციალური ხრიკებით ვერ აიცილებს ვერც ერთი მოაზროვნე ადამიანი. სულით ძლიერი ტრადიკულის განწირულებით ებრ-

ძვის ამ წინააღმდეგობას, სუსტი მორჩილდება ბედისწერას, ხოლო არის ბევრი გულუბრყვილო, რომელიც ახერხებს თავის მოტყუილებას კაცობრიობის მიართით. ბოლო ყველას ერთგვარი აქვს: პიროვნება სამუდამოდ, განუმეორებლად ქრება და ვინც არა ზერელედ, მაშლაყნწურის გამბედაობით, არამედ ღრმად, ბოლომდის განცდით, ექსტაზური თავდაფიწყებით ჩაუკვირდება ამ მოვლენას, შეუძლებელია მან არ განიცადოს ის საშინელი ჟრუანტელი, რომელიც ნაღველით აესებს სულს.

ნ. ჩხიკვაძის შეპოქმედებაში არის ერთი მთავარი სიმი, რომელიც უქველად ამ ჟრუანტელით არის ათროლოებული. ამას მე არ ვასაბუთებ ციტატებით, ეს მე არა მსურს, — იქნება შეუძლებელიც იყოს. მე ვიღებ მხედველობაში არა ცალკე ტაეებს და სტრიქონებს, არამედ მთლად მისი პოეტური შემოქმედების და პირადი ცხოვრების საერთო შუქს, საერთო მუსიკას, რომელიც ჩემზე ასეთ შთაბეჭდილებას სტოვებს. ამას მით უფრო მეტის სითამაშით ვამბობ, რომ ამ სტრიქონებს არა აქვს არავითარი პრეტენზიები კრიტიკული წერილისა.

ნ. ჩხიკვაძის ბუნტარული სული საესე იყო დაუსრულებელი ბრძოლის ენერგიით. იგი ყველას ებრძოდა, არა მარტო მტერს, ხშირად მოყვარესაც, და მისმა ახლობელმა მეგობრებმა იციან, რომ მას არ ეძნელებოდა საუკეთესო ამხანაგების წინაშე ჩხირის გატეხა. უაღრეს პატივისცემის გრძნობას იგი უცებ შესცვლიდა უმწვერვალეს მტრობად და პირიქით. ის აღსაესე იყო შურისძიების გრძნობით, მაგრამ მან არ იცოდა ვის წინააღმდეგ მიემართა შამიანი ისარი. მთელ თავის სიცოცხლეში მას გარშემო მტრები ელანდებოდა, მუდამ მტრების ძებნაში იყო, მაგრამ არასდროს გარკვევით არ ქონდა წარმოდგენილი ვინ და რისთვის მტრობდა მას. გუშინდელი მტერი დღეს უსათუოდ მოყვარედ იქნებოდა მიჩნეული და დღევანდელ მეგობარს არ უნდა ქონოდა იმედი ხვალინდელი დღისა. ის ებრძოდა ვილაკას, ებრძოდა თავგამოდებით, გაშმაგებით და ეს „ვილაკა“ იყო უნივერსალური მტერი. ეს ადასტურებს ჩემს აზრს, რომ ნ. ჩხიკვაძის ბუნტი არის აჯანყება არა მარტო თანამედროვე გარდამავალი სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ, არამედ ის მიმართულია მსოფლიო ბორბოტების წინააღმდეგ. და, მართლაც, ძველი რეჟიმის ბატონობის ხანაში ნ. ჩხიკვაძე მებრძოლ პოეტთა რიგში ერთი საუკეთესო მეომართაგანი იყო. დაინგრა ძველი რეჟიმი. გამარჯვებული მღომრები ზვიმით მიეგება სოციალურ სამართლიანობის განთიადს. ნ. ჩხიკვაძემ კი ამ განთიადის შედეგ მოულოდნელის გაბრაზებით ამეტყველა თვისი ქნარი. და ბოლოს უჩვეულოდ დათაღხა იგი. რატომ აკენესდა მისი ჩანგი საერ-

თო დღესასწაულის დროს ასე გულსაკლავად? პირადი ცხოვრების სიდუხჭირით? მაგრამ პირადი ცხოვრების მოუწყობლობა ხომ მისი განუყრელი თანამგზავრი იყო! საერთო მდგომარეობის სიმწვავეთ? მაგრამ ამას ხომ მოზეიმენიც გრძობდნენ! ყოველს შემთხვევაში ბორკილები დამსხვრეული იყო და ის გასაქირი, რომელსაც ხალხი განიცდიდა, მხოლოდ გამწვავება იყო ბრძოლის პროცესისა და ამას არ შეეძლო გამოეწვია უიმედობა „ბრძოლის ცეცხლად ქცეულ“ მგოსანში. პოეტის ასეთი პსიხოლოგიური გადატეხის ახსნა შეიძლება მხოლოდ ერთის გზით: ნ. ჩხიკვაძის ისარი მიმართული იყო მსოფლიო ბოროტებისაკენ და სადაც სხვებმა მიზანი მიღწეულად ჩასთვალეს, იქ მან დაინახა ახალი ასპარეზი დაუსრულებელის ბრძოლისა და მეტის სიმძაფრით იწყო ყივილი. რაც უფრო წინ, მით უფრო მეტი კონფლიქტი მსოფლიოსთან!

რა თქმა უნდა პოეტის ასეთი განწყობილება თანამედროვე სოციალურ პრობლემასთან არა თუ არ ამცირებს მის მნიშვნელობას საზოგადოების მოწინავე კლასის ბრძოლისათვის, პირიქით დაუსრულებელი ბრძოლის პათოსით ანთებულ ქნარს მეტი ღირებულება აქვს საზოგადოებრივ გარდაქმნის პროცესში, ვინაიდან უფრო მეტის სიძლიერით აღვივებს შეურიგებელ ბრძოლის ცეცხლს.

ნ. ჩხიკვაძის პირადი ცხოვრების გზა ქეშმარიტად ეკლით იყო მოფენილი. მის ცხოვრებაში არ ყოფილა „ოქროს ხანა“, მას არ ქონია დრო ცხოვრების დამშვიდებით განქვრეტისა, იგი მუდამ იბრძოდა არსებობისათვის და ამ ბრძოლას ყოველთვის ქონდა ხელჩართული ომის ხასიათი. იგი მუდამ კრიტიკულ მომენტს განიცდიდა, ყოველთვის ბეწვზე ეკიდა მისი ოჯახის კეთილდღეობის ბედი. —აი, მაცალე, ეს კრიტიკული მომენტი რამენაირად თუ გადავიტანე,—იტყოდა ხშირად იგი,—მერე არაფერი მიშავს, ცხოვრებას გაუმკლავდები. გაივლიდა ეს დრო, მაგრამ მას დაუყოვნებლივ მოყვებოდა ახალი კრიტიკული მომენტი და ასე დაუსრულებლად. დაუდგრომელი, მოუსვენარი, შეურიგებელი, იგი ვერ ეგუებოდა კერძო სამსახურს და არასდროს არც ყოფილა ერთ თუ ორ თვეზე მეტს რაიმე სამსახურში, უთუოდ უნდა წაჩხუბებოდა ვისმე და ბრაზმორეული სტოვებდა ადგილს. ძნელი წარმოსადგენიც იყო ნ. ჩხიკვაძე სადმე მოხელედ, რომელსაც აქვს განსაზღვრული ჯამაგირი და სამუშაო დრო, აქვს, მაშასადამე წინდაწინ შემუშავებული გეგმა, ბიუჯეტი და სხვა. ამ მხრივ იგი იყო ტიპური ბოგემა, რომლისთვისაც ხვალინდელი დღე უთუოდ გამოცანა უნდა ყოფილიყო. იგი ორგანიულად ვერ ეგუებოდა ვერაფერთარ ყალიბს, გეგმას, ყოველ დღე თხზავდა ახალ ცხოვრებას და ყოველ მეორე დღეს ანგრევდა წინად განზრახულს. მას

იტაცებდა მოულოდნელი, ანაზღეული რამ და უყვარდა განსაცდელი და ბედთან შებრძოლება, უყვარდა ქალაქის თამაში, რომელიც, ჩემის აზრით, იყო გამოწვეული არა მარტო ფულის მოგების სურვილით, არამედ იმ ინტერესით, რომ მეღსაჯ აცხოველებს შემთხვევითი; მოულოდნელი მოვლენის სიახლოვე და მისი ბუნდოვანობა.

მე ნ. ჩხიკვაძეს შევხვდი 1905 წელს სარეგოლიუციო მუშაობის ასპარეზზე. ამ დროდან იწყება ჩვენი ოჯახური დამოკვრებაც. 1908 წლის დამლევს მან მიატოვა სოფელი და ცოლშვილით ფოთს გადასახლდა. მე ახლად დაბრუნებულნი ვიყავი ჩრდილოეთიდან, როცა ვესტუმრე. დამხვდა სადგურზე.

— იცი, საშა, მე საკუთარი სახლი ავაშენე აქ! — მითხრა თავმომწონე ღიმილით, მისალმების შემდეგ.

— აგაშენა ღმერთმა, კარგი საქმე გიქნია, — ვუბასუხე სიცილით. გამიკვირდა კი და ცოტა ექვიც შემეპარა, ხომ არ მატყუილებს მეთქი. წავედი. გზაზე სულ თავის ახალ გეგმებზე მებაახებოდა.

— ფოთი ჩემი სახლისკენ წამოვა, — გატაცებით ასაბუთებდა თავის აზრს. სხვა მხრით არა აქვს ქალაქს გასაქანი, ზღვაში ხომ არ გადავარდება, უსათუოდ ჩემსკენ უნდა გაიზარდოს. ფოთს დიდი მომავალი აქვს... ჩემი სახლის ირგვლივ ნახევ მალე ერთი ციდა ადგილი აღარ იშოვებოდეს. მე, თუ გინდა, შენც ავიღებ ერთ ნაქერ მიწას, გქონდეს, მერე სახლსაც დაგადგმევენებ.

მივიდიოდით ჩქარის ნაბიჯით. ღრუბლიანი ღღე იყო. სკრიდა. ნოე აღგზნებით მიხატავდა ზღაპრულ მომავალს ფოთისას. რაღაც ათი წლის განმავლობაში ქალაქი საშინლად გაიზრდება, ირგვლივ ქაობები ამოშრება, გზებს გაიყვანენ, საუცხოოდ გამშენიერდება განსაკუთრებით განაპირა კუთხეები და სხვა.

მე ყურს ვუგდებდი ნოეს დაუცხრომელ ბაასს და დიდი ხანია ველოდი, საცა შეუხვევს და სახლში შევალთ-მეთქი, მაგრამ არ ქონდა დასასრული არც ნოეს ზღაპრს, არც ჩვენს გზას.

— სადაა, ნოე, შენი სახლი, რომელ ქუჩაზეა, — გაუბედავთ შევეკითხე ბოლოს.

— აი ახლავე მივალთ, — მომიგო სწრაფად, — ჯერ ქალქის ქუჩებზე ვართ, აი იმ სიმაღლიდან „სობორო“ მოსჩანს. ჩემი ქუჩა ახალია, მგონი სახელიც უწოდეს, ქალაქის გამგეობაში ჩაწერილია.

გავიარეთ ქალაქის განაპირა ქუჩებიც. სრულიად მოვცილდით შენობებს და ერთ დიდ მინდორზე გავედით. შეუხვევით ვიწრო ტალახიან შუკაში და გავედით

მიყრუებულ ადგილს. შორიდან დაეინახე „ბუდკა“-სავით ამართული პატარა ახლად ანაგები სახლი. გამაჟრჟოლა.

— რა გააჩერებს ერთ ოჯახს ამ უღაბნოში, — ნაღვლიანად გავიფიქრე, მაგრამ ამ დროს შევნიშნე, რომ ნოე ელის ჩემს აზრს ცოტა დარცხვენით, და მხიარულად წამოვიძახე:

— ეს არის, ნოე, შენი სახლი, ნამდვილად! კარგ ადგილზეა, ძმაო, რა გინდა მეტი.

შევედით სახლში. ერთი პატარა ოთახი მაღალ ბარჯგებზე. გარშემო ქარი ზუზუნებს, შორით მოსჩანს მაიაკის წითელი შუქი... ამ სახლში დიდხანს არ უცხოვრია. აქ მოუკვდა ნოეს პირმო ვაჟი. მიატოვა ფოთი. სახლი ქარმა წააქცია.

ომის დაწყების შემდეგ ნოემ თავის სოფელში დაიდგა მშვენიერი სახლი, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ გაყიდა და თბილისში იყიდა პატარა სახლი. გადმო-სახლდა კოლშვილით. რამდენიმე თვის შემდეგ ეს სახლიც გაყიდა და კოლშვილი სამტრედიის დააბინავა. ამ წლის დამდეგს ხელმოკრედ იყიდა თბილისში პატარა სახლი, მაგრამ ვერ ეღირსა მის დაცლას დემურთაგან, რომ კოლშვილი ჩამოეყვანა სამტრედიიდან.

თებერვალში ჩამოვიდა თბილისს მტკიცე გადაწყვეტილებით — რათაც დასჯდომოდა დაეცალა სახლი, მაგრამ ვერ მოახერხა. მაშინ გაცივდა და პირველად გახდა ავად ფილტვების ანთებით. რადგანაც თბილი ბინა ავათმყოფს ვერ ვუშოვნეთ, ექიმების რჩევით აღექსანდრეს სახელობის საავათმყოფოში მოვათავსეთ. მეორე დღეს საავათმყოფოდან დამირეკეს: თქვენი ავათმყოფი ექიმს არ უჯერის და წასვლას აპირებსო. გავიქეცი საავათმყოფოში, მაგრამ სანამ მივიდოდი, იგი წამოსულიყო.

— არაფერი არ გავგივიდა, არც თხოვნა, არც მუქარა, ძალით მოგვატანია ტანისამოსი და წავიდაო, — მითხრეს საავათმყოფოში.

იმ საღამოს ნათესავთან გაეთია ღამე. მეორე დღით ჩემთან მოვიდა. ჩაიდალია და სიცხე გაიზომა. 39 ჰქონდა. მაშინვე დავაწვინეთ, მაგრამ ჩემს ბინაში ცოცხალი და სხვა ოთახს დაუწყეთ ძებნა.

— საშა, ოღონდ გადამარჩინე ამ ხიფათს და შემდეგისათვის ქკუას ვისწავლი, — მითხრა შეშინებული ხმით.

მოენახეთ თბილი ბინა. ამხ. სილ. რემონიძეს დაუურეკე და მისი ბინა შემოგვთავაზა.

მაშინვე ჩავსვი ეტლში საბანში გახვეული და წავიყვანე.
იქ ბუხარში ცეცხლი დაანთეს და ნოეც მაშინვე კარგ გუნებაზე მოვიდა.

მეორე დღეს რომ მივედი, ნოეს უკვე სიცხე არა ქონდა და სილიბისტროს
გაცხარებით ეკამათებოდა რაღაც წისქვილის შესახებ.

— რა წისქვილია, კაცო, ხომ არ გაგიჟდი? — გავიკვირვე მე.

— გავიჟდი კი არა, საშა, ეს ისეთი საქმე აღმოვაჩინე, რომ ჩემს ღუბკირ
ცხოვრებას ბოლო მოეღო, — მტკიცე რწმენით მიპასუხა ნოემ. — ამ საქმეს ჯერ-
ჯერობით მე და სილიბისტრო ვაწარმოებთ, მაგრამ არც შენ დარჩები გარეშე მა-
ყურებლად ბოლოს. და ნოემ დალაგებით მიაშბო, თუ როგორ მიაგნო ვიღაც
ინჟენერს, რომელმაც გამოიგონა მოტორიანი წისქვილი, როგორ გადასწყვიტა
აბაშაში წისქვილის დადგმა და მთელი გეგმა გადამიშალა. დღეში ორმოცი ათა-
სი ფუთი სიმინდი უნდა დაფქვას. მეთადი წისქვილს დარჩება. ეს აუარებელ თან-
ხას გააკეთებს. შემოსავლის ნახევარს მოახმარს ადგილობრივ საქველმოქმედო და
კულტურულ მიზნებს. მეორე ნახევრით სამუდამოდ უზრუნველ ჰყოფს კოლ-
შვილს და ახლობელ მეგობრებს. დაიწყებს წიგნების გამოცემას. დაარსებს სტი-
პენდიებს და სხვა და სხვა.

სილიბისტრო საერთოდ ეთანხმებოდა, მაგრამ ორმოცი ათასი ფუთი კოტა
გადამეტებულად მიაჩნდა და ნოეც ამაზე ცხარობდა.

— ეს ყველაფერი კარგია, მაგრამ ჯერ კარგად გახდი და ამაზე ფიქრს მე-
რე მოასწრებ, — დავარიგე წამოსვლისას.

მესამე დღეს ნოე ჩემთან შემოვიდა. მეწყინა. შემატყო, რომ მეწყინა. წო-
ლა არ მარგებს. კოლშვილი დაყრილი მყავს სამტრედიაში; უნდა მივხედო.

კოტა ხნის შემდეგ სადგურისაკენ წავიდა. არ დაიჯერა ჩვენი რჩევა რა-
მდენიმე დღე მოეცადა.

გზაში ავადმყოფობა შებრუნებოდა და სამტრედიაში ხელმეორედ გადაიტანა
ფილტვების ანთება.

მაისის 22-ს, შაბათს, ერთი ნაცნობის ხელით ნოემ გამომიგზავნა თავისი
პატარა „საკვოიაჟი“ შესანახად და შემდეგი წერილი:

„საშა! მე ჩამოვედი სამშაბათ ღამეს. ოთხშაბათს ბენიასთან ვიყავი და ვთხო-
ვე სახლი დაეცლევინებინა. ბენიამ მყისვე მოახდინა განკარგულება ამის შესა-“

ხებ და უბრძანა მოხელეს საქმე ახლავე მოეგვარებია. მოსამსახურემ ვადა პარასკევს დამიღო. მე კი დღესვე გავხდი ანთებით ავად და სიკვდილს ვებრძვი. მე სახლს, თუ ვერ დავცლიდი, უნდა გამეყიდა, მაგრამ რაკი დავცალე აწი... ბენიამ სამსახურიც მომცა... თუ ყველა ოხრათ არ დამრჩა... ერთი კაპეკი ფული არა მაქვს, უწამლოდ ვკვდები.

შენი ნოე ჩხიკვაძე

P. S. მე ვწევარ კიზლიარის ქ. № 3.

წერილის მომტანმა მითხრა, რომ ბარათის დაწერის შემდეგ ის ექიმთან იყოვო და ექიმის რჩევით თავის ფეხით მიხეილის სავადმყოფოში წავიდა და იქ წევსო.

იმ საღამოსვე მწერალთა საბჭოს სხდომამ გადასდო ცრტაოდენი თანხა ავადმყოფ პოეტისათვის. მეორე დღით წავედი სავადმყოფოში. წამომყენენ ვ. რუხაძე და ობოლი მუშა.

შევედით თუ არა სავადმყოფოში შემოგვეგება, ექიმო ვირსალაძე და ალ. ნიკიტინი. ნიკიტინს ხელში კონვერტი ეჭირა:

ექიმმა მიგვიწვია კაბინეტში.

— აი ეს არის, წერილის გამოგზავნა გვინდოდა თქვენთვის, — მითხრა მან. კარგია, რომ შემოხვედით.

და მიამბო, თუ რა მდგომარეობაში იყო ავადმყოფი. ფილტვების ანთებით არის ავად, მდგომარეობა გართულებულია ნერვების აშლით.

დღიდანვე სიცხე მომატებოდა. ეთხოვა: აბაშელს შეატყობინეთო. ამ დროს შემოსულა ექიმი შ. მიქელაძე. შეხვეწებია: წამიყვანე და მე თითონ მოველაპარაკები ტელეფონითო.

შ. მიქელაძეს ჩაუსვამს ავადმყოფი პოეტი თვლებიან სვარძელში და ჩამოუყვანია ტელეფონთან, მაგრამ ტელეფონი გაფუჭებული ყოფილა. სიცხით გაბრუებულ გონებას მეტი აღარ უნდოდა.

— გამიშვით, — შეჰყვირა თურმე ავადმყოფმა და წამოვარდა გასაქცევად. — თქვენ განზრახ დაჰკეტეთ ტელეფონი და გინდათ მომწამლოთ ისე, რომ არავინ გაიგოს ჩემი სიკვდილი.

ხუთმეტ კაცს ძლივს დაუმაგრებიათ დე პალატაში შეუყვანიათ.

— იძულებულნი შევიქენით დამაშვიდებელი ხალათი ჩაგვეცვა. ახლა მორფი შევუშხაპუნეთ დასაძინებლად და წევს საწოლზე მიკრული, — გაათავა ექიმმა.

— არ შეიძლება ახლა მისი ნახვა? — შევეკითხე ექიმს.

— კი, ახლავთ, თუ არ სძინავს.

წავედით პალატაში. ჯერ ექიმი შევიდა. არ სძინებოდა,

ყველა ერთად ნუ შეხვალთ, ჯერ მარტო თქვენ შედითო, მითხრა.

შევედი. ნოე იწვა გულზე ხელებდაკრეფილი. თვალები გაჭფართოებოდა და გაბრაზებული გამოიყურებოდა.

— საშა, რაშია საქმე, რა უნდათ, კაცო, ჩემგან,—მომმართა დამინახა თუ არა.—რა დაფუშავე ისეთი, რომ სიკვდილით დასჯა გადამიწყვიტეს? მართალია ცოტა ავლელი, მაგრამ განა ამისათვის უნდა მომწამლონ?

— რას ამბობ, ნოე, დამშვიდდი, ვინა გწამლავს, ვინ გკლავს, არა გრცხვენია?—ვცადე დამშვიდება და ახლოს მივეუჯექი, შუბლზე ხელი გადაუსვი. დიდრი სიტყვებზე ჰქონდა.

— ხომ იცნობ შენ ექიმს? ვირსალაძე არ არის? და რაფერ მოგივიდა აზრად, რომ ამან უნდა მოგწამლოს? პირიქით, გივლის კარგად, რომ რაც შეიძლება მალე მორჩე.

— საწამლავი შემიწხაუნეს, საშა, მორფი. ჯერ დამაკრეს საწოლზე, ხელფეხი შემიბორკეს, მერე მომწამლეს.

— ეგ საწამლავი კი არ იყო,—მიუბრუნდა ავადმყოფს ექიმი, დასაძინებელი წამალია. თქვენს მდგომარეობაში დამშვიდებაა საჭირო, თქვენ კი ზუთმეტი კაცი გაანიავეთ, ძლივს დაგაკავეს.

— სად მიდიოდი, ნოე, რატომ გააჯავრე ექიმი?

— შენთვის მინდოდა დამერეკა და გული მომაყვანიეს,—ცოტა მოღვა ავადმყოფი.

— მე გუშინ მივიღე შენი წერილი. და აი, ვარლამი და ჯალომონიც აქ არიან მოსულნი შენს სანახავად.

შემოვიდნენ და მიესალმნენ. ნოემ ასწია ხელი ჩამოსართმევად, მაგრამ მიკრული ქონდა.

— საშა,—სრულიად დამშვიდებული კილოთი მომმართა,—სთხოვე ექიმს შემიხსნან ხელები, ახლა მე დამშვიდებული ვარ და ვგრძნობ ჩემს დანაშაულს. ბოდიშს ვიხდი.

ექიმმა უარი განაცხადა. არა უშავს, იწვეს ასე, მისთვისაც უკეთესია, დაიძინებს და მერე შევეუხსნითო.

— ბ-ნო ექიმო,—მიმართა ნოემ ექიმს,—მე უკვე გამოვერკვიე, გონს მოვედი. ენახე ჩემი მეგობრები, ახლა კმაყოფილი ვარ, ბედნიერად ვგრძნობ თავს. შემისხენით ხელები, არ არის საჭირო, გარწმუნებთ, რომ ყოველს თქვენს დარბეგებას უსიტყვოდ დავემორჩილები.

მე ვგრძნობდი, რომ მართლაც საჭირო აღარ იყო ხალათი, მაგრამ ექიმმა მანაღუნა—არ შეიძლებაო.

— კარგი, ნოე, — დავუწყე ისევ დამშვიდება. — ცოტა ხნის შემდეგ მე თითონ შეგიხსნი, ახლა ეცადე დაწყნარდე და დაიძინო.

ექიმი გავიდა.

მე მაშინვე შევეუხსენი ფეხებზე. ხელები არ დამანება მოწყალების დამ, ექიმის ბრძანება არისო. წყალი მოითხოვა. დამშვიდდა. ბევრს ლაპარაკობდა. იცინოდა: მორტი საწამლაღი მეგონაო. მოწყალების დასთან ბოდიში მოიხადა. დიდხანს ვილაპარაკეთ. მორიგმა ექიმმა გამიწვია განზე და მთხოვა წავსულიყავით, რომ ავადმყოფს დასძინებოდა.

გამოვემშვიდობეთ. დავპირდით სალამოს განახეთო. შენი ბავშვი მომიყვანო, — დამაბარა.

ნასადილევს ავადმყოფისკენ გავეშურე. ცოლი და ბავშვი წამოვიყვანე. რომ მივედით ეძინა. კარგ ხანს ვუცადეთ დერეფანში. მორიგ ექიმს გამოვეკითხე, როგორ მიმდინარეობდა ავადმყოფობა. მდგომარეობა სერიოზულია, მაგრამ შეიძლება გადაიტანოსო.

ამასობაში გამოღვიძებოდა. შევედით.

— რა ტკბილად მეძინა, — მითხრა მხიარულად და ბავშვს დაუძახა. გაეხარდა ბავშვის ნახვა.

— საშა, ჩემი ბავშვები უნდა ჩამოიყვანო, — ფული გაუგზავნე რამდენიმე ათასი მანეთი და ჩამოვლენ. მანამდის აქ სახლი დააცლევინე.

ნოე სრულიად გამოცვლილი დამხვდა, დილინდელ აჯანყებისაგან არაფერი დარჩენილიყო. ხელები უკვე შეეხსნათ.

სიცხე გაუზომეს. შშ ჰქონდა.

კარგ გუნებაზე დადგა. ხუმრობდა. თითონ მოჰყვა დილის თავგადასავალს და დასცინოდა თავის სიშმავეს.

წამოსვლისას მთხოვა მეორე დილით ბენია ჩხიკვიშვილი მენახა და სახლის დაცლის ამბავი გამეგო. თან ფული უნდა მეშოვნა სოფლიდან ცოლშვილის ჩამოსაყვანად.

საავადმყოფოდან წამოვედი სრულიად დარწმუნებული, რომ ნოეს არავითარი საფრთხე არ მოელოდა.

დილით ვნახე ბენია. ფულიც ვიშოვნე.

სახლში რომ მოვედი, ცუდათ შევიქენი. სიცხე მომკა. დავწექი და საავადმყოფოში ცოლი გავგზავნე.

დავაბარე ნოესთვის ეთქვა, რომ ფული უკვე გავგზავნილია.

ცოლი დიდხანს არ დაბრუნდა. ბოლოს მოვიდა. თან ახლდა ჩემი და ნოეს რამდენიმე ნათესავი.

— როგორ არის ავადმყოფი, რად დაგაგვიანდა?— შევეკითხე ცოლს ცუდის წინათგრძობით გამსქვალულმა.

— ძალიან ავად არის,— მიპასუხა.

— ნახე?

— არა!.. არ მაჩვენეს.

საბრალო, ნოე! დილით გარდაცვლილიყო. შუალამემდის კარგად სძინებოდა. შემდეგ უცებ წამოვარდნილიყო და დარეოდა მოსამსახურეთ. ისევ ჩაეცვათ ხალათი და მიეკრათ საწოლზე. დილაშდის ებრძოლნა გიჟურის სასოწარკვეთილებით და დილის 10 საათზე სული დაელია.

სამი თვის განმავლობაში მესამეჯერ გახდა ფილტვების ანთებით ავად. ვეღარ გადიტანა ბოლოს.

მუდამ სახლსა და ბინის ძებნას გადაყოლილმა უკანასკნელად საავადმყოფო-ფოში ჰპოვა თავშესაფარი და იქ მოწყვეტილმა ცოლშვილს და მეგობრებს, გიჟის ხალათით შეკრულმა განიცადა საშინელი სიმართოვე საბედისწერო ბრძოლაში. ვინ იცის, მომაკვდავ პოეტის ანთებულ გონების ეკრანზე რამდენი საშინელი სურათი აღბეჭდა წყვილიადის ღმერთმა ამ ტრადიკულ შებრძოლების დროს.

მეორე დღეს მიცვალეზულის ხელნაწერებში სხვათაშორის ამოვიკითხეთ დაუმთავრებელი ლექსის შემდეგი სტრიქონები:

„ლოცვით ვერ დავძლევ მწუხარების შავსა ზმანებას,
კრემლთა ჩანჩქერით კმუნვა ჩემი არ განელდება.

მე სიკვდილს ველი... ჩემს გარშემო ჟამი ბნელდება...

საფლავის კართან ჩრდილთა ღმერთის წყუცდიტბრძანებას..“

არჩილ რუხაძე

ერთხელ ვიყავ მგოსანი

(ნაუ ჩხიკვაძის ხსოვნას)

მოკვდა პოეტი...

მოკვდა მარტო, ობლათ, ყველასგან დავიწყებული...

ის ობლათ მოვიდა ამ ქვეყნათ, უმეგობრო, ამხანავს მოკლებული...

ობლათ ჩავიდა საფლავში, გულ გაყინული, მწარე ფიქრებით გარემოცული...

„ერთხელ ვიყავ მგოსანი,“ — სწერს პოეტი...

„დღეს კი... მარტო ვგდევარ როგორც ხე წაქცეული“...

განთიადის უამს შემოდგა მან ფეხი ჩვენს ცხოვრებაში...

განთიადის უამს ააუღერა მან თავისი ჩანგი...

„ზოგს შიმშილი ღუპავს,

ზოგი სისხლით მთვრალია,“ —

შფოთავდა მწერალი...

ის ვერ ითმენდა, ის ირეოდა, როცა ესმოდა გულის მომწამვლელი ხმა:

— „ერთის მხრივ ქეიფის, მეორე მხრივ გლოვა ზარისა“...

მას გულს უკლავდა ამ ქვეყნიური უკულმართობა.

და მისი ჩანგი ხან მწარეთ, უიმედოთ მოთქვამდა, ხან კი იმედს გამოსთქვამდა,

ვმღერი მარტო... კენესის ჩანგი,

დნება ცრემლი ამ არეში,

და ეს ცრემლი, სევდის ჰანგი

თან ჩამყვება სამარეში“...

მოკვდა პოეტი...

საშინელ პირობებში, მწარე გაქვივრებაში...

„მე ამ სოფლათ არა მაქვს არც პური, არც უფლება.

ეს უგულო ქვეყანა ჩემთვის ციხის მსგავსია!“!

მოსთქვამდა პოეტი უკანასკნელ ლექსებში...

და მშიერი, მწყურვალი ჩაესვენა ცივ საფლავში...

მოკვდა მშიერი, საშინელ გაქირვებაში ის, ვინც, ერთხელ იყო მგოსანი, ბრძოლის ცეცხლათ ქცეული, ვინც რღვევის ქექა-ქუხილით ძრავდა არე-მარესა შეურყეველ იმედით, სვამდა ნაღველს მწარესა.“

ის დაიბადა განთიადის ჟამს...

მას შემოაღამდა გზაში...

მის თავზე მოიღუშა ცა, შეიგრავნა შავი ღრუბლებით. მაგრამ ის მაინც არ კარგავდა იმედს...

ის მედგარი ხმით გადასძახოდა შავ ბნელით მოცულ ქვეყანას...

გაუმარჯოს მაშ შრომის შეილს,

გაუმარჯოს ჩაგრულთ კერას!

გაუმარჯოს ვინც ყურს უგდებს

ჩვენს კილოს და ჩვენს სიმღერას!“

ის მოესწრო სრულ გათენებას...

ჩაგრულთ კერამ გაიხარა.

შრომის შეილმა გაიმარჯვა...

მაგრამ შრომის მგოსანი კი ძველებურ გაქირვებას განიცდიდა, მას შიოლა, სწყუროდა, მისი სული არ იყო მოსვენებული:

და ამ საერთო მზიარულების დროს არავის ახსოვდა ის, არვის ეცალა მისთვის.

„დამავიწყდა ოცნება, დამავიწყდა გალობა,

ჯოჯოხეთად გადმექცა ეს სოფელი წყეული.

არც არავის ვახსოვარ, არც არსად ვარ წვეული,

ცამ მიწა დამიკარგა, მიწამ ზეცის წყალობა.“

მის გულს შავი ფიქრები ეხვეოდენ.

პირადათ გაქირვებაში მყოფს თვალწინ ედგა ჩვენი მწარე სინამდვილე, და ეს უკლავდა გულს, სევდის ნაოქს ახალ-ახალი ნაოქები ემატებოდა.

„სად წავიდე? ქვეყანა ანგარებით საფსეა.

ჩარჩების ბორკილებში კვენისის თავისუფლება...“

მოსთქვამდა პოეტი...

და ამ მწარე მოთქმით, ამ საშინელი სიტყვებით მან დაგეტოვა ჩვენ...

თქვენ გინახავთ ის?

არეული, გიჟური თვალებიანი, მუდამ მღელვარე, აბობოქრებული...

მისი სახე, გამომეტყველება იყო პროტესტი გამეფებულ უკულმართობის წინააღმდეგ...

და ამ პროტესტით მოგვეშორდა ის...

და ვინ იცის რამდენი მწარე ფიქრი, რამდენი კაეშანი მას ჩაყვა საფლავში... ის იმედის ჩანგი, ბრძოლის ცეცხლათ ქცეული მოვიდა ჩვენთან...

მაგრამ ვერ დავაფასეთ ჩვენ ის...

ვერ ვიცანით...

და ობოლი, „ოცნება დავიწყებული, მარტო გდებული, როგორც ხე წაქცეული,“ მოგვეშორდა ჩვენ...

დღეს შავი მიწა ფარავს ერთხელ სიცოცხლით სავსე გულს...

ალარ ჟღერს პოეტის ბრძოლის ჩანგი...

მიყუჩდა სიმთა წკრიალი...

ეხლაც წივის უკანასკნელი ობოლი სიმი ყურში:

„მე სიკვდილს ველი... ჩემს გარშემო უამი ბნელდება.

საფლავს კართან ჩრდილთა ღმერთის ვუცდი ბრძანებას...“

და ჩრდილთა ღმერთმა უბრძანა მას მოგვეშორებოდა ჩვენ...

შესწყდა ჩანგის ჟღერა...

გაწყდა ობოლი სიმი...

მაგრამ ამ ჩანგის ხმა არ მომკვდარა...

ეს ხმა ეხლაც აპობს ჰაერს... და ის მუდამ იქნება ჩვენს სმენაში... და მოგვეაგონებს ხალხისთვის ტანჯულ მგოსანს.

აკაკი პაკაშვილი

შინაგან სტიქიის მხატვრის პრიზისზე

2

მხატვარის საზოგადოდ, და კერძოდ დრამატურგის ბუნება შინაგან სტიქიის გავლენის ძალით იზრდება; იგი გრძნობს ზებუნებრივ ძალას, გრძნობს ღვთიურობას და ებრძვის წვრილმანსა და წარმავალს, — ებრძვის წუთიერ სწრაფვასა და განწყობილებას. საღვთისო ლოზუნგებს, წარმავალ ფორმულებს და მისი დაუცხრომელი ბუნება სცდილობს მარადიული ასახოს, უკვლავებაში განამტკიცოს თვისი შემოქმედი ძალა. იგი ზებუნებრივი და ღვთიურია და, მაშასადამე, უნდა ემსახურებოდეს უკვდავს, როგორც ღვთაებაა... რამდენიმედ იგი ახერხებს თავის მხატვრულის ინტუიციით დროულის დამარცხებას მარადიულით და თვით წარმავალ სურათებისა და მოვლენების იქეთ ამჩნევს ამ ძალას.

მან იცის კარგად, რომ ხელოვნება არ არის უბრალო სინამდვილე, მისი ფოტოგრაფიული აღწერა, არამედ კიდევ რაღაც ზედმეტი და აი, სწორედ ამ ზედმეტის პრინციპები მარადისობაში იშლება. რამდენადაც მხატვარი-დრამატურგი ძლიერია ამ ბრძოლაში, იმდენად უძლურია მომაკვდავი, უბრალო ადამიანი, მაყურებელი, რომელსაც საშინლად უჭირს იმ სინამდვილის ზედმეტის დანახვა, რომელიც პირველდანახვისთანავე იშლება სცენაზე.

ჩვენ დავინახეთ, რომ რამდენიმედ „სამხატვრო თეატრი“ აღწევს ამ მხრივ მიზანს და მისი მაყურებელიც მეტს ხედავს, მინამ სინამდვილეს სცენის სურათებისას, ე. ი. განიცდის ავტორის განწყობილებას, მის მთავარ სულის კვეთებას.

ამიტომაც „სამხატვრო თეატრი“ მისაღებია და მისი იდეიაც სიმპატიურია, მაგრამ აქ მარტოოდენ ჩანასახი სჩანს და მისი სრული გამარჯვება კი დღეს შეუძლებელია.

შეუძლებელია, რადგან ყოველი მაყურებელი ჩამბულია ცხოვრების ბრძოლაში და თვისი განსაკუთრებული ვითარება მასაც ამ ბრძოლის ასპარეზზე ცხოვრებაში განსაზღვრულ ადგილს უთმობს; იგი მოკლევულია პოეტურ ექსტაზს, აღმაფრენას, მის ვნებიან ჭირვეულობას და, ამის გამო, თვალშია სიზმარი მუდამ

ძლეულია მისი ყოველდღიურის სიცხადით. იგი საკუთარ ვითარების ახსნას ითხოვს და საკუთარ ფორპულის ამოკითხვას სცდილობს თეატრის სანახაობაში. ის რელიგიური ექსტაზი, დიონისიური ვნება, რომელიც სავსებით იტაცებდა ყოველ ელინს თეატრალურ სანახაობის დროს, აღარ არის.

ვნებული სიმაჟრალე და ზეობასთან დაკავშირება გასწყდა და ყოველი პიროვნება საკუთარ ტრაგედიის გაშლას და ახსნას მოითხოვს თეატრიდან.

ამიტომაც იგი ყველას ვერ აკმაყოფილებს... ამასვე უნდა მიეწეროს ერთი მიზეზთაგანიც, რომელმაც დაამარცხა მარეინჰარტის ცდა.

სხვა და სხვა ჯურისა და რწმენის, სხვა და სხვა გვარ ფსიხოლოგიის მატარებელი ხალხი, შემთხვევით შეკრებული ამ თეატრში ვერ შეუსიხლხორცდა ერთის განცდით, ერთგვარის ექსტაზით შეპყრობილი ელინთა ტრაგედიას და მთლიანობაც დაირღვა.

ამ რიგად, ჩვენ დავინახეთ, რომ მიუხედავად სასტიკ ბრძოლისა, ჯერ კიდევ ძლიერია ხელოვნებაში ტენდენცია და იგი უფრო ძლიერადაა და უტილიტარიზმის ტლანქ სახეს ღებულობს თანამედროვე მასურებელის ბუნებაში. ეს მხარე აკვეცს ფრთას თეატრის თავისუფლებას, როგორც ხელოვნებასა და მის იარაღად, საშუალებად გამოყენებას ლამობს; მაშინ როდესაც იგი, იდეალურის სახით, თავის თავად უნდა მიზანი იყოს... თანამედროვე რეალიზმის თეატრი გამობს და მისგან განთავისუფლებას სცდილობს.

მაგრამ სრული განთავისუფლება კი მომავალის საქმეა, როცა თვით ადამიანი გახდება თავისუფალი ცხოვრების სიღუბქირისაგან, მის წვრილმანურ ზრუნვათაგან, როცა იგი დაგმობს ყოველდღიურობას და, თავისუფალი, ლალად დაეწაფება ხელოვნების ძლიერ ნაკადს.

თეატრიც, ხელოვნებასთან ერთად, განთავისუფლება ამ ზედნაშენებიდან, გაირღვევა მისი შემზღუდველი კედლები და ისიც თავისუფლად ამოისუნთქებს. ამ თავისუფლებასთან ერთად იშვება ტრაგედიაც—ახალი ტიპი ამ ტრაგედიისა, რომელიც წვრილმან დღიურობის იქეთ, მარადისობაში და სულის წიაღში გაიდგამს ფესვებს.

ამ რიგად, მომავლის თეატრი, იდეალური თეატრი დაუახლოვდება ხელოვნების მიზანს; ტენდენციას მოკლავს და ტლანქ უტილიტარიზმს დაასამარებს...

3

მე წინასწარ არ ვსაზღვრავ—რა სახით მოხდება ეს სრული განთავისუფლება პიროვნებისა: სოციალურ ემანსიპაციის, რელიგიურ ასკეტიზმის თუ ზეკაცის გამარჯვებით.

ჩვენთვის ამ ჟამად საინტერესოა რწმენა, რომ განთავისუფლება, ერთხელ იქმნება, მოხდება, რომ პიროვნება აიხსნის ყოველგვარ ბოროტს და თვის „მე“-ს ჰარმონიულად განავითარებს.

ასეთ თავისუფალ პიროვნებისათვის, რომელმაც არ იცის ერთი ფორმა ჩავრისა, რომელიც არ არის შეპყრობილი ყოველდღიურობით, ასეთ ადამიანისათვის ადვილი გახდება მხატვარის სულის კვეთებით გამსჭვალვა.

თავისუფალი იგი სავსებით მიეცემა თავდავიწყებას და მხატვარის ბუნებას ორგანიულად ესხეულება; აქედან განმტკიცდება ნამდვილი მთლიანობა და უბრალო მომაკვდავიც განიცდის, მისებრ თავისუფალ, მხატვრის სულიერ განწყობას. ხოლო ეს კი აუცილებელია ესტეტიურ სიამის და ნეტარების შობისათვის.

ბ-ნი ვალდშტეინი ერთ ადგილას ამბობს, რომ „მხატვრულ ნაწარმოებით წმინდა და სრულ ტკობისათვის, აუცილებელია, რომ გადმოცემის დროს სულის კვება და განწყობილება იმისდა ანალოგიური იყოს, რომელშიაც მოსაზრებული და განცდილი იყო ისა თუ ეს მხატვრული შემოქმედება.“

ამნაირად, რამდენადაც შესაძლებელი გახდება მაყურებელისათვის—პოეტის სულიერ განწყობილებას მისწვდეს, დრამატურგის განწყობილებით განიმსჭვალოს, იმდენად ღრმავდება ესტეტიური სიამოვნება და იმდენად მაყურებელი ეძლევა ავტორის ბუნებას... იმდენად თეატრი თვის მიზანს აღწევს.

ხოლო ეს კი შესაძლო გახდება იმ დიად მომავალში, რომელშიაც ადამიანი თავისუფლებას დაიმკვიდრებს, ყოველგვარ მონობისაგან თავს იხსნის და ახალის სიხალისით, მთლიანის ბუნებით მიეცემა თავისუფალ ცხოვრებას.

ამ რიგად, სავსებით განმტკიცება მთლიანობისა შეუძლია მხოლოდ მომავლის თეატრს, როცა თვით ადამიანის ბუნება იგრძნობს ამ მთლიანობას, როცა მისი დაწეწილი სული იქვენულობა-რეფლექსიისაგან განთავისუფლდება და მტკიცე ნება წარმართავს მის სვლას. თუ რამდენიმედ მაინც მართალია ზოგ მეცნიერთა აზრი, რომ ხელოვნება სავსებით აუხსნელია ემპირიულად, რომ შემოქმედი ძალა ქვეშეცნებული სულიერი ძალაა, რომლის საიდუმლოება გარდაღმა მხარეში იშლება, მაშინ, აშკარაა, ამ ქვეყნიურ ზრუნვისაგან განთავისუფლებული ადამიანი, უვნებლად შესცურავს ამ საიდუმლოებათა მორევში და ხელოვნების ძალას, მის სტიქიას ორგანიულად შეურთდება, ეზიარება.

იგივე ვალდშტეინი ამბობს, რომ „ესტეტიური სიამე უნდა განვიცადოთ ჩვენის ხსოვნისა. გამოღვიძება ამ ქვეშეცნებულ სულიერ განწყობილებასა ერთად ერთი პირობაა წმინდა მხატვრულ კონცეპციისა და სრულ მხატვრულ პროდუქციისა.“

დღევანდელი ადამიანი შებოქილია, იგი გატაცებულია ცხოვრების ერთ რომელიმე მხარეთი და სცდილობს ამ გზით იაროს, რომ მისი ბრძოლა არსებობისათვის თავისუფლების მოპოვებით დაგვირგვინდეს. ამიტომ იგი მთლიან ცხოვრებას ვერ ამჩნევს და, მხატვრის მიერ შექმნილ ახალ, მისთვის პრაქტიკულად გამოუსადეგარ მხარეს, ვერ ითვისებს. ამ მხრივ მომავლის ხელოვნება სრული იქმნება, იგი მთლიან ცხოვრებას ასწერს და მითი პრაქტიკულ ზრუნვისაგან განთავისუფლებული პიროვნება ხელოვნების აბსოლუტს ეზიარება.

ამ საკითხს, სხვათა შორის, ყურადღება მიაქცია თანამედროვე მეცნიერმა ან. ბერგსონმა თავის ლექციებში, რომლებიც წაიკითხა 1911 წ. ოქტობრის უნივერსიტეტში.

იგი ამბობს, რომ მხატვარის შემოქმედებაში ახალი არაფერია, ყველა ის გრძნობანი და აზრები, ემოციები, რომლებიც მხატვარის ქმნილებაში იშლება, უეჭველია, ბუდობდა ჩვენს არსებაში თავიდანვე; მაგრამ ჩვენ მათ ვერ ვამჩნევდით, რადგან გატაცებული ვიყავით დღიურ ქირ-ვარამით, პრაქტიკულის მიზნებით.

მაგრამ, ჩვენდა საბედნიეროთ, ჩნდებიან ადამიანები, რომლებიც ყოველ დღიურობაზე ზრუნვის მაღლა დგანან, რომლებიც მარტო წინ არ იყურებიან, არამედ მთელ ცხოვრებას ხედავენ და მხატვრულად სახავენ.

და ჩვენ მივიწყებული სურათები, განცდანი, გრძნობანი კვლავ წარმოგვიდგება და უსაზღვრო ნეტარებას განვიცდით.

„ფაქტიურად,“ განაგრძობს ანრი ბერგსონი, „ადვილი დასამტკიცებელია — რამდენადაც გატაცებულნი ვართ ცხოვრების ზრუნვით, იმდენად მოკლებულნი ვართ ჰერეტას. და რომ მოქმედების აუცილებლობა ბოქავს ხილვის სივრცეს... მხატვარნი კი ჰერეტენ იმისათვის, რომ უჭვრიტონ... და სწორედ იმის გამო, რომ ხელოვანი ნაკლებად სცდილობს — უტილიტარულად გამოიყენოს თავისი განცდა და ხილვა, იგი სჰერეტს მრავალ საგნებს, ჩვენთვის უხილავს.“

ამ ნაირად, მომავალი პიროვნების თავისუფლება უზრუნველ ყოფს მას პრაქტიკულ ხასიათის უსაზღვრო ზრუნვისაგან, გახსნის მის ბუნებას და, უტილიტარულ თვისებათაგან თავისუფალი, იგი მრავალ ახალ საგნებს იხილავს. ახალ ქვეყანას იგრძნობს, რომელსაც მხატვრულად განაცხოველებს სასცენო ხელოვნება.

საინტერესოა ვიციოდეთ: შესაძლოა თუ არა მთელი ტანის ამეტყველება მომავლის თეატრში და მისი ჰარმონიული შეთვისება მოთამაშის, მსახიობის სულ-

თან. შესაძლოა თუ არა, გარდა სახის მოძრაობისა. მიმიკის, ტანის შესაფერის რხევით, მისი ნაწილების გამოკვეთით, სულიერ ვითარების გარდაშლა სცენიდან.

რამდენიმედ ამის ელემენტებს დღესაც ვხედავთ და იგი ელინურ ხელოვნების გამოხმაურებაა, რომელიც სხვა სახით ოდნავად შლის თვის მთავარ პრინციპს მთლიანობისას.

აიღეთ პლასტიური ცეკვა, ქ-ნ დუნკანის მიერ გაცოცხლებული ხელოვნება, რომელიც უნაკლულოდ ხატავს შინაგან ტრაგედიას და სულის მთავარ მოძრაობას.

მაგრამ ამ მხრივ უფრო საინტერესოა დიდებული მოქანდაკე როდენი.

როდენმა სულ ახალი ტიპის ქანდაკებანი მოგვცა და მით დიდი რეფორმა მოახდინა ხელოვნების ამ დარგში.

დაწვრილებით მის შემოქმედებაზე ამ ეჟამად ვერ შევჩერდებით, მაგრამ აღვნიშნავთ, რომ მან ახალის სახით აღადგინა ელინთა შემოქმედების მთავარი მომომენტი—მთლიანობა. ელინის ხალისიანობა, ვნებული წყურვილი და ჰარმონიული სული სავსებით გამოსკვივის, ხელოვნის მიერ პოვებულ, ფორმაში ქანდაკებაში: აქ იგი ქანდაკება ნათელია, მას არ ამჩნევია არც ერთი ნახაზი ტანჯვისა, არც ერთი ღარი გამოურკვევლობისადმი.

იგი სიმბოლოა სიცხადისა და მწყობრ სილამაზის მარმარილო ლამაზად თლილია, ისე ვით მოლივლივე, მტკიცე, იქვისაგან თავისუფალი სული ელინისა. აქ შინაარსი (სულის) სავსებით პოულობს შესაფერ, ჰარმონიულ ფორმას (სხეულს) და ორივე შეერთებული **მშვენიერების სიმბოლოდ** იქცევა.

ახეთივე სრული ჰარმონია და ერთობა დამყარებულა როდენის შემოქმედებაშიაც. მის მიერ ნაქანდაკევი ადამიანი იქვენულობის შვილი, იგი სევდას შეუპყრია, იგი გრძნობს თვის უმწეობას ცხოვრების სისასტიკის წინ და მას საშინელ წყევლას უთვლის. ტანჯვის ცეცხლში ნაცადი სული საშინლად კვნესის; ის გულს იკაწრავს და გადმონადენ სისხლით ზეცის უკულმართობას წალეკას უქადის.

ამ შინაგან ტრაგედიას სავსებით გამოსახავს მისი ფორმა, სხეული, რომელიც ტანჯვის ნაოქებს შეუპყრია და წამების ხაზებს დაუსერავს. თვალები ცრემლთა ოკეანეს წააგავს, რომლის სიღრმეში შურისძიების ცეცხლი ღვივის... იგი სჭრის მაყურებელს... უსაზღვრო წამებას სულისას სახავს სხეული. მაგრამ აქ მარტო არ თავდება ეგ მთლიანობა. ჩვენ დავინახეთ, რომ ელინის შემოქმედებაში ყოველი ნაწილი, ნაკვეთი ერთნაირად საინტერესოა და, სახის ნაწილებთან ერთად, სხეულის სხვა ნაწილებიც აშკარად სახავენ ელინთა მთავარ სულის კვე-

თებას. იგივე მთლიანობა სხვა და სხვა ნიწილთა ახასიათებს როდენსაც, მისი ქანდაკების სახეს ხშირად ვერ ხედავთ, მაგრამ მისი სულის ტრაგედია კი სწრაფ იშლება, რა დაინახავთ სხეულის ნაწილებს: ხელებს, ფეხებს, კუნთებს, მხარ-ბეჭს და სხვ... საშინლად დაქიმული ძარღვები, სხეულის ნაწილი განსაზღვრული მიხვრა, აჩქარებული სისხლის ცემა, ყველა ეგ აშკარად ყოფს მის უმწეობას და საშინელ ტრაგედიას, ახალი საშუალება უსიტყვო მეტყველებისა. ამნაირად, ჩვენ ვხედავთ, რომ ელინთა ჰარმონიული მთლიანობა როდენმა, თანამედროვე საუკუნის წამებულმა შეიღმა, წამებაში აღადგინა... **მთლიანობა ტანჯვაში...** მაგრამ საინტერესო ისაა, რომ ამგვარი აღდგენა (სხვა სახით) და ახალი საშუალებით მეტყველება შესაძლო ყოფილა.

მომავლის შეილი, თავისუფალი, მზის მოყვარული ხალისიანობით შეპყრობილი, ადამიანი ამ მთლიანობას ძველ ელინურ სახით აღადგენს, და მის შემდგომ ეს ახალი საშუალებით მეტყველება დიდ ადგილს დაიკავებს მის განახლებულ სცენაზე.

5

როცა მომავლის თეატრზე ვლაპარაკობთ, გვერდს ვერ ავუხვევთ ისეთ ძლიერ-ამოსილ ხელოვანს, რომელმაც მთელი ძალღონე ამ ახალ თეატრის საძირკვლის ჩაყრას მოანდომა.

ეს არის ცნობილი კომპოზიტორი, გენიოსი ადამიანი რიხარდ ვაგნერი.

მაზედაც მხოლოდ ორის სიტყვით შეეჩერდებით ამ ჟამად.

ვაგნერი ხედავდა თანამედროვე ცხოვრების უკუღმართობას, უსაზღვრო წამებას და მისი რევოლუციონური ბუნება ვერ ურიგდებოდა ამ საშინელებას.

„ჩვენ გვწამს,“ ამბობდა იგი, „კაცობრიობის აღორძინება და მთელ ჩვენ ძალას მოვახმართ მის განხორციელებას. იგი შესაძლოა აღდგეს ხელოვნების საშუალებით, ერთად-ერთი, მთლიან, განუყოფელ, — **ხელოვნება-რელიგიის** საშუალებით...“

აქედან აშკარად სჩანს ის დიადი როლი, რომელსაც უკვდავი ვაგნერი ხელოვნებას აკისრებდა. მას სწამდა, რომ ეგ ხელოვნება უნდა გადასულიყო მთელ ხალხში და იგი ერთიანად ამოძრავებინა, ვით ცხოველ მყოფელ რელიგიურ ძალას.

ხელოვნება ადამიანის ცხოვრების უაღრეს მომენტად მიაჩნდა მას.

ვაგნერი, რომელზედაც დიდი გავლენა იქონია შოპენჰაუერმა, ბუნების და

მსოფლიოს მხატვრულ შეცნებას უფრო მაღლა აყენებს, მინამ მის თეორეტიულსა და მეცნიერულ შესწავლას.

„ადამიანი ლაპარაკობს ბუნებასთან“, ამბობს ვაგნერი, „და უკანასკნელიც უბასუხებს მას, განა ამ საუბარის დროს იგი უფრო უკეთ არა სცნობს მას, მინამ მეცნიერი მიკროსკოპის ქვეშ? მეცნიერებაზე ზრუნვა, რამდენაც მაღლა უნდა იდგეს იგი, ვერასოდეს ვერ მიაღწევს უმეშვეო გავლენას ხალხის სულზე, და მას კულტურულ-ისტორიული აზრი მხოლოდ მაშინ ეძლევა, როცა მეცნიერება ავირგვინებს ხალხის განათლებას; ხალხის აღმზრდელად მარტო ხელოვნება რჩება...“

კი, მაგრამ, როგორია თვით ხელოვნება ვაგნერის წარმოდგენით? როგორ უნდა გამეზღავნდეს იგი გარეგნულად, რომ მიზანს მიაღწიოს.

აქ გამოდის ავტორი რეფორმატორის როლში, რომელიც დაქსასულ ხელოვნებას აუბრალოებს და ერთ სინტეზისაკენ ხზის. მრავალ ხელოვნებათა ნაცვლად, იგი აღიარებს ერთ, განუყოფელ ხელოვნებას, რომელიც სცენიდან სახიერდება, მსახიობთა მოქმედებაში იშლება.

ახალი დრამა იტაცებს ვაგნერს და ამ დრამას ქემმარიტ-ადამიანურს (reimenschliches) უწოდებს იგი. ამ დრამის მთავარ ძალას იგი მუსიკაში ხედავს „რომელიც სხვა ხელოვნებასთან იმგვარ დამოკიდებულებაშია, ვით რელიგია ეკლესიისადმი.“ იგი სტიქიური ძალაა, იგი ისეთ ენას გვანიჭებს, რომლითაც გამოითქმის უსაზღვროება. ხშირად ხალხი შეთანხმდება ხოლმე სიტყვებში, მარა გრძნობებში კი ვერა და აი, მუსიკა გადალახავს ამ დაბრკოლებას და ერთის გრძნობით წარიტაცებს ყოველს.

ამ რიგად ჩნდება ახალი ტიპის სცენა, მოჰავლის თეატრი, რომლის მეტყველება გადმოიცემა, სიტყვასთან ერთად, ხმებში, მაგრამ ეს თითქოს აქამდისაც იყო, იფიქრებს მკითხველი ოპერებზე, მაგრამ შეცდება, რადგან იქ სხვის შემოქმედებას, ინდივიდიალურ ქმნილებას ახალი ინდივიდუალობა თავისებურად ახმაურდება მუსიკაში და მით მთლიანობა ერღვეოდა, აქ ვაგნერმა აუცილებლად აღიარა, რომ მუსიკოსმა თვითვე შექმნას მხატვრული ნაწარმოები ყოველად სრული და მანვე განახორციელოს იგი „ტრისტანსა და იზოლდაში“ და სხვებშიაც. ამ რიგად იგი მიწვდა ახალ ხელოვნებას, ახალ თეატრს. მისი განხორციელება მომავლის საქმეა და ეს დიდებულმა მხატვარმა ინტიუიციით შეიცნო და სთქვა: „საცა მშვიერებია იქ ხელოვნება არ არას; იგი იქ არა სჩანს, საცა კაცობრიობის ერთი ნაწილი იმდაბლებს თავს და იწიხლება არსებობისათვის სასტიკ ბრძოლაში, ხოლო კი მეორე განცხრომაშია და არას აკეთებს...“